ARTICLES

Agreed upon by the

ARCHBISHOPS and BISHOPS

Of both Provinces, and the whole

CLERGY,

In the Convocation holden at LONDON,

In the Year 1562.

For the avoiding of Diversities of Opinions,

and for the stablishing of Consent touching

True RELIGION.

Reprinted by His Majesties Commandment

with His Royal Declaration prefixed thereunto.

LONDON,

Printed by the Assigns of *John Bill* Deceased: and by *Thomas Newcomb*, Printers to the King's most Excellent Majesty. 1684.

~~131.99~~
161—926,7

His Majesties Declaration.

BEing by Gods Ordinance, according to Our just Title, *Defender of the Faith, and Supream Governour of the Church within these Our Dominions*, We hold it most agreeable to this Our Kingly Office, and Our own Religious zeal, to conserve and maintain the Church committed to Our charge, in the Unity of true Religion, and in the bond of Peace: and not to suffer unnecessary Disputations, Alterations, or Questions to be raised, which may nourish Faction both in the Church and Commonwealth. We have therefore upon mature deliberation, and with the Advice of so many of Our Bishops as might conveniently be called together, thought fit to make this Declaration following.

That the Articles of the Church of *England* (which have been allowed and authorized heretofore, and which Our Clergy generally have subscribed unto) do contain the true Doctrine of the Church of *England*, agreeable to Gods Word: which We do therefore ratifie and confirm, requiring all Our loving Subjects to continue in the uniform profession thereof, and prohibiting the least difference from the said Articles, which to that end We command to be new Printed, and this Our Declaration to be published therewith.

That We are Supream Governour of the Church of *England*; And that if any Difference arise about the external Policy, concerning *Injunctions*, *Canons*, or other *Constitutions* whatsoever thereto belonging, the Clergy in their Convocation is to order and settle them, having first obtained leave under Our Broad Seal so to do: and We approving their said Ordinances and Constitutions, providing that none be made contrary to the Laws and Customs of the Land.

That out of Our Princely care, that the Churchmen may do the work which is proper unto them, the Bishops and Clergy, from time to time in Convocation, upon their humble desire shall have Licence under Our Broad Seal, to deliberate of, and to do all such things, as being made plain by them, and assented to by Us, shall concern the settled continuance of the Doctrine and Discipline of the Church of *England* now established; for which We will not endure any varying or departing in the least Degree.

That for the present, though some Differences have been ill raised, yet We take comfort in this, that all Clergy-men within Our Realm, have always most willingly subscribed to the Articles established; which is an Argument to Us, that they all agree in the true usual, literal meaning of the said Articles, and that even in those curious points in which the present Differences lie, men of all sorts take the Articles of the Church of *England* to be for them; which is an Argument again, that none of them intend any desertion of the Articles established.

That therefore in these both curious and unhappy Differences, which have for so many hundred years in Different Times and Places exercised the Church of *Christ*, We will that all further curious search be laid aside, and these Disputes shut up in Gods promises, as they be generally set forth to us in the holy Scriptures; and the general meaning of the Articles of the Church of *England* according to them. And that no man hereafter shall either Print or Preach to draw the Article aside any way, but shall submit to it in the plain and full meaning thereof; And shall not put his own Sence or Comment to the meaning of the Article, but shall take it in the Literal and Grammatical Sence.

That if any publick Reader in either Our Universities, or any Head or Master of a Colledge, or any other person respectively in either of them, shall affix any new Sence to any Article, or shall publickly read, determine or hold any publick Disputation, or suffer any such to be held either way, in either the Universities or Colledges respectively, or if any

Divine

Divine in the Universities shall Preach or Print any thing either way, other then is already established in Convocation with Our Royal Assent: he, or they the Offenders, shall be liable to Our Displeasure, and the Churches Censure in Our Commission Ecclesiastical, as well as any other: And We will see that there shall be due execution upon them.

ARTICLES

ARTICLES OF RELIGION.

1.

Of Faith in the Holy Trinity.

THere is but one living and true God, everlasting, without body parts, or passions; of infinite power, wisdom, and Goodness; the maker and preserver of all things both visible and invisible. And in unity of this Godhead there be three persons, of one substance, power, and eternity; the Father, Son, and the Holy Ghost.

2.

Of the Word or Son of God, which was made very man.

THe Son, which is the Word of the Father, begotten from everlasting of the Father, the very and eternal God of one substance with the Father, took mans Nature in the Womb of the blessed Virgin, of her substance: so that two whole and perfect natures, that is to say, the Godhead and manhood, were joyned together in one person, never to be divided,

divided; whereof is one Christ, very God and very man, who truly suffered, was crucified, dead and buried, to reconcile his Father to us, and to be a sacrifice not only for original guilt, but also for actual sins of men.

3.

Of the going down of Christ into hell.

AS Christ died for us, and was buried: so also it is to be believed, that he went down into hell.

4.

Of the resurrection of Christ.

CHrist did truly rise again from death, and took again his body, with flesh, bones, and all things appertaining to the perfection of mans nature, wherewith he ascended into heaven, and there sitteth until he return to judge all men at the last day.

5.

Of the holy Ghost.

THe holy Ghost proceeding from the Father and the Son, is of one Substance, Majesty and Glory, with the Father and the Son, very and eternal God.

6.

Of the sufficiency of the holy Scriptures for salvation.

HOly Scripture containeth all things necessary to salvation: so that whatsoever is not read therein, nor may be proved thereby, is not to be required of any man, that it should be believed as an Article of the Faith, or be thought requisite or necessary to salvation. In the name of the holy Scripture we do understand those Canonical Books of the Old and New Testament, of whose authority was never any doubt in the Church.

¶ Of

¶ Of the Names and Number of the Canonical BOOKS.

Geneſis,
Exodus,
Leviticus,
Numeri,
Deuteronomium,
Joſue,
Judges,
Ruth,
The 1 Book of Samuel,
The 2 Book of Samuel,
The 1 Book of Kings,
The 2 Book of Kings,
The 1 Book of Chronicles,
The 2 Book of Chronicles,
The 1 Book of Eſdras,
The 2 Book of Eſdras,
The Book of Heſter,
The Book of Job,
The Pſalms,
The Proverbs,
Eccleſiaſtes, or Preacher,
Cantica, or Songs of Solomon,
4 Prophets the greater,
12 Prophets the leſs.

And the other Books (as Hierome ſaith) the Church doth read for example of life and inſtruction of manners; but yet it doth not apply them to eſtabliſh any Doctrine; Such are theſe following.

The 3 Book of Eſdras,
The 4 Book of Eſdras,
The Book of Tobias,
The Book of Judeth,
The reſt of the Book of Heſter,
The Book of Wiſdom,
Jeſus the Son of Sirach,
Baruch the Prophet,
The ſong of the three Childr.
The ſtory of Suſanna,
Of Bel and the Dragon,
The Prayer of Manaſſes,
The 1 Book of Maccabees,
The 2 Book of Maccab es.

All the Books of the New Teſtament, as they are comunonly received, we do receive and account them Canonical.

7.

Of the Old Teſtament.

The Old Teſtament is not contrary to the New; for both in the Old and New Teſtament, everlaſting

lasting life is offered to mankind by Christ, who is the only Mediatour between God and man, being both God and man. Wherefore they are not to be heard, which feign that the Old Fathers did look only for transitory Promises. Although the Law given from God by Moses, as touching Ceremonies and Rites, do not bind Christian men, nor the Civil Precepts thereof ought of necessity to be received in any Commonwealth: yet notwithstanding, no Christian man whatsoever is free from the obedience of the Commandments which are called Moral. as to the 4th. vid Sanderson's 9 Cases p Barrow 1st Vol 523 &c. 8.

Grotius de J. B. et P. 184

Sanderson's 10 Cases

Of the three Creeds.

THe three Creeds, Nice Creed, Athanasius Creed, and that which is commonly called the Apostles Creed, ought thoughly to be received and believed: for they may be proved by most certain warrants of Holy Scripture.

Enquiry into ye Constitution &c of Pri: Church 2pt 72: &c.

9.

Of original Birth or Sin.

ORiginal Sin standeth not in the following of Adam (as the Pelagians do vainly talk) but it is the fault and corruption of the nature of every man, that naturally is ingendred of the offspring of Adam, whereby man is very far gone from original righteousness, and is of his own nature inclined to evil, so that the flesh lusteth always contrary to the spirit; and therefore in every person born into this world, it deserveth Gods wrath and damnation. And this infection of nature doth remain, yea, in them that are regenerated, whereby the lust of the flesh, called in Greek, Φρόνημα σαρκὸς, which some do expound the wisdom, some sensuality, some the affection, some the desire of the flesh, is not subject to the Law of God. And although there is no condemnation for them

that believe and are baptized, yet the Apostle doth confess, That concupiscence and lust hath of it self the nature of sin.

X.

Of free-Will.

The condition of man after the fall of Adam, is such, That he cannot turn and prepare himself by his own natural strength and good works to faith and calling upon God: Wherefore we have no power to do good works pleasant and acceptable to God, without the grace of God by Christ preventing us, that we may have a good will, and working with us when we have that good will.

XI.

Of the Justification of man.

We are accounted righteous before God, only for the merit of our Lord and Saviour Jesus Christ by faith, and not for our own works, or deservings. Wherefore, that we are justified by faith only, is a most wholsom Doctrine, and very full of comfort, as more largely is expressed in the Homily of Justification.

XII.

Of good Works.

Albeit that good works, which are the fruits of faith, and follow after justification, cannot put away our sins, and endure the severity of Gods judgment: yet are they pleasing and acceptable to God in Christ, and do spring out necessarily of a true and lively faith, insomuch that by them a lively faith may be as evidently known, as a tree discerned by the fruit.

XIII. Of

13.

Of Works before Justification.

WOrks done before the grace of Christ, and the inspiration of his Spirit, are not pleasant to God, forasmuch as they spring not of Faith in Jesu Christ, neither do they make men meet to receive grace, or (as the School Authours say) deserve grace of congruity: yea, rather for that they are not done as God hath willed and commanded them to be done, we doubt not but they have the nature of sin.

14.

Of Works of Supererogation.

VOluntary Works besides, over and above Gods Commandments, which they call Works of Supererogation, cannot be taught without arrogancy and impiety. For by them men do declare, That they do not only render unto God as much as they are bound to do, but that they do more for his sake, then of bounden duty is required: Whereas Christ saith plainly, When ye have done all that are commanded to you, say, We are unprofitable servants.

15.

Of Christ alone without sin.

CHrist in the truth of our nature, was made like unto us in all things (sin only except) from which he was clearly void, both in his flesh, and in spirit. He came to be a Lamb without spot, who by sacrifice of himself once made, should take away the sins of the world: and sin (as S. John saith) was not in him. But all we the rest (although baptized, and born again in Christ) yet offend in many things, and if we say we have no sin, we deceive our selves, and the truth is not in us.

16.

Of ſin after Baptiſm.

NOt every deadly ſin willingly committed after Baptiſm, is ſin againſt the holy Ghoſt, and unpardonable. Wherefore the grant of repentance is not to be denied to ſuch as fall into ſin after Baptiſm. After we have received the holy Ghoſt, we may depart from grace given, and fall into ſin, and by the grace of God (we may) ariſe again, and amend our lives. And therefore they are to be condemned, which ſay they can no more ſin as long as they live here, to deny the place of forgiveneſs to ſuch as truly repent.

17.

Of Predeſtination and Election.

PRedeſtination to life, is the everlaſting purpoſe of God, whereby (before the foundations of the world were laid) he hath conſtantly decreed by his Counſel, ſecret to us, to deliver from curſe and damnation, thoſe whom he hath choſen in Chriſt out of mankind, and to bring them by Chriſt to everlaſting ſalvation, as veſſels made to honour. Wherefore they which be endued with ſo excellent a benefit of God, be called according to Gods purpoſe by his Spirit working in due ſeaſon: they through grace obey the calling: they be juſtified freely: they be made ſons of God by adoption: they be made like the image of his only begotten Son Jeſus Chriſt: they walk religiouſly in good works, and at length by Gods mercy they attain to everlaſting felicity.

As the godly conſideration of Predeſtination and our Election in Chriſt, is full of ſweet, pleaſant, and unſpeakable comfort to godly perſons, and ſuch as feel in themſelves the working of the Spirit of Chriſt, mortifying the works of the fleſh, and their earthly members, & drawing up their mind to high

and

and heavenly things, as well because it doth greatly establish and confirm their faith of eternal salvation, to be enjoyed through Christ, as because it doth fervently kindle their love towards God: So, for curious and carnal persons, lacking the Spirit of Christ, to have continually before their eyes the sentence of Gods Predestination, is a most dangerous downfall, whereby the devil doth thrust them either into desperation, or into wretchlesnes of most unclean living, no less perilous then desperation.

Furthermore, we must receive Gods promises in such wise as they be generally set forth to us in holy Scripture: and in our doings, that will of God is to be followed, which we have expresly declared unto us in the Word of God.

18.

Of obtaining eternal Salvation only by the Name of Christ.

They also are to be had accursed, that presume to say that every man shall be saved by the Law or Sect which he professeth, so that he be diligent to frame his life according to that Law, and the light of nature. For holy Scripture doth set out unto us only the Name of Jesus Christ, whereby men must be saved.

19.

Of the Church.

The Visible Church of Christ is a Congregation of faithful men, in the which the pure Word of God is preached, and the Sacraments be duly Ministred, according to Christs Ordinance, in all those things that of necessity are requisite to the same.

As the Church of Hierusalem, Alexandria, and Antioch have erred, So also the Church of Rome hath erred, not only in their living and manner of Ceremonies, but also in matters of Faith.n

20. Of

20.

Of the Authority of the Church.

Acts 15. 6. 23. 9. 1 Tim. 3. 15.

The Church hath power to decree Rites or Ceremonies, and Authority in Controversies of Faith: And yet it is not lawful for the Church to ordain any thing that is contrary to Gods Word written, neither may it so expound one place of Scripture, that it be repugnant to another. Wherefore although the Church be a Witness and a Keeper of holy writ, yet as it ought not to Decree any thing against the same, so besides the same ought it not to enforce any thing to be believed for necessity of salvation.

21.

Of the Authority of General Councels.

Acts 10. 5. 8. 9. 17. 6. 31.

General Councels may not be gathered together without the Commandment and Will of Princes. And when they be gathered together (forasmuch as they be an Assembly of men, whereof all be not governed with the Spirit and Word of God) they may err, and sometimes have erred, even in things pertaining unto God. Wherefore things ordained by them as necessary to salvation, have neither strength nor Authority, unless it may be declared that they be taken out of holy Scripture.

22.

Of Purgatory.

The Romish Doctrine concerning Purgatory, Pardons, Worshipping and Adoration, as well of Images, as of Reliques, and also Invocation of Saints, is a fond thing, vainly invented, and grounded upon no warranty of Scripture, but rather repugnant to the Word of God.

23. Of

23.

Of Miniſtring in the Congregation.

IT is not lawful for any man to take upon him the Office of publick Preaching, or Miniſtring the Sacraments in the Congregation, before he be lawfully called, and ſent to execute the ſame. And thoſe we ought to judge lawfully called and ſent, which be choſen and called to this Work by men who have publick Authority given unto them in the Congregation, to call and ſend Miniſters into the Lords Vineyard.

24.

Of ſpeaking in the Congregation in ſuch a Tongue as the People underſtandeth.

IT is a thing plainly repugnant to the Word of God, and the cuſtom of the Primitive Church, to have publick Prayer in the Church, or to Miniſter the Sacraments in a Tongue not underſtood of the People.

25.

Of the Sacraments.

SAcraments ordained of Chriſt, be not only badges or tokens of Chriſtian mens Profeſſion: but rather they be certain ſure Witneſſes, and effectual ſigns of Grace, and Gods good will towards us, by the which he doth work inviſibly in us, and doth not only quicken, but alſo ſtrengthen and confirm our faith in him.

There are two Sacraments ordained of Chriſt our Lord in the Goſpel, that is to ſay, Baptiſm and the Supper of the Lord.

Thoſe five commonly called Sacraments, That is to ſay, Confirmation, Penance, Orders, Matrimony, and Extream Unction, are not to be counted for Sacraments of the Goſpel, being ſuch as have grown,

grown, partly of the corrupt following of the Apostles, partly are states of life allowed by the Scriptures: but yet have not like nature of Sacraments with Baptism and the Lords Supper, for that they have not any visible Sign or Ceremony ordained of God.

The Sacraments were not ordained of Christ to be gazed upon, or to be carried about, but that we should duly use them. And in such only as worthily receive the same, they have a wholsom effect or operation: but they that receive them unworthily, purchase to themselves damnation, as St. Paul saith.

26.

Of the unworthiness of the Ministers, which hinder not the effects of the Sacraments.

ALthough in the visible Church the evil be ever mingled with the good, and sometime the evil have chief authority in the ministration of the Word and Sacraments: yet forasmuch as they do not the same in their own name, but in Christs, and do minister by his Commission and Authority, we may use their Ministry both in hearing the Word of God, and in the receiving of the Sacraments. Neither is the effect of Christs Ordinance taken away by their wickedness, nor the grace of Gods gifts diminished from such, as by faith, and rightly do receive the Sacraments ministred unto them, which be effectual, because of Christs Institution and Promise, although they be ministred by evil men.

Nevertheless, it appertaineth to the Discipline of the Church, that enquiry be made of evil Ministers, and that they be accused by those that have knowledge of their offences: and finally being found guilty, by just Judgment be deposed.

27. Of

27.

Of Baptism.

Baptism is not only a Sign of Profession, and Mark of Difference, whereby Christian men are discerned from others that be not Christned: but it is also a Sign of Regeneration or New Birth, whereby, as by an instrument, they that receive Baptism rightly, are grafted into the Church: the promises of the forgiveness of sin, and of our adoption to be the Sons of God, by the holy Ghost, are visibly Signed and Sealed: faith is confirmed, and grace increased by vertue of Prayer unto God. The Baptism of young Children is in any wise to be retained in the Church, as most agreeable with the Institution of Christ.

28.

Of the Lords Supper.

The Supper of the Lord is not only a sign of the love that Christians ought to have among themselves one to another: but rather it is a Sacrament of our Redemption by Christs Death: Insomuch that to such as rightly, worthily, and with faith receive the same, the Bread which we break, is a partaking of the Body of Christ: and likewise the Cup of Blessing, is a partaking of the Bloud of Christ.

Transubstantiation (or the change of the substance of Bread and Wine) in the Supper of the Lord, cannot be proved by holy Writ: but it is repugnant to the plain words of Scripture, overthroweth the nature of a Sacrament, and hath given occasion to many Superstitions.

The Body of Christ is given, taken, and eaten in the Supper only after an heavenly and spiritual manner. And the mean whereby the Body of Christ is received and eaten in the Supper is Faith.

The Sacrament of the Lords Supper was not by Christs Ordinance reserved, carried about, lifted up, or worshipped.

29.

Of the wicked, which eat not the body of Christ in the use of the Lords Supper.

The wicked, and such as be void of a lively faith, although they do carnally and visibly press with their Teeth (as St. Augustine saith) the Sacrament of the Body and Blood of Christ: yet in no wise are they partakers of Christ, but rather to their condemnation do eat and drink the Sign or Sacrament of so great a thing.

30.

Of both kinds.

The Cup of the Lord is not to be denied to the Lay-people: For both the parts of the Lords Sacrament, by Christs Ordinance and Commandment, ought to be ministred to all Christian men alike.

31.

Of the one Oblation of Christ finished upon the Cross.

The Offering of Christ once made, is that perfect Redemption, Propitiation, and Satisfaction for all the sins of the whole world, both Original and Actual, and there is none other Satisfaction for sin, but that alone. Wherefore the Sacrifices of Masses, in the which it was commonly said, that the Priest did offer Christ for the quick and the dead, to have remission of pain or guilt, were blasphemous Fables, and dangerous Deceits.

32.

Of the Marriage of Priests.

Bishops, Priests, and Deacons, are not commanded by Gods Law, either to vow the Estate of

of ſingle life, or to abſtain from Marriage: Therefore it is lawful for them, as for all other Chriſtian men, to Marry at their own diſcretion, as they ſhall judge the ſame to ſerve better to godlineſs.

33.

Of Excommunicate perſons, how they are to be avoided.

That perſon which by open denunciation of the Church, is rightly cut off from the unity of the Church, and Excommunicated, ought to be taken of the whole multitude of the faithful, as an Heathen and Publicane, until he be openly reconciled by Penance, and received into the Church by a ~~Judge that hath authority thereunto.~~

34.

Of the Traditions of the Church.

It is not neceſſary that Traditions and Ceremonies be in all places one, or utterly like; for at all times they have been divers, and may be changed according to the diverſity of Countreys, Times, and mens Manners, ſo that nothing be ordained againſt Gods Word. Whoſoever through his private Judgment, willingly and purpoſely doth openly break the Traditions and Ceremonies of the Church, which be not repugnant to the Word of God, and be ordained and approved by common Authority, ought to be rebuked openly, (that other may fear to do the like) as he that offendeth againſt the Common Order of the Church, and hurteth the Authority of the Magiſtrate, and wounded the Conſciences of the weak Brethren.

Every particular or National Church, hath Authority to ordain, change, and abolish Ceremonies or Rites of the Church, ordained only by mans Authority, ſo that all things be done to edifying.

35.

Of Homilies.

THe second Book of Homilies, the several Titles whereof we have joyned under this Article, doth contain a godly and wholsom Doctrine, and necessary for these Times, as doth the former Book of Homilies, which were set forth in the time of Edward the Sixth; and therefore we judge them to be read in Churches by the Ministers, diligently and distinctly, that they may be understood of the People.

¶ *Of the Names of the Homilies.*

1 OF the right use of the Church.
2 Against peril of Idolatry.
3 Of repairing and keeping clean of Churches.
4 Of good Works, first of Fasting.
5 Against Gluttony and Drunkenness.
6 Against excess of Apparel.
7 Of Prayer.
8 Of the Place and time of Prayer.
9 That Common Prayers and Sacraments ought to be Ministred in a known Tongue.
10 Of the reverent estimation of Gods Word.
11 Of Alms doing.
12 Of the Nativity of Christ.
13 Of the Passion of Christ.
14 Of the Resurrection of Christ.
15 Of the worthy Receiving of the Sacrament of the Body and Bloud of Christ.
16 Of the Gifts of the Holy Ghost.
17 For the Rogation Days.

18 Of the State of Matrimony.
19 Of Repentance.
20 Againſt Idleneſs.
21 Againſt Rebellion.

36.

Of Conſecration of Biſhops and Miniſters.

THe Book of Conſecration of Archbiſhops and Biſhops, and Ordering of Prieſts and Deacons, lately ſet forth in the time of Edward the Sixth, and confirmed at the ſame time by Authority of Parliament, doth contain all things neceſſary to ſuch Conſecration and Ordering: neither hath it any thing that of it ſelf is ſuperſtitious and ungodly. And therefore whoſoever are Conſecrated, or Ordered according to the Rites of that Book, ſince the Second year of the aforenamed King Edward, unto this time, or hereafter ſhall be Conſecrated or Ordered according to the ſame Rites, we decree all ſuch to be rightly, orderly, and lawfully Conſecrated and Ordered.

37.

Of the Civil Magiſtrates.

THe Queens Majeſty hath the chief Power in this Realm of England, and other Her Dominions, unto whom the chief Government of all Eſtates of this Realm, whether they be Eccleſiaſtical or Civil, in all Cauſes doth appertain, and is not, nor ought to be ſubject to any Foreign Jurisdiction.

Where we attribute to the Queens Majeſty the chief Government, by which Titles we underſtand the minds of ſome ſlanderous folks to be offended: we give not to our Princes the miniſtring either of Gods Word, or of the Sacraments, the which thing the Injunctions alſo lately ſet forth by Elizabeth our

our Queen do moſt plainly teſtifie: but that only Prerogative which we ſee to have been given always to all godly Princes in holy Scriptures by God himſelf, that is, that they ſhould rule all Eſtates and Degrees committed to their charge by God, whether they be Eccleſiaſtical or Temporal, and reſtrain with the Civil Sword the ſtubborn and evil doers.

The Biſhop of Rome hath no Juriſdiction in this Realm of England.

The Laws of the Realm may punish Chriſtian men with death for hainous and grievous offences.

It is lawful for Chriſtian men, at the commandment of the Magiſtrate, to wear Weapons, and ſerve in the Wars.

38.

Of Chriſtian mens Goods, which are not common.

The Riches and Goods of Chriſtians are not common, as touching the Right, Title, and Poſſeſſion of the ſame, as certain Anabaptiſts do falſly boaſt. Notwithſtanding, every man ought of ſuch things as he poſſeſſeth, liberally to give Alms to the Poor, according to his ability.

39.

Of a Chriſtian mans Oath.

As we confeſs that vain and raſh Swearing is forbidden Chriſtian men by our Lord Jeſus Chriſt, and James his Apoſtle: So we judge that Chriſtian Religion doth not prohibit, but that a man may Swear when the Magiſtrate requireth, in a cauſe of faith and charity, ſo it be done according to the Prophets teaching, in juſtice, judgment, and truth.

The

The Ratification.

THis Book of Articles before rehearſed, is again approved, and allowed to be holden and executed within the Realm, by the aſſent and conſent of our Sovereign Lady *ELIZABETH* by the Grace of God of *England*, *France*, and *Ireland* Queen, Defender of the Faith, *&c.* Which Articles were deliberately read, and confirmed again by the Subſcription of the Hand of the Archbiſhop and Biſhops of the Upper Houſe, and by the Subſcription of the whole Clergy of the Nether Houſe in their Convocation, in the Year of our Lord, 1571.

THE TABLE.

1 OF Faith in the Trinity.
2 Of Chriſt the Son of God.
3 Of his going down into Hell.
4 Of his Reſurrection.
5 Of the Holy Ghoſt.
6 Of the ſufficiency of the Scripture.
7 Of the Old Teſtament.
8 Of the three Creeds.
9 Of Original ſin.
10 Of free-will.
11 Of Juſtification.
12 Of good Works.
13 Of Works before Juſtification.
14 Of Works of Supererogation.
15 Of Chriſt alone without ſin.
16 Of ſin after Baptiſm.
17 Of Predeſtination and Election.

18 Of obtaining ſalvation by Chriſt.
19 Of the Church.
20 Of the Authority of the Church.
21 Of the Authority of the General Councels.
22 Of Purgatory.
23 Of Miniſtring in the Congregation.
24 Of ſpeaking in the Congregation.
25 Of the Sacraments.
26 Of the worthineſs of Miniſters.
27 Of Baptiſm.
28 Of the Lords Supper.
29 Of the wicked, which eat not the Body of Chriſt.
30 Of both kinds.
31 Of Chriſts one Oblation.
32 Of the Marriage of Prieſts.
33 Of Excommunicate perſons.
34 Of the Traditions of the Church.
35 Of Homilies.
36 Of Conſecration of Miniſters.
37 Of Civil Magiſtrates.
38 Of Chriſtian mens Goods.
39 Of a Chriſtian mans Oath.
The Ratification.

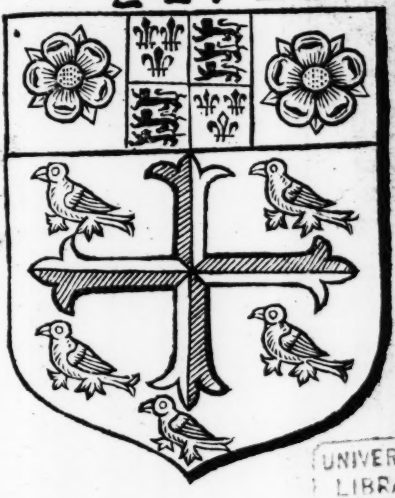
FINIS.

M. T. CICERONIS

EPISTOLÆ SELECTÆ,

In usum Scholæ Westmonasterienſis.

L 40 22. 23
L

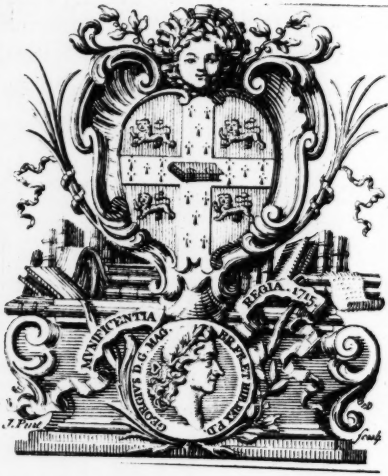

UNIVERSITY LIBRARY CAMBRIDGE

LONDINI,

Excudebat ROGERUS DANIEL,

A M. DC. LVII.

GEORGIVS D.G. MAG. BR. FR. ET HIB. REX F.D.
REGIA. VIS
AVXILIO CENTIA
J. Pine
Sculp

1406:11

Typographus Lectori.

SElectas Tullii epiſtolas tibi promitto, Lector, reverà ſelectas; non quales hodiè feruntur, quæ adeò parum prudenter collectæ ſunt, ut ſi ex iſtis ſolis judicari debuerit, quantus vir Cicero fuiſſet, næ ille exiſtimationis ſuæ magnum diſcrimen eſſet aditurus. Ego itaque operam dedi, ut quæ in Epiſtolis vel lepidè, vel prudenter, vel acutè dicta obſervaverim, ea ſimul ponerem; hoc eſt, ex ditiſſimo Ingenii ac Eloquentiæ Theſauro ferè ſolas Gemmas ſelegi: quarum concinnitas non juvenilem tantum, ſed quamlibet ætatem & oblectare ſimul ac erudire poſſit. Quod dictum cum ferè nemo non de ſuis laboribus proloquatur,

ego de meis non proferrem , niſi quo
jam expertus quorundam judicia , hac i
re nullius Eruditi cenſuram reformi
dem.

M. T. C

M. T. CICERONIS EPISTOLÆ SELECTÆ.

I. CICERO S. D. LENTULO PROCOS.

LEgi tuas literas, quibus ad me ſcribis, gratum tibi eſſe, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, & meam erga te benevolentiam facile perſpicias. quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, faccre neceſſe eſt, ſi volo is eſſe, quem tu me eſſe voluiſti: alterum facio libenter; ut, quoniam intervallo locorum & temporum disjuncti ſumus, per litteras tecum quam ſæpiſſime colloquar. Quod ſi rarius fiet quam tu exſpectabis, id erit cauſæ, quod non ejus generis meæ litteræ ſunt, ut eas audeam temere committere. quoties mihi certorum hominum poteſtas erit, quibus recte dem, non prætermittam. Quod ſcire vis, qua quiſque in te fide ſit, & voluntate

UNIVERSITY LIBRARY CAMBRIDGE

te: difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi sæpe significavi, nunc quoque, re perspecta & cognita, scribere: vehementer quosdam homines, & eos maxime qui te & maxime debuerunt, & plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuæ; simillimamque in re dissimili, tui temporis nunc, & nostri quondam, fuisse rationem: ut, quos tu reipub. causa læseras, palam te oppugnarent; quorum authoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilium & fide & animo in te singulari. nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum sæpissime, non solum à me provocatus, sed etiam sua sponte, de te communicare solet. scis temporibus illis non sæpe in senatu fuisse. cui quidem litteræ tuæ, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, perjocundæ fuerunt. mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jocunda

cunda ſolum, ſed etiam admirabilis viſa eſt: virum enim excellentem, & tibi tua præſtanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil ſuſpicantem, propter aliquorum opinionem ſuæ cupiditatis, te ab ſe abalienatum, illa epiſtola retinuiſti. qui mihi cum ſemper tuæ laudi favere viſus eſt, etiam ipſo ſuſpicioſiſſimo tempore Caniniano; tum vero, lectis tuis litteris, perſpectus eſt à me, toto animo de te, ac de tuis ornamentis & commodis cogitare. Quare ea, quæ ſcribam, ſic habeto, me, cum illo re ſæpe communicata, de illius ad te ſententia atque auctoritate ſcribere: Quoniam S C. nullum exſtat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta ſit; eaque, quæ de ea ſcripta eſt auctoritas, cui ſcis interceſſum eſſe, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum ſtudium, quam conſtantis ſenatus conſilium eſſe videatur: te poſſe perſpicere, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere, & quid conſequi poſſis; &, ſi res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Ægyptum tenere poſſis, eſſe & tuæ, & noſtri imperii dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco, rege collocato, te cum claſſe atque exercitu proficiſci Alexandriam; ut, cum eam pace præſidiiſque firmaris, Ptolemæus redeat in regnum. ita fore, ut per te reſtituatur, quemadmodum ſenatus initio cenſuit; & ſine mul-

titudine reducatur, quemadmodum homines religioſi Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc ſententia ſic & illi & nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo conſilio exiſtimaturos videremus: ſi cecidiſſet ut volumus, & optamus, omnes te & ſapienter, & fortiter; ſin aliquid eſſet offenſum, eoſdem illos & cupide, & temere feciſſe, dicturos. Quare, quid aſſequi poſſis, non tam facile eſt nobis, quam tibi, cui prope in conſpectu Ægyptus eſt, judicare. Nos quidem hoc ſentimus: ſi exploratum tibi ſit, poſſe te illius regni potiri, non eſſe cunctandum; ſin dubium, non eſſe conandum. Illud tibi affirmo, ſi rem iſtam ex ſententia geſſeris, fore, ut abſens à multis, cum redieris, ab omnibus collaudere. offenſionem eſſe periculoſam propter interpoſitam auctoritatem religionemque video. Sed ego te ut ad certam laudem adhortor, ſic à dimicatione deterreo: redeoque ad illud, quod initio ſcripſi, totius facti tui judicium non tam ex conſilio tuo, quam ex eventu, homines eſſe facturos. Quod ſi hæc ratio rei gerendæ periculoſa tibi videbitur, placebat illud, ut ſi rex amicis tuis, qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidiſſent, fidem ſuam præſtitiſſet, & auxiliis eum tuis & copiis adjuvares: eam eſſe naturam & regionem provinciæ tuæ, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires.

In

In hac ratione quid res, quid cauſa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perſpicies: quid nobis placuiſſet, ex me potiſſimum putavi te ſcire oportere. Quod mihi de noſtro ſtatu, de Milonis familiaritate, de levitate & imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari. Quanquam eſt incredibilis hominum perverſitas, (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi cauſa retinere potuerunt, invidendo abalienaverunt: quorum malevolentiſſimis obtrectationibus nos ſcito de vetere illa noſtra diuturnaque ſententia prope jam eſſe depulſos; non nos quidem, ut noſtræ dignitatis ſimus obliti, ſed ut habeamus rationem aliquando etiam ſalutis. Poterat utrumque præclare, ſi eſſet fides, ſi gravitas in hominibus conſularibus; ſed tanta eſt in pleriſque levitas, ut eos non tam conſtantia in repub. noſtra delectet, quam ſplendor offendat. Quod eo liberius ad te ſcribo, quod tu non ſolum temporibus iis, quæ per te ſum adeptus, ſed jam olim naſcenti prope noſtræ laudi, dignitati, virtutique præfuiſti: ſimul quod video, non, ut antehac putabam, novitati eſſe inviſum meæ. In te enim, homine omnium nobiliſſimo, ſimilia invidorum vitia perſpexi: quem tamen illi eſſe in principibus facile ſunt paſſi, evolare altius certe noluerunt.

Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam. multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum est. curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam ademptum de fortuna videretur. Te vero moneo, cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam à pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare; magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne unquam inflectas cujusquam injuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. hæc, profecto, vides, quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quanquam te ita gerere volo, quæ per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditere: huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id: quod quia semper speratis, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares in omni reliqua tua vita, quibus crederes,

deres, quos caveres. Quod ſcribis, te velle ſcire, qui ſit reip. ſtatus: ſumma diſſenſio eſt, ſed contentio diſpar. nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profeciſſe tantum mihi videntur ſtultitia & inconſtantia adverſariorum, ut jam etiam auctoritate plus valerent. Itaque, perpaucis adverſantibus, omnia, quæ ne per populum quidem ſine ſeditione ſe aſſequi poſſe arbitrabantur, per ſenatum conſecuti ſunt. Nam & ſtipendium Cæſari decretum eſt, & decem legati; &, ne lege Sempronia ſuccederetur, facile perfectum eſt. Quod ego ad te brevius ſcribo, quia me ſtatus hic reip. non delectat: ſcribo tamen, ut te admoneam, quod ipſe, litteris omnibus à pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam diſcendo, cognovi, id ut tu rebus tuis integris diſcas; neque ſalutis noſtræ rationem nobis habendam eſſe ſine dignitate, neque dignitatis ſine ſalute. Quod mihi de filia, & de Craſſipede gratularis; agnoſco humanitatem tuam: ſperoque & opto nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum noſtrum, eximia ſpe, ſummæ virtutis adoleſcentem, cum cæteris artibus quibus ſtuduiſti ſemper ipſe, tum inprimis imitatione tui fac erudias. Nulla enim erit hac præſtantior diſciplina. Quem nos, & quia tuus, & quia te dignus eſt filius, & quia nos diligit, ſemperque dilexit, inprimis amamus, caramque habemus. Vale.

II. C I.

II. Cicero S.D. Lentulo Procos.

De omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex Emplatorio cognosces; qui non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit, neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces; quæ quales sint, non facile est scribere: sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem unquam hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi præcepisti, & ut me dignitas, utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non præterit, quam sit difficile, sensum in repub. præsertim rectum & confirmatum, deponere; veruntamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, à quo honeste dissentire non possum: neq; id facio, ut forsitan quibusdam videor, simulatione. tantum enim animi inductio, & mehercle amor erga Pompeium, apud me valet, ut, quæ illi utilia sunt, & quæ ille vult, ea mihi omnia jam & rectatib & vera videantur. neque, ut ego arbitror, so errarent ne adversarii quidem ejus, si, cum vo

pares

pares eſſe non poſſent, pugnare deſiſterent. Me quidem etiam illa res conſolatur, quod ego is ſum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam quæ Pompeius vellit, vel taceam, vel etiam (id quod mihi maxime lubet) ad noſtra me ſtudia referam litterarum: quod profecto faciam, ſi mihi per ejuſdem amicitiam licebit. quæ enim propoſita fuerant nobis, cum & honoribus ampliſſimis, & laboribus maximis perfuncti eſſemus, dignitas in ſententiis dicendis, libertas in repub. capeſſenda, ea ſublata tota, ſed nec mihi magis, quam omnibus. nam aut aſſentiendum eſt nulla cum gravitate paucis; aut fruſtra diſſentiendum. Hæc ego ad te ob eam cauſam maxime ſcribo, ut jam de tua quoque ratione meditere. commutata tota ratio eſt ſenatus, judiciorum, rei totius publicæ: otium nobis exoptandum eſt; quod ii qui potiuntur rerum, præſtaturi videntur, ſi quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam conſularem fortis & conſtantis ſenatoris, nihil eſt quod cogitemus: amiſſa eſt culpa eorum, qui à ſenatu & ordinem conjunctiſſimum, & hominem clariſſimum abalienarunt. Sed, ut ad ea quæ conjunctiora rebus tuis ſunt, revertar; Pompeium tibi valde amicum eſſe cognovi: & eo tu conſule, quantum ego perſpicio, omnia, quæ voles, obtinebis. quibus in rebus me ille ſibi

affixum

affixum habebit: neque à me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. neque enim verebor, ne ſim ei moleſtus; cui jocundum erit etiam propter id ipſum, quod me eſſe gratum videbit. Tu velim tibi ita perſuadeas, nullam rem eſſe minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior ſit, quam meæ res omnes. idque cum ſentiam, ſedulitate mihimet ipſe ſatisfacere poſſum; re quidem ipſa ideo mihi non ſatisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, ſed ne cogitanda quidem gratia conſequi poſſum. Rem te valde bene geſſiſſe rumor erat. exſpectabantur litteræ tuæ; de quibus eramus jam cum Pompeio locuti: quæ ſi erunt allatæ, noſtrum ſtudium exſtabit in conveniendis magiſtratibus & ſenatoribus. Cætera, quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus quam poſſumus, minus tamen faciemus quam debemus. Vale.

III. Cicero S. D. Lentulo Imp.

PERJOCUNDÆ mihi fuerunt litteræ tuæ; quibus intellexi, te perſpicere meam in te pietatem: quid enim dicam, benevolentiam? cum illud ipſum graviſſimum & ſanctiſſimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis eſſe videatur. Quod autem grata tibi mea erga te ſtudia ſcribis

bis eſſe, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata ſint ea, quæ prætermitti ſine nefario ſcelere non poſſunt: tibi autem multo notior, atque illuſtrior meus in te animus eſſet, ſi hoc tempore omni, quo ſejuncti fuimus, & una & Romæ fuiſſemus. nam in eo ipſo, quod te oſtendis eſſe facturum, quodque & inprimis potes, & ego à te vehementer exſpecto, in ſententiis ſenatoriis, & in omni actione, atque adminiſtratione reipub. floruiſſemus. de qua oſtendam equidem paullo poſt, qui ſit meus ſenſus, & ſtatus; & reſcribam tibi ad ea quæ quæris. ſed certe & ego te auctore amiciſſimo ac ſapientiſſimo, & tu me conſiliario fortaſſe non imperitiſſimo, fideli quidem & benevolo certe uſus eſſes. Quanquam tua quidem cauſa, te eſſe imperatorem, provinciamque bene geſtis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, lætor. Sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores & præſtantiores præſens capere potuiſſes: in eis vero ulciſcendis, quos tibi partim inimicos eſſe intelligis propter tuam propugnationem ſalutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem & gloriam, mirificum me tibi comitem præbuiſſem. Quamquam ille perennis inimicus amicorum ſuorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potiſſimum fractam illâ & debilitatâ vim ſuam contulit, noſtram vicem ultus eſt ipſe ſeſe: ea eſt enim

cona-

conatus, quibus patefactis, nullam ſibi in poſterum non modo dignitatis, ſed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etſi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis, tamen in moleſtia gaudeo, eandem fidem cognoſcere hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram; de qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi reſcribam ad ea quæ quæris. Certiorem te per litteras ſcribis eſſe factum, me cum Cæſare & cum Appio eſſe in gratia: teque id non reprehendere adſcribis. Vatinium autem ſcire te velle oſtendis, quibus rebus adductus defenderim, & laudarim. quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem meorum conſiliorum repetam neceſſe eſt. Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non ſolum meis, ſed etiam reipub. reſtitutum putabam: &, quoniam tibi incredibilem quendam amorem, & omnia in te ipſum ſumma ac ſingularia ſtudia deberem, reipub. quæ te in me reſtituendo multum adjuviſſet, eum certe me animum merito ipſius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me ſingulari beneficio, debitum præſtitiſſem. Hac me mente fuiſſe, & ſenatus ex me, te conſule, audivit, & tu in noſtris ſermonibus collocutionibuſq; ipſe vidiſti; etſi jam primis temporibus illis, multis

multis rebus meus offendebatur animus, cum te agente de reliqua noſtra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obſcura in me ſtudia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjutus es, à quibus debuiſti: neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulſus: neque hercule in iis ipſis rebus, quæ, quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia neceſſariæ, tamen à me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate ſenatus reſarciendis, eam voluntatem, quam exſpectaram, præſtiterunt. Quæ quum viderem, (neque enim erant obſcura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quam erant illa grata, quæ fecerant. Itaque, quanquam & Pompeio plurimum, te quidem ipſo prædicatore ac teſte, debebam; & eum non ſolum beneficio, ſed amore etiam, & perpetuo quodam judicio meo diligebam: tamen, non reputans quid ille vellet, in omnibus meis ſententiis de repub. priſtinis permanebam. Ego, ſedente Cn. Pompeio, quum, ut laudaret P. Sextium, introiiſſet in urbem, dixiſſetque teſtis Vatinius, me, fortuna & felicitate C. Cæſaris commotum, illi amicum eſſe cœpiſſe, dixi, me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriiſque anteferre; dixique eodem teſte alio loco, eoſdem eſſe qui Bibulum exire domo prohibuiſſent, & qui me coëgiſſent. Tota vero

vero interrogatio mea nihil habuit aliud, g
niſi reprehenſionem illius tribunatus : in e
quo omnia dicta ſunt libertate animoque n
maximo de vi, de auſpiciis, de donatione re- i
gnorum. Neque vero hac in cauſa modo, ſed f
conſtanter ſæpe in ſenatu quinetiam, Marcel- n
lino & Philippo coſſ. nonis April. mihi eſt d
ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano, fre- g
quenti ſenatu, idibus Maii referretur. Num a
potui magis in arcem illius cauſæ invade- t
re ? aut magis obliviſci temporum meorum, a
& meminiſſe actionum ? Hac à me ſententia i
dicta, magnus animorum motus eſt factus, r
tum eorum quorum oportuit, tum illorum i
etiam quorum nunquam putaram. Nam, n
hoc S C. in meam ſententiam facto, Pom- d
peius, cum nihil mihi oſtendiſſet ſe eſſe of- n
fenſum, in Sardiniam & in Africam profe- ſt
ctus eſt ; eoque itinere Lucam ad Cæſarem p
venit : ubi multa de mea ſententia queſtus I
eſt Cæſar : quippe, qui etiam Ravennæ o
Craſſum ante vidiſſet, ab eoque in me eſſet ſe
incenſus. ſane moleſte Pompeium id ferre b
conſtabat. Quod ego cum audiſſem ex aliis, q
maxime ex meo fratre cognovi. quem cum b
in Sardinia Pompeius paucis poſt diebus, ſa
quam Luca diſceſſerat, conveniſſet ; Te, in- ci
quit, ipſum cupio : nihil opportunius potuit E
accidere. Niſi cum Marco fratre diligenter il
egeris, dependendum tibi eſt, quod mihi pro te
illo ſpopondiſti. Quid multa ? queſtus eſt pa

gra-

iud, graviter : ſua merita commemoravit : quid
: in egiſſet ſæpiſſime de actis Cæſaris cum ipſo
oque meo fratre, quidque ſibi is de me recepiſſet,
e re- in memoriam redegit : ſeque, quæ de mea
,ſed ſalute egiſſet, voluntate Cæſaris egiſſe, ipſum
rcel- meum fratrem teſtatus eſt : cujus cauſam
i eſt dignitatemque mihi ut commendaret, ro-
fre- gavit, ut eam ne oppugnarem, ſi nollem,
Num aut non poſſem tueri. Hæc cum ad me fra-
ade- ter pertuliſſet; & cum ante tamen Pompeius
um, ad me cum mandatis Vibullium miſiſſet, ut
ntia integrum mihi de cauſſa Campana ad ſuum
tus, reditum reſervarem : collegi ipſe me, & cum
rum ipſa quaſi repub. ſum collocutus, ut mihi tam
am, multa pro ſe perpeſſo atq; perfuncto, conce-
om- deret, ut officium meum, memoremq; in bene
of- meritos animum, fidemque fratris mei præ-
ofe- ſtarem; eumque, quem bonum civem ſem-
rem per habuiſſet, bonum virum eſſe pateretur.
ſtus In illis autem meis actionibus, ſententiiſque
næ omnibus, quæ Pompeium videbantur of-
ſſet ſendere, certorum hominum, quos jam de-
rre bes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me :
iis, qui cum illa ſentirent in rep. quæ ego age-
am bam, ſemperque ſenſiſſent, me tamen non
us. ſatisfacere Pompeio, Cæſaremque inimi-
in- ciſſimum mihi futurum, gaudere ſe dicebant.
uit Erat hoc mihi dolendum, ſed multo magis
ter illud, quod inimicum meum (meum au-
oro tem? immo vero legum, judiciorum, otii,
eſt patriæ, bonorum omnium) ſic amplexaban-
ra- tur,

tur, ſic in manibus habebant, ſic fovebant, ſic, me præſente, oſculabantur, non illi quidem ut mihi ſtomachum facerent, (quem ego funditus perdidi) ſed certe ut facere ſe arbitrarentur. Hic ego, quantum humano conſilio efficere potui, circumſpectis rebus omnibus, rationibuſque ſubductis, ſummam feci cogitationum mearum omnium: quam tibi, ſi potero, breviter exponam. Ego, ſi ab improbis & perditis civibus rempub. teneri viderem, ſicut & meis temporibus ſcimus, & nonnullis aliis acciditſe accepimus, non modo præmiis, (quæ apud me minimum valent) ſed ne periculis quidem compulſus ullis, (quibus tamen moventur etiam fortiſſimi viri) ad eorum cauſſam me adjungerem, ne ſi ſumma quidem eorum in me merita conſtarent. Quum autem in repub. Cn. Pompeius princeps eſſet (vir is, qui hanc potentiam & gloriam maximis in rempub. meritis præſtantiſſimiſque rebus geſtis eſſet conſecutus, cujuſque ego dignitatis ab adoleſcentia fautor, in prætura autem & in conſulatu adjutor etiam exſtitiſſem) quumque idem auctoritate, & ſententia per ſe, conſiliis & ſtudiis tecum me adjuviſſet, meumque inimicum, unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconſtantiæ mihi pertimeſcendam, ſi quibuſdam in ſententiis paullum me immutaſſem, meamque voluntatem ad ſummi viri, de me-

meque optime meriti, dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & caussa & dignitate. hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi & Quinto fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus ac liberalitas, brevi tempore & litteris & officiis perspecta nobis & cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit: quæ mihi videbatur contentionem (præsertim maximis rebus à Cæsare gestis) cum illis viris nolle fieri, &, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit & Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat, & fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: QUALES in repub. principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus ea fundamenta jacta ex kalend. Januar. confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decemb. tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem & Bibulum coss. cum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. postea, quum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque resp. consules habe-

UNIVERSITY LIBRARY CAMBRIDGE

haberet, ſed mercatores provinciarum, & ſeditionum ſervos ac miniſtros, jecit quidam caſus caput meum, quam certaminis cauſa, in mediam contentionem, diſſenſionemque civilem. Quo in diſcrimine, cum mirifica ſenatus, incredibilis Italiæ totius, ſingularis bonorum omnium conſenſio in me tuendo exſtitiſſet, non dicam quid acciderit, (multorum eſt enim,& varia culpa)tantum dicam brevi,non mihi exercitum,ſed duces defuiſſe. In quo,ut jam ſit in iis culpa qui me non defenderunt, non minor eſt in iis qui reliquerunt: & ſi accuſandi ſunt qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, qui ſe timere ſimularunt. Illud quidem certe noſtrum conſilium jure laudandum eſt, quod meos cives, & à me ſervatos,& me ſervare cupientes, ſpoliatos ducibus, ſervis armatis objici noluerim;declarariq; maluerim,quanta vis eſſe potuiſſet in conſenſu bonorum, ſi iis pro me ſtante pugnare licuiſſet, cum afflictũ excitare potuiſſent: quorum quidem animum tu non perſpexiſti ſolum, cũ de me ageres, ſed etiam confirmaſti,atq; tenuiſti. Qua in cauſa (non modo non negabo, ſed etiam ſemper & meminero, & prædicabo libenter) uſus es quibuſdam nobiliſſimis hominibus, fortioribus in me reſtituendo, quam fuerant iidem in tenendo. Qua in ſententia ſi conſtare voluiſſent, ſuam auctoritatem ſimul cum ſalute mea recuperaſſem. Recreatis enim bonis viris

viris consulatu tuo, & constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, (Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto, cum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus & novis honoribus, ac judiciis senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur) nulli improbo civi locus ad remp. violandum esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sint consecuta. Primum illa furta mulierum religionum: qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres sorores, impunitatem est eorum sententiis assecutus, qui, cum tribunus pleb. pœnas à seditioso cive per bonos viros judicio persequi vellet, exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de repub. sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum, (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat, monumentum vero senatus) hostili nomine, & cruentis inuitum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem, non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed etiam, ut aliptæ, virium & coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles Veneris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modo invidorum,

vidorum, ſed etiam inimicorum meorum qui de uno acerrimo & fortiſſimo viro meoque judicio, omnium magnitudine animi & conſtantia præſtantiſſimo, Q. Metello. L. F. quondam falſam opinionem acceperunt quem poſt reditum dictitant fracto animo & demiſſo fuiſſe. Eſt vero probandum; qui & ſumma voluntate ceſſerit & egregia animi alacritate abfuerit, neque ſane redire curarit, cum ob id ipſum fractum fuiſſe animo, in quo cum omnes homines tum M. illum Scaurum, ſingularem virum conſtantia & gravitate ſuperaſſet. Sed quod de illo acceperant, aut etiam ſuſpicabantur, de me idem cogitabant, abjection animo me futurum: cum reſp. majorem etiam mihi animum, quam unquam habuiſſem, daret; quæ jam declaraſſet, ſeſe non potuiſſe me uno cive carere, cumque Metellum unius tribuni pl. rogatio, me univerſa reſp. duce ſenatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente conſule comitiis centuriatis, cunctis ordinibus hominibuſque incumbentibus, omnibus denique ſuis viribus recuperaſſet. Neque ego mihi poſtea quidquam aſſumpſi, neque hodie aſſumo, quod quemquam malevolentiſſimum jure poſſit offendere: tantum eſt tor, ut neque amicis, neque etiam alienis bus opera, conſilio, labore deſim. Hic me vitæ curſus offendit eos fortaſſe, qui ſplende

rem

rem & ſpeciem hujus vitæ intuentur, ſolicitudinem autem & laborem perſpicere non poſſunt. Illud vero non obſcure queruntur in meis ſententiis, quibus ornem Cæſarem, quaſi deſciverim à priſtina cauſa. Ego autem cum illa ſequor, quæ paulo ante propoſui, tum hoc non in poſtremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum ſenſum, Lentule, quem reliquiſti: qui confirmatus conſulatu noſtro, nonnunquam poſtea interruptus & afflictus ante te conſulem, recreatus abs te totus eſt; nunc ab iis, à quibus tuendus fuerat, derelictus: idque non ſolum fronte atque vultu (quibus ſimulatio facillime ſuſtinetur) ii declarant, qui tum noſtro illo ſtatu optimates nominabantur, ſed etiam ſententia ſæpejam, tabellaque docuerunt. Itaque tota jam ſapientium civium (qualem me & eſſe & numerari volo) & ſententia & voluntas mutata eſſe debet. id enim jubet idem ille Plato, quem ego autorem vehementer ſequor; TANTUM contendere in repub. quantum probare tuis civibus poſſis: vim neque parenti neque patriæ afferre oportere. Atque hanc quidem ille cauſam ſibi ait non attingendæ reipub. fuiſſe, quod, cum offendiſſet populum Athenienſem prope jam deſipientem ſenectute, cumque eum nec perſuadendo nec cogendo regi poſſe vidiſſet, cum perſuaderi poſſe diffideret, cogi fas eſſe non arbitrare-

tur. Mea ratio fuit alia, quod neque desi-
piente populo, neque integra re mihi ac
conſulendum, capeſſeremne remp. implica-
tus tenebar: ſed lætatus tamen ſum, quod
mihi liceret in eadem cauſa utilia, & cui-
vis bono recta defendere. Huc acceſſit
commemoranda quædam & divina Cæſaris
in me fratremque meum liberalitas: qui mi-
hi, quaſcunque res gereret, tuendus eſſet
nunc in tanta felicitate tantiſque victoriis
etiam ſi in nos non is eſſet qui eſt, tamen or
nandus videretur. Sic enim te exiſtimar
velim, cum à vobis meæ ſalutis autori
bus diſceſſerim, neminem eſſe, cujus of
ficiis me tam eſſe devinctum non ſolum con
fitear, ſed etiam gaudeam. Quod quoniam
tibi expoſui, facilia ſunt ea quæ à me de Va
tinio & de Craſſo requiris. Nam de Appio
quod ſcribis, ſicut de Cæſare, te non repre
hendere, gaudeo tibi conſilium probari
meum. De Vatinio autem, primum reditu
interceſſerat in gratiam per Pompeium, ſta
tim ut ille prætor eſt factus, cum quidem
ego ejus petitionem graviſſimis in ſenatu ſen
tentiis oppugnaſſem; neque tam illius læ
dendi cauſa, quam defendendi atque ornandi
Catonis: poſt autem Cæſaris, ut illum de
fenderem, mira contentio eſt conſecuta. Cu
autem laudarim, peto à te, ut id à me neve in
hoc reo, neve in aliis requiras; ne tibi ego
idem reponam cum veneris; tametſi poſſum
vel

vel abſenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miſeris. nec hoc perſtimueris. nam à me ipſo laudantur & laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille ſtimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam quod in Eunucho paraſitus ſuaderet militi:

Vbi nominabit Phædriam; tu Pamphilam.
Continuo, ſiquando illa dicet, Phædriam
Comeſſatum intromittamus; tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam; tu hujus contra. Denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi à judicibus, ut quoniam quidam nobiles homines, & de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum, meque inſpectante ſæpe eum in ſenatu modo ſevere ſeducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur; quoniamque illi haberent ſuum Publium, darent mihi ipſi alium Publium, in quo poſſem eorum animos mediocriter laceſſitus leviter repungere. Neque ſolum dixi, ſed etiam ſæpe facio, diis hominibuſque approbantibus. Habes de Vatinio: cognoſce de Craſſo. Ego cum mihi cum illo magna jam gratia eſſet, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordiæ cauſa, voluntaria quadam oblivione contrivi, repentinam ejus defenſionem Gabinii, quem proximis ſuperioribus diebus acerrime

oppugnaſſet, tamen, ſi ſine ulla mea contumelia ſuſcepiſſet, tuliſſem: ſed cum me diſputantem, non lacesſentem, læſiſſet, exarſi, non ſolum præſenti, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortaſſe non fuiſſet) ſed cum incluſum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudiſſe me omne arbitrabar, reliduum tamen inſciente me fuiſſet, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipſo quidam homines, & iidem illi quos ſæpe nutu ſignificationeque appello, cum ſe maximum fructum cepiſſe dicerent ex libertate mea, meque tum denique ſibi eſſe viſum reipub. qualis fuiſſem, reſtitutum; cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet, gaudere ſe dicebant, mihi & illum inimicum, & eos qui in eadem cauſa eſſent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui ſermones cum ad me per homines honeſtiſſimos perferrentur; cumque Pompeius ita contendiſſet, ut nihil unquam magis, ut cum Craſſo redirem in gratiam; Cæſarque per litteras maxima ſe moleſtia ex illa contention affectum oſtenderet: habui non temporum ſolum rationem meorum, ſed etiam naturæ Craſſuſque, ut quaſi teſtata populo R. eſſe noſtra gratia, pæne à meis laribus in provinciam eſt profectus. Nam quum mihi con dixiſſet, cœnavit apud me in mei generi Craſſipedis hortis. Quamobrem ejus cauſam

(quo

(quod te scribis audisse) magna illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem causamque defenderim, quique meus in repub. sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes; neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum civium principatum; neque permanendum in una sententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis: sed temporibus assentiendum. NUNQUAM enim præstantibus in repub. gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio. sed ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas; cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem cœperis, potius quam, eo commutato, quo velis tamen pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda repub. propositum esse debeat (id quod à me sæpissime dictum est) cum dignitate otium, NON idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in repub. non alius essem, atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum & alliciar

beneficiis hominum, & compellar injuriis; facile patior ea me de repub. ſentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reipub. rationibus putem conducere. Apertius autem hæc ago ac ſæpius, quod & Quintus frater meus legatus eſt Cæſaris, & nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæſare interceſſit, quod ille non ita illuſtri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratia, quæ ſumma eſt, & opibus, quas intelligis eſſe maximas, ſic fruor ut meis. nec mihi aliter potuiſſe videor hominum perditorum de me conſilia frangere, niſi cum præſidiis iis, quæ ſemper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxiſſem. His ego conſiliis ſi te præſentem habuiſſem, (ut opinio mea fert) eiſdem uſus eiſdem. Novi enim temperantiam & moderationem naturæ tuæ: novi animum tum mihi amiciſſimum, tum nulla in cæteros malevolentia ſuffuſum, contraque cum magnum & excelſum, tum etiam apertum & ſimplicem. Vidi ego quoſdam in te tales, quales tu eoſdem in me videre potuiſti. Quæ me moverunt, moviſſent eadem te profecto. Sed, quocunque tempore mihi poteſtas præſentis tui fuerit, tu eris omnium moderator conſiliorum meorum: tibi erit eidem, cui ſalus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum, ſententiarum, voluntatum, rerum deni-

que

que omnium ſocium comitemque habebis : neque mihi in omni vita res tam erit ulla propoſita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum eſſe lætere. Quod rogas, ut mea tibi ſcripta mittam, quæ poſt diſceſſum tuum ſcripſerim : ſunt orationes quædam, quas Menocrito dabo, neque ita multæ ut pertimeſcas. Scripſi etiam (nam etiam ab oratoribus disjungo me fere, reſeroque ad manſuetiores Muſas, quæ me maxime, ſicut jam à prima adoleſcentia delectarunt) ſcripſi igitur Ariſtotelico more, quemadmodum quidem volui, tres libros in diſputatione ac dialogo, de Oratore : quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles ; abhorrent enim à communibus præceptis, & omnem antiquorum, & Ariſtotelicam & Iſocraticam, rationem oratoriam complectuntur. Scripſi etiam verſibus tres libros de temporibus meis : quos jam pridem ad te miſiſſem, ſi eſſe edendos putaſſem. ſunt enim teſtes & erunt ſempiterni meritorum tuorum erga me, meæque in te pietatis. ſed, quia verebar, non eos qui ſe læſos arbitrarentur, (etenim id feci parce & molliter) ſed eos quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipſos libros, ſi quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque iſtam quidem partem vitæ conſuetudiniſque noſtræ totam ad te defero. quantum litteris,

quantum ſtudiis, veteribus noſtris delectationibus, conſequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc ſemper amaſti, libentiſſime conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domeſticis ſcribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ ſunt, ut me nolim admoneri, rogari vero ſine magno dolore vix poſſim. Quod de Quinti fratris negotio ſcribis, te priore æſtate, quod morbo impeditus in Ciliciam non tranſieris, conficere non potuiſſe, nunc autem omnia facturum ut conficias: id ſcito eſſe ejuſmodi, ut frater meus vere exiſtimet, adjuncto iſto fundo, patrimonium fore ſuum per te conſtitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui noſtrique ſtudiis & exercitationibus, velim quam familiariſſime certiorem & quam ſæpiſſime facias: exiſtimeſque neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorem unquam fuiſſe, quam te mihi: idque me, non modo ut tu ſentias, ſed ut omnes gentes, etiam ut poſteritas omnis intelligat, eſſe facturum. Appius in ſermonibus antea dictitabat, poſtea dixit etiam in ſenatu palam, ſeſe, ſi licitum eſſet legem curiatam ferre, ſortiturum eſſe cum collega provinciam; ſi curiata lex non eſſet, ſeparaturum cum collega, tibique ſucceſſurum: legem curiatam conſuli ferri opus eſſe, neceſſe non eſſe: ſe, quoniam ex S C. provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem

bem introiisset. Ego quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio : varias esse opiniones intelligo. Sunt qui putent posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur : sunt etiam qui, si decedas, à te relinqui posse qui provinciæ præsit. mihi non tam de jure certum est (quanquam ne id quidem valde dubium est) quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem, qua te scio libentissime solere frui, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere ; præsertim cum sine suspicione tuæ cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque puto meum esse, & quod sentiam, ostendere, & quod feceris defendere.

SCRIPTA jam epistola superiore, accepi tuas litteras de publicanis: quibus æquitatem tuam non potui non probare. felicitate autem, quod vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere. Sed nosti consuetudinem hominum : scis quam graviter inimici illi ipsi Q. Scævolæ fuerint. Tibi tamen sum autor, ut, quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

IIII. M. T. CICERO C. CURIONI S. D.

QUANQUAM me nomine negligentiæ ſuſpectum tibi eſſe doleo, tamen non tam mihi moleſtum fuit, accuſari abs te officium meum, quam jocundum requiri: præſertim cum, in quo accuſabar, culpa vacarem; in quo autem deſiderare te ſignificabas meas litteras, præ te ferres perſpectum mihi quidem, ſed tamen dulcem & optatum, amorem tuum. Equidem neminem prætermiſi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis eſt tam in ſcribendo impiger, quam ego? A te verò bis terve ad ſummum, & eas perbreves accepi. Quare ſi iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego te crimine: ſin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de litteris hactenus. non enim vereor, ne non ſcribendo te expleam; præſertim ſi in eo genere ſtudium meum non adſpernabere. Ego, te abfuiſſe tam diu à nobis, & doleo, quod carui fructu jocundiſſimæ conſuetudinis tuæ; & lætor, quod abſens omnia cum maxima dignitate es conſecutus: quodque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna reſpondit. Breve eſt, quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta eſt exſpectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obſecrare obteſtarique non dubitem,

bitem, sic ad nos confirmatus revertare, ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla unquam delebit oblivio: te rogo ut memineris, quantæcunque tibi accessiones fient & fortunæ & dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas nostra jam ingravescens in amore atque in adolescentia conquiescat tua. Vale.

V. M. T. Cicero Curioni S. D.

Epistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset quod eos scire aut nostra, aut ipsorum interesset. Hujus generis literas à me profecto non exspectas. tuarum enim rerum domesticarum habes & scriptores & nuncios: in meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere delectant; unum, familiare & jocosum; alterum, severum & grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est quod possit graviter

à Ci-

à Cicerone ſcribi ad Curionem, niſi de republica? atque in hoc genere hæc mea cauſa eſt, ut neque ea, quæ nunc ſentio, velim ſcribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum ſcribendi argumentum relictum eſt, utar ea clauſula qua ſoleo, teque ad ſtudium ſummæ laudis cohortabor. Eſt enim tibi gravis adverſaria conſtituta & parata, incredibilis quædam exſpectatio: quam tu una re facillime vinces, ſi hoc ſtatueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis eſſe elaborandum. In hanc ſententiam ſcriberem plura, niſi te tua ſponte ſatis incitatum eſſe confiderem: & hoc quicquid attigi, non feci inflammandi tui cauſa, ſed teſtificandi amoris mei. Vale.

VI. M. T. Cicero Curioni S. D.

Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, cum Sext. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris miſi: ſed tamen, cum appropinquare tuus adventus putaretur, & te jam ex Aſia Romam verſus profectum eſſe conſtaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur ne nimis cito mitteremus, cum has ad te quamprimum perferri litteras magnopere vellemus. Ego, ſi mea in te eſſent officia ſolum, Curio, tanta, quanta magis à te ipſo prædicari quam à me pon-

ponderari solent, verecundius à te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. GRAVE est enim homini prudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet; ne id quod petat, exigere magis quam rogare, & in mercedis potius quam beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me, vel nota omnibus, vel ipsa novitate meorum temporum clarissima & maxima beneficia extiterunt: EST QUIE animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi id à te per litteras petere quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem, cum præsertim considerem, nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando cumulandoque illustrare possit. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi & locavi: statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quærere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse unquam puto, quantæ mihi sit honos ejus; in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requi-

quirendum. Habemus hæc omnia; bonorum ſtudium conciliatum ex tribunatu, propter noſtram (ut ſpero te intelligere) cauſam; vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ; juventutis, & gratioſorum in ſuffragiis, propter ipſius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam; noſtram ſuffragationem ſi minus potentem, at probatam tamen & juſtam, & debitam, & propterea fortaſſe etiam gratioſam. Dux nobis & auctor opus eſt, & eorum ventorum quos propoſui, moderator quidam & quaſi gubernator. Qui ſi ex omnibus unus optandus eſſet, quem tecum conferre poſſemus non haberemus. Quamobrem ſi me memorem, ſi gratum, ſi bonum virum vel ex hoc ipſo quod tam vehementer de Milone laborem, exiſtimare potes; ſi dignum denique tuis beneficiis judicas; hoc à te peto, ut ſubvenias huic meæ ſolicitudini, ut huic meæ laudi, vel (ut verius dicam) prope ſaluti tuum ſtudium dices. De ipſo T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, conſtantiæ, benevolentiæ erga te, ſi complecti hominem volueris, habiturum eſſe neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eundem te facile agnoſcam fuiſſe in laude mea, qui fueris in ſalute. Ego, ni te videre ſcirem, cum hæc ad te ſcriberem, quantum officii ſuſtinerem,

sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam, meque totum commendo, atque trado: unum hoc sic habeto; si à te hanc rem impetraro, me pæne plus tibi, quam ipsi Miloni, debiturum; non enim mihi tam mea salus cura fuit, in qua præcipue sum ab illo adjutus, quam pietas erit in referenda gratia jocunda. eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

VII. M. T. C. Procos. Curioni Tribuno Pleb. S. D.

Sera gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa est. longe enim absum: audio sero. Sed & tibi gratulor, &, ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes & moderere prudentia tua; ne te auferant aliorum consilia. Nemo est qui sapientius tibi suadere possit te ipso. nunquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere. cui scribam, video. novi animum, novi consilium tuum. non vereor ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes quæ ipse recta esse senties. Quod in id reipub. tempus non incideris, sed veneris (judicio enim tuo, non casu, in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum) profecto vides quanta

vis in repub. temporum ſit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid inſidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura & cogita, nihil novi, ſed illud idem quod initio ſcripſi, tecum loquere; te adhibe in conſilium; te audi; tibi obtempera. Alteri qui melius dare conſilium poſſit quam tu, non facile inveniri poteſt: tibi vero ipſi certe nemo melius dabit. Dii immortales, cur ego non adſum vel ſpectator laudum tuarum, vel particeps, vel ſocius, vel miniſter conſiliorum? tametſi hoc minime tibi deeſt: ſed tamen efficeret magnitudo & vis amoris mei, conſilio te ut poſſem juvare. Scribam ad te plura alias. paucis enim diebus eram miſſurus domeſticos tabellarios: ut, quoniam ſane feliciter & ex mea ſententia remp. geſſimus, unis litteris totius æſtatis res geſtas ad ſenatum perſcriberem. De ſacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamque difficili in re atque cauſa, cognoſces ex iis literis, quas Thraſoni liberto tuo dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia, meaque item in te ſingulari, rogo atque oro, ne patiare mihi quidquam ad hanc provincialem moleſtiam temporis prorogari. præſens tecum egi, cum te tribunum plebis iſto anno fore non putarem; itemque petivi ſæpius per literas: ſed tum quaſi à ſenatore nobiliſſimo, & adoleſcente gratioſiſſimo,

nunc

nunc à tribuno pleb. & à Curione tribuno, non ut decernatur aliquid novi, (quod solet esse difficilius) sed ut ne quid novi decernatur; & ut S C. & leges defendas, eaque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

VIII. M. Coelius M. T. Ciceroni S. D.

EXANIMATUS sum tuis literis, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti: neque id, quid esset, perscripsisti: neque non tamen, quale esset quod cogitares, aperuisti. has ad te illico literas scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro & obsecro, ne quid gravius de salute & incolumitate tua consulas. nam deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me neque temere tibi prædixisse, neque temere monuisse: sed, postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset parta victoria, cognoverim, te certiorem feciisse. Si existimas eandem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras; nihil nisi atrox & sævum cogitat, atque etiam loquitur. iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est. non mehercule erit deprecationi locus. Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt, si aliquid apud te nos, si

vir

vir optimus gener tuus valet, (quorum fortunas non debes velle conturbare) sequere eam causam in cujus victoria salus nostra est, ne aut odisse aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te prius subiisse. nunc te contra victorem facere, quem dubiis reb. lædere noluisti, & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta: quas tibi nuncio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu non dicendo, mihi significasti, Cæsar audierat: ac simulatque ave mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo petii ut ad te literas mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius quam ad urbem accederem, ubicunque esses, ad te percurrissem, & hoc à te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, mi Cicero, cogita, ne te tuosque omneis funditus

ditus evertas; ne te sciens prudensque eo demittas unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatum commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam & jactationem ferre non potes, eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris, & ego te sapienter feciſſe judicabo, & Cæsarem non offendes. Vale.

IX. M. T. C. Coelio Ædili Cur. S. D.

MAGNO dolore me affeciſſent tuæ literæ, niſi jam & ratio ipsa depuliſſet omnes moleſtias, & diuturna desperatione rerum obduruiſſet animus ad dolorem novum: sed tamen, quare acciderit ut ex meis superioribus literis id suspicarere quod scribis, nescio. Quid enim fuit in illis, præter querelam temporum, quæ non animum meum magis solicitum haberent, quam tuum? nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuiſſe te, qui me penitus noſſe deberes, ut me existimares aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam & prope jacentem desciscerem; aut tam inconstantē, ut collectam gratiam florentiſſimi hominis effunderem, à meq; ipse deficerem; &, quod initio semperque fugi, civili bello intereſſem. Quod est igitur meum triste consilium?

filium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines. Nosti enim non modo stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. eo si onere carerem, quamvis parvis Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in voculas malevolorum. Quod cum ita esset, nihil tamen unquam de profectione, nisi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum, moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem, quî convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfeciisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti, non enim te celavi: sed nonne tum providisti quâ abhorrerem ab urbe relinquenda? quod cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpessurum, quâ ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, (quod puto te existimare) ex

his

his miſeriis nihil aliud me quærere, niſi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluiſſe quam pacem: ea deſperata, nihil tam fugiſſe quam arma civilia. Hujus me conſtantiæ puto fore ut nunquam pœniteat. Etenim memini in hoc genere gloriari ſolitum eſſe familiarem noſtrum Q. Hortenſium, quod nunquam bello civili interfuiſſet. Hoc noſtra laus erit illuſtrior, quod illi tribuebatur ignaviæ: de nobis id exiſtimari poſſe non arbitror. Nec me iſta terrent, quæ mihi à te ad timorem fidiſſime atque amantiſſime proponuntur. Nulla eſt enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego à rep. meis privatis & domeſticis incommodis libentiſſime, vel ipſis iſtis, quæ tu me mones ut caveam, redemiſſem. Filio meo, quem tibi carum eſſe gaudeo, ſi erit ulla reſpublica, ſatis amplum patrimonium relinquam memoriam nominis mei: ſin autem nulla erit, nihil accidet ei ſeparatim à reliquis civibus. Nam quod rogas ut reſpiciam generū meum, adoleſcentem optimum mihique cariſſimum: an dubitas, cum ſcias quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementiſſime ſollicitet? & eo magis, quod in communibus miſeriis hac tantum oblectabar ſpecula, Dolabellam meum, vel potius noſtrum, fore ab iis moleſtiis, quas liberalitate ſua contraxerat, liberum. velim

quæra

quæras, quos ille dies ſuſtinuerit, in urb
dum fuit, quam acerbos ſibi, quam mihi ip
ſocero non honeſtos. Itaque neque ego hun
Hiſpanienſem caſum exſpecto, de quo mih
exploratum eſt ita eſſe ut tu ſcribis: ne
quidquam aſtute cogito. Si quando erit civ
tas, erit profecto nobis locus: ſin autem no
erit, in eaſdem ſolitudines tu ipſe (ut arbi
tror) venies, in quibus nos conſediſſe audies
Sed ego fortaſſe vaticinor, & hæc omnia me
liores habebunt exitus. Recordor enim deſpe
rationes eorum qui ſenes erant adoleſcent
me. eos ego fortaſſe nunc imitor, & uto
ætatis vitio. Velim ita ſit: ſed tamen, toga
prætextam texi Oppio, puto te audiſſe. Nam
Curtius noſter dibaphum cogitat: ſed eum
infector moratur. Hæc aſperſi, ut ſcires, m
tamen in ſtomacho ſolere ridere. De Dola
bella quod ſcripſi, ſuadeo videas; tamquam
ſi res tua agatur. Extremum illud erit: no
nihil turbulenter, nihil temere faciemus. T
tamen oramus, quibuſcunque erimus in
terris, ut nos liberoſque noſtros ita tueare
ut amicitia noſtra & tua fides poſtulabit
Vale.

X. M. T. Cicero Appio Pulchro Imp. S. D.

SI ipſa reſp. tibi narrare poſſet quomodo
ſeſe haberet, non facilius ex ea cognoſcere
poſſes, quam ex liberto tuo Phania: ita eſt
homo

homo non modo prudens, verum etiam, quod vidi, curioſus. Quapropter ille tibi omnia explanabit. id enim mihi & ad brevitatem eſt aptius, & ad reliquas res prouidentius. De mea autem benevolentia erga te, etſi potes ex eodem Phania cognoſcere, tamen videntur etiam aliquæ meæ partes. Sic enim tibi perſuade, cariſſimum te mihi eſſe, cum propter multas ſuavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ; tum quod ex literis tuis, & ex multorum ſermonibus intelligo, omnia, quæ à me profecta ſunt in te, tibi acciditſe gratiſſima. Quod quum ita ſit, perficiam profecto ut longi temporis conſuetudine & gratia, crebritate & magnitudine officiorum meorum ſarciam. idque me, quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva eſſe facturum: quam quidem ego non forte de tuis ſumpſero, non ſolum Pallada, ſed etiam Appiada nominabo. Cicix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: ſed, ut mihi reddidit à te litteras, pleras & amoris & officii, mirifice ipſe ſuo ermone ſubſecutus eſt humanitatem litterarum tuarum. Jocunda mihi ejus oratio fuit, cum de animo tuo, cum de ſermonibus quos de me haberes quotidie, mihi arraret. Quid quæris? biduo factus eſt ihi familiaris, ita tamen, ut Phaniam alde ſim deſideraturus: quem cum Romam

mam remittes (quod, ut putabamus, celeriter eras facturus) omnibus ei de rebus quas agi, quas curari à me voles, mandata des velim. L. Valerium juriſconſultum valde tibi commendo, ſed ita etiam ſi non eſt juriſconſultus. melius enim ei cavere volo quam ipſe aliis ſolet. Valde hominem diligo. eſt ex meis domeſticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: ſed idem ſcribit, meas literas maximum apud te pondus habituras. id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

XI. M.T.C. Appio Pulchro Imp. S.D.

Quasi divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum ſtudium tuum: ſic, cum de tuis rebus geſtis agebatur, inſerviebam honori tuo. Dicam tamen vere; plus quam acceperas reddidiſti. Quis enim ad me non perſcripſit, te non ſolum autoritate orationis, ſententia tua, quibus ego à tali viro contentus eram, ſed etiam operâ, conſilio, domum veniendo, convenendis meis nullum onus officii cuiquam reliquum feciſſe? Hæc mihi ampliora multo ſunt, quam illa ipſa propter quæ hæc laborantur. Insignia n. virtutis multi etiam ſine virtute aſſecuti ſunt: talium virorũ tanta ſtudia aſſequi ſola virtus poteſt. Itaq; mihi propono fructum amicitiæ noſtræ ipſam amicitiam, qua nihil eſt uberius, præſertim in iis ſtudiis

studiis, quibus uterque nostrûm devinctus est. nam tibi me profiteor & in repub. socium, de qua idem sentimus, & in quotidiana vita conjunctum cum iis artibus studiisque quæ colimus. Velim ita fortuna tulisset, ut quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses: quod tamen ipsum nescio qua permotus animi divinatione, non despero. sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges hac re novata, additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quicquam esse detractum. Cum hæc scribebam, censorem jam te esse sperabam: eo brevior est epistola, &, ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

XII. M. T. Cicero Sulpitio S. D.

Vehementer te esse solicitum, & in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. quod quanquam minime miror, & meum quodammodo agnosco; doleo tamen, te, sapientia præditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius quam alienis malis laborare. Me quidem; etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie & peste reipub. molestiam traxerit: tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia consili-

ſiliorum meorum. Multo enim ante, tan-
quam ex aliqua ſpecula, proſpexi tem-peſta-
tem futuram: neque id ſolum mea ſponte
ſed multo etiam magis monente & denun-
ciante te. Etſi enim abfui magnam parten
conſulatus tui: tamen & abſens cognoſce-
bam, quæ eſſet tua in hoc peſtifero bello
cavendo & prædicendo ſententia: & ipſe
affui primis temporibus tui conſulatus
cum accuratiſſime monuiſti ſenatum, col-
lectis omnibus bellis civilibus, ut & illa ti-
merent, quæ meminiſſent; & ſcirent, cu-
ſuperiores, nullo tali exemplo antea in re
pub. cognito, tam crudeles fuiſſent, qui
cunque poſtea rempub. oppreſſiſſet arm-is
multo intolerabiliorem futurum. N A
quod exemplo fit, id etiam jure fieri pu-
tant; & aliquid atque adeo multa addunt &
afferunt de ſuo. Quare meminiſſe debes
eos qui autoritatem & conſilium tuum
non ſunt ſecuti, ſua ſtultitia occidiſſe, cu-
tua prudentia ſalvi eſſe potuiſſent. Dices
Quid me iſta res conſolatur in tantis tene-
bris & quaſi parietinis reipublicæ? Eſt om-
nino vix conſolabilis dolor; tanta eſt om-
nium rerum amiſſio, & deſperatio recup-
randi: ſed tamen & Cæſar ipſe ita de te ju-
dicat, & omnes cives ſic exiſtimant, qua
lumen aliquod, extinctis cæteris, elucet
ſanctitatem & prudentiam & dignitatem tu-
am. Hæc tibi ad levandas moleſtias ma-

gna esse debent. Quod autem à tuis abes, d eo levius ferendum est, quod eodem tempore à multis ac magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer ne ea cognosceres absens, quæ quia non videres, mihi videris meliore esse conditione quam nos qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solatia, &, ut quidem ego sentio, multo maxima: quæ go ipse experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab nitio ætatis, memoria teneo, summe omium doctrinarum studiosum fuisse, omniaue, quæ à sapientissimis ad bene vivenum tradita essent, summo studio curaque idiciisse: quæ quidem, vel optimis rebus, usui & delectationi esse possent: his veo temporibus habemus aliud nihil in quo cquiescamus. Nihil faciam insolenter: nec , tali vel scientia vel natura præditum, horabor ut ad eas te referas artes, quibus à rimis temporibus ætatis studium tuum edisti. tantum dicam (quod te spero approaturum) me, posteaquam illi arti cui studueram, nihil esse loci neque in curia neue in foro viderim, omnem meam curam que operam ad philosophiam contulisse.

ſiliorum meorum. Multo enim ante, tam quam ex aliqua ſpecula, proſpexi tempeſtatem futuram: neque id ſolum mea ſponte ſed multo etiam magis monente & denunciante te. Etſi enim abfui magnam partem conſulatus tui: tamen & abſens cognoſcebam, quæ eſſet tua in hoc peſtifero bello cavendo & prædicendo ſententia: & ipſe affui primis temporibus tui conſulatus, cum accuratiſſime monuiſti ſenatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminiſſent; & ſcirent, cum ſuperiores, nullo tali exemplo antea in republ. cognito, tam crudeles fuiſſent, quicunque poſtea rempub. oppreſſiſſet armis multo intolerabiliorem futurum. N A quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant; & aliquid atque adeo multa addunt afferunt de ſuo. Quare meminiſſe debes eos qui autoritatem & conſilium tuum non ſunt ſecuti, ſua ſtultitia occidiſſe, cum tua prudentia ſalvi eſſe potuiſſent. Dices Quid me iſta res conſolatur in tantis tenebris & quaſi parietinis reipublicæ? Eſt omnino vix conſolabilis dolor; tanta eſt omnium rerum amiſſio, & deſperatio recuperandi: ſed tamen & Cæſar ipſe ita de te judicat, & omnes cives ſic exiſtimant, qua lumen aliquod, extinctis cæteris, elucet ſanctitatem & prudentiam & dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas moleſtias ma

gna esse debent. Quod autem à tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore à multis ac magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione quam nos qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solatia, &, ut quidem ego sentio, multo maxima: quæ ego ipse experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis, memoria teneo, summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ à sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse: quæ quidem, vel optimis rebus, & usui & delectationi esse possent: his vero temporibus habemus aliud nihil in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter: nec me, tali vel scientia vel natura præditum, horabor ut ad eas te referas artes, quibus à primis temporibus ætatis studium tuum dedisti. tantum dicam (quod te spero approbaturum) me, posteaquam illi arti cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse.

Tuæ ſcientiæ excellenti ac ſingulari non multo plus quam noſtræ relictum eſt loci. Quare non equidem te moneo: ſed mihi ita perſuaſi, te quoque in iiſdem verſari rebus, quæ etiamſi minus prodeſſent, animum tamen à ſolicitudine abducerent. Servius quidem tuus, in omnibus ingenuis artibus, inprimiſque in hac in qua ego me ſcripſi acquieſcere, ita verſatur, ut excellat: à me vero ſic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini: mihique ab eo gratia refertur. in quo ille exiſtimat, quod facile appareat, cum me colat & obſervet, tibi quoque in eo ſe facere gratiſſimum. Vale.

XIII. Sulpitius Ciceroni S. D.

Postea quam mihi renunciatum eſt de obitu Tulliæ filię tuæ; ſane quam, pro eo ac debui, graviter moleſteque tuli, communemque eam calamitatem exiſtimavi: qui ſi iſthic adfuiſſem, neque tibi defuiſſem, coramque meum dolorem tibi declaraſſem. Etſi genus hoc conſolationis miſerum atque acerbum eſt; propterea quia per quos id fieri debet, propinquos ac familiares, ipſi pari moleſtia afficiuntur, neque ſine lacrymis multis id conari queunt; ut magis ipſi videantur aliorum conſolatione indigere quam aliis poſſe ſuum officium præſtare tamen quæ in præſentia mihi in mentem venerunt,

nerunt, decrevi brevi ad te perſcribere: non quod ea te fugere exiſtimem, ſed quod fortitan dolore impeditus minus ea perſpicias. Quid eſt quod tantopere te commoveat tuus dolor inteſtinus? cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiſcum egerit: ea nobis erepta eſſe, quæ hominibus non minus quam liberi cara eſſe debent, patriam, honeſtatem, dignitatem, honores omnes. hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere jam debet, atque omnia minoris æſtimare? An illius vices (credo) doles, quoties in eam cogitationem neceſſe eſt & tu veneris, ut & nos ſæpe incidimus, hiſce temporibus non peſſime cum iis eſſe actum, quibus ſine dolore licitum eſt mortem cum vita commutare? Quid autem fuit quod illam hoc tempore ad vivendum magnopere invitare poſſet? quæ res, quæ ſpes, quod animi ſolatium? ut cum aliquo adoleſcente primario conjuncta ætatem ageret? Licitum eſt tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum deligere, cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex ſeſe pareret, quos cum florentes videret, lætaretur? qui rem à parente traditam per ſe tenere poſſent, honores ordinatim petituri eſſent in republica, in amicorum negotiis liberalitate ſua uteren-

tur? quid horum fuit, quod non prius, quam datum, ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc pejus sit, hæc sufferre & perpeti. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Ægina Megaram versus navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, ante Megara, dextra Piræeus, sinistra Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos jacent. Cœpi ego n et mecum sic cogitare, Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet: cum uno loco tot oppidorum cadavera projecta jaceant. visne tu te, Servi, cohibere, & meminisse hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo, uno tempore tot viri clarissimi interierunt: de imperio præterea tanta diminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt: in unius mulierculæ animula si jactura facta est, tantopere commoveris? quæ si hoc tempore non suum diem obiisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum ac

cogi-

cogitationem tuam avoca; atque ea potius reminiscere, quæ digna tua persona sunt; illam quamdiu ei opus fuerit, vixisse; una cum republica fuisse; te patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis nuptam fuisse; omnibus bonis prope perfunctam esse; cum respublica occideret, vita excessisse. Quid est quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueveris præcipere & dare consilium: neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius quæ aliis præcipere soles, ea tute tibi subjice, atque apud animum propone. NULLUS dolor est, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si quis etiam inferis sensus est, qui illius amor in te fuit, pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ: da cæteris amicis & familiaribus, qui tuo dolore mœrent: da patriæ, ut si qua in re opus sit, opera & consilio tuo uti possit. Denique quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit; noli committere ut quisquam te putet non tam filiam, quam rei-

publicæ tempora & aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem adipisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æque ferre posse, neque id majus quam debeat tibi onus videri; ne ex omnibus virturibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliore esse animo cognovero, de his rebus quæ hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

XIV. M. T. Cicero Sulpitio S. D.

Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu adfuisses. quantum enim præsens me adjuvare potueris & consolando & prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod literis tuis lectis aliquantulum acquievi. nam & ea scripsisti quæ levare luctum possent: & in me consolando, non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus, omnibus officiis quæ illi tempori tribui potuerunt, declaravit & quanti ipse me faceret, & quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore, cujus officia jocundiora scilicet sæpe mihi

mihi fuerunt, nunquam tamen gratiora. Me autem non ratio tua ſolum, & ſocietas pæne ægritudinis, ſed etiam autoritas conſolatur. Turpe enim eſſe exiſtimo, me non ita ferre caſum meum, ut tu, tali ſapientia præditus, ferendum putas. ſed opprimor interdum, & vix reſiſto dolori, quod ea me ſolatia deficiunt, quæ cæteris, quorum mihi exempla propono, ſimili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium conſularem, clarum virum, & magnis rebus geſtis, amiſit, & L. Paulus, qui duos ſeptem diebus, & veſter Gallus, & M. Cato, qui ſummo ingenio, ſumma virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipſorum dignitas conſolaretur ea, quam ex republica conſequebantur. Mihi autem, amiſſis ornamentis iis quæ ipſe commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud ſolatium quod ereptum eſt. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuratione, impediebantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: adſpicere curiam non poteram. exiſtimabam, id quod erat, omnes me & induſtriæ meæ fructus & fortunæ perdidiſſe. Sed cum cogitarem hæc mihi tecum & cum quibuſdam aliis eſſe communia, & cum frangerem jam ipſe me, cogeremque illa ferre toleranter, habebam quo confugerem, ubi conquieſce-

rem, cujus in sermone & suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa quæ consenuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me à repub. mœstum domus accipiebat, quæ levaret; sic nunc, domo mœrens, ad rempub. confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam. Itaque & domo absum & foro: quod nec eum dolorem, quem è repub. capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respub. Quo magis te exspecto, teque videre quamprimum cupio. Major mihi levatio afferri nulla potest, quam conjunctio consuetudinis sermonumque nostrorum. quanquam sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quamprimum videre, tum etiam ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & (ut perspexisse mihi videor) nec à me alieni, & tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ tamen est deliberationis, quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu & beneficio quiescendi. Vale.

XV. M. T. C i-

XV. M. T. CICERO M. MARCELLO S. D.

ETSI eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam (non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo) tamen & amicitiæ nostræ vetustas, & tua summa erga me benevolentia, quæ mihi jam à pueritia tua cognita est, me hortata est ut ea scriberem ad te, quæ & saluti tuæ conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem à dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, præclare memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeii, nec genus exercitus, probare, semperque summe diffidere. qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis, & ego id semper egi ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, autoritate, causa, quæ erant in nobis superiora; sed lacertis & viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe & abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abjecisti ger-

certandi etiam cupiditatem, oſtendiſtique ſapientem & bonum civem initia belli civilis nvitum ſuſcipere, extrema non libenter perſequi. Qui non idem conſilium quod tu ſecuti ſunt, eos video in duo genera eſſe diſtractos: aut enim renovare bellum conati ſunt, hique in Africam ſe contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori ſeſe crediderunt. Medium quoddam tuum conſilium fuit, qui hoc fortaſſe humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor à pleriſque, vel dicam ab omnibus, ſapiens tuum conſilium, à multis etiam magni ac fortis animi judicatum. ſed habet iſta ratio (ut mihi quidem videtur) quendam modum: præſertim cum tibi nihil deeſſe arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil illud eſſe, quod dubitationem afferret ei penes quem eſt poteſtas, niſi quod vereretur ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid ſentiam, nihil attinet dicere, cum appareat ipſe quid fecerim. Sed tamen, ſi jam ita conſtituiſſes, ut abeſſe perpetuo malles, quam ea, quæ nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicunque eſſes, te fore in ejus ipſius quem fugeres poteſtate, qui ſi facile paſſurus eſſet te, carentem patria & fortunis tuis, quiete & libere vivere; cogitandum tibi tamen eſſet, Romæne & domi tuæ, cujuſmodi res eſſet, an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed cum ita late pateat

teat ejus potestas quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit: nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo alienæ? Equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt, quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit, propterea quod neque is qui tenet rempub. pateretur: neque ipsa respub. tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. ii autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic pro te unius solicitudines, unius etiam multæ & assiduæ lacrymæ C. Marcelli fratris optimi deprecantur. Nos cura & dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod jus adeundi, cum ipsi deprecatore egueremus, non habemus. gratia tantum possumus, quantum victi. sed tamen consilio, studio, Marcello non desumus: à tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

XVI. M. T. Cicero Marcello S. D.

Neque monere te audeo, præstanti prudentia virum, neque confirmare, maximi animi hominem virumque fortissimum; consolari

ſolari vero nullo modo. Nam ſi ea quæ acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quam conſolari dolorem tuum: ſin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio ut te conſoler, quum ipſe me non poſſim. Reliquum eſt igitur ut tibi me in omni re eum præbeam præſtemque, ut ad omnia quæ tui velint, ita adſim præſto, ut me non ſolum omnia debere tua cauſa, quæ poſſum, ſed ea quoque quæ non poſſum, putent. Illud tamen vel tu me monuiſſe vel cenſuiſſe puta, vel propter benevolentiam tacere non potuiſſe, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, ſi ſit aliqua reſpublica, in ea te eſſe oportere judicio omnium neque principem, neceſſitate cedentem tempori; ſin autem nulla ſit, hunc tamen aptiſſimum eſſe etiam ad exulandum locum. Si enim libertatem ſequimur, qui locus hoc dominatu vacat? ſin qualemcunque locum, quis eſt domeſtica ſede jucundior? Sed (mihi crede) etiam is qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero & dignitatem hominum quantum ei res & ipſius cauſa concedit, amplectitur. Sed plura quam ſtatueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum fore cum tuis, ſi modo erunt tui: ſin minus, me certe in omnibus rebus ſatis noſtræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

XVII. M. T. C.

XVII. M. T. C. MARCELLO S. D.

ETSI perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer: tamen cum Theophilus libertus tuus proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te de rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea republica, quæcunque est, quamprimum velis esse. Multa videbis fortasse quæ nolis, non plura tamen quam audis quotidie. Non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moveri: cum illud idem auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid quod non sentias, aut faciendum quod non probes. Primum TEMPORI cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum. deinde, non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quæ sentias, non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. quod non multo secus fieret, si is rempub. teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrum conjunctum esse periculum suo cerneret, certorum hominum minime

nime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus fuisset? & qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex autoritate tua gerente, vobis autoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes fuisse? OMNIA sunt misera in bellis civilibus, quæ majores nostri ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit: sed MISERIUS nihil quam ipsa victoria; quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur. MULTA enim victori eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito, facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patria careres, ne quæ nolles videres? Non, inquies: ego enim ipse tenerem opes & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis res tuas ponere, de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur, &, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessario secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris: fortuna, quod honesto otio tenueris & statum & famam dignitatis tuæ. nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse

debet

debet patria, nec eam diligere minus debes, quod deformior eſt, ſed miſereri potius; nec eam, multis claris viris orbatam, privare etiam aſpectu tuo. Denique, ſi fuit magni animi, non iſſe ſupplicem victori; vide, ne ſuperbi ſit, adſpernari ejuſdem liberalitatem: &, ſi ſapientis eſt carere patria, duri non deſiderare: &, ſi re publica non poſſis frui, ſtultum eſt nolle privata. Caput illud eſt, ut, ſi iſta vita tibi commodior eſſe videatur, cogitandum tamen ſit, ne tutior non ſit. Magna gladiorum eſt licentia: ſed in extermis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi ſalus tua tantæ curæ eſt, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus ſim. Tuum eſt conſulere temporibus, & incolumitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

XVIII. M. T. C. MARCELLO S. D.

ETSI nihil novi quod ad te ſcriberem, habebam, magiſque litteras tuas jam exſpectare incipiebam, vel te potius ipſum: tamen cum Theophilus proficiſceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur ut quamprimum venias: venies enim (mihi crede) exſpectatus, neque ſolum nobis, id eſt tuis, ſed prorſus omnibus. Venit enim mihi in mentem, ſubvereri interdum ne te delectet tarda deceſſio. Quod ſi nullum haberes ſenſum, niſi oculorum, prorſus tibi ignoſcerem, ſi quoſdam nolles videre. ſed, cum leviora non multo

multo essent quæ audirentur, quam quæ viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuæ, te quamprimum venire, idque in omnes partes valere; putavi ea de re te esse admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis: me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias. Vale.

XIX. Marcellus Ciceroni S. D.

Plurimum valuisse apud me tuam semper autoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare, cum mihi C. Marcellus frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestræ litteræ mihi declarant. Gratulatio tua, etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo; tamen hoc mihi multo jocundius est & gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meæ saluti faverent, te cupidissimū mei, singularemque mihi benevolentiam præstitisse, cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hæc erant tempora, facile & æquo animo carebam: hoc vero ejusmodi

modi esse statuo, ut sine talium virorum & amicorum benevolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna, quisquam vivere possit. Itaque hoc ego mihi gratulor: tu vero ut intelligas homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

XX. SERVIUS CICERONI S. D.

ETsi scio non jocundissimum me nuncium vobis allaturum, tamen, quoniam CASUS & natura in bonis dominantur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. Ad x. Kalend. Jun. cum ab Epidauro Piræum navi advectus essem, ibi Marcellum collegam nostrum conveni, eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die, cum ab eo digressus essem, eo consilio ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem; ille, uti aiebat, supra Maleas Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter horam decimam noctis Postumius familiaris ejus ad me venit, & mihi nunciavit, M. Marcellum collegam nostrum post cœnæ tempus à P. Magio Chilone, familiari ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem, sperare tamen eum vivere posse:

posse : Magium seipsum interseciſſe : po
stea se à Marcello ad me missum esse, qu
hæc nunciaret, & rogaret uti cogerem me
dicos. coegi, & è vestigio eo sum profectus
prima luce. Cum non longe à Piræeo abes
sem, puer Acidini mihi obviam venit cum
codicillis, in quibus erat scriptum, paulo
ante lucem Marcellum diem suum obiisse.
Ita vir clarissimus ab homine teterrimo a
cerbissima morte est affectus : & cui inimici
propter dignitatem pepercerant, inventus
est amicus qui ei mortem afferret. Ego ta
men ad tabernaculum ejus perrexi : inven
duos libertos & pauculos servos : reliquos
aiebant profugisse metu perterritos, quod
dominus eorum ante tabernaculum inter
fectus esset. Coactus sum in eadem illa
lectica, qua ipse delatus eram, meisque le
cticariis, in urbem eum referre : ibique, pro
ea copia quæ Athenis erat, funus ei satis
amplum faciendum curavi. Ab Athenien
sibus locum sepulturæ intra urbem ut da
rent impetrare non potui, quod religione se
impediri dicerent : neque tamen id antea
cuiquam concesserant. Quod proximum fuit,
uti in quo vellemus gymnasio eum sepelire
mus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo
orbis terrarum gymnasio Academiæ locum
delegimus, ibique eum combussimus; po
steaque curavimus ut iidem Athenienses in
eodem loco monumentum ei marmoreum
facien-

faciendum locarent. Ita, quæ noſtra officia fuerunt, pro collegio & propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præſtitimus. Vale. Data prid. Kal. Jun. Athenis.

XXI. M. T. C. P. Nigidio Figulo S. D.

QUÆRENTI mihi jamdiu quid ad te potiſſimum ſcriberem, non modo certa res ulla, ſed ne genus quidem litterarum uſitatum veniebat in mentem. Unam enim partem & conſuetudinem earum epiſtolarum, quibus ſecundis rebus uti ſolebamus, tempus eripuerat: perfeceratque fortuna ne quid tale ſcribere poſſem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triſte quoddam & miſerum, & his temporibus conſentaneum genus litterarum. id quoque deficiebat me, in quo debebat eſſe aut promiſſio auxilii alicujus, aut conſolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. ipſe enim pari fortuna abjectus, aliorum opibus caſus meos ſuſtentabam: ſæpiuſque mihi veniebat in mentem, queri quod ita viverem, quam gaudere quod viverem. Quanquam enim nulla meipſum privatim perculit inſignis injuria, nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæſar detulerit: tamen nihilo minus eis conficior curis, ut hoc ipſum quod maneam in vita peccare me exiſtimem. Careo enim cum familiariſſimis multis, quos

quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te socio defensa resp. versorque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus, nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium extinximus; & in qua urbe modo gratia, autoritate & gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest quam vis, & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus & natura me & voluntas & consuetudo affuefecerat, cum cæteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus, opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo & sanctissimo, & maxima quondam gratia, & mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est ut te consoler, & afferam rationes quibus te à molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi, in te summa

est,

est, si unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione & doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti & sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus à pueritia floruisti, à te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere & sentire, quia sum Romæ, & quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere, primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum: familiares vero ejus, & ii quidem qui illi jocundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur & sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respub. quascunque vires habebit ab iis ipsis, à quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. nam & complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque

quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te socio defensa resp. versorque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus. nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium extinximus; & in qua urbe modo gratia, autoritate & gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest quam vis, & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus & natura me & voluntas & consuetudo affuefecerat, cum cæteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus, opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo & sanctissimo, & maxima quondam gratia, & mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est ut te consoler, & afferam rationes quibus te à molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi, in te summa

est,

eſt, ſi unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquiſita quadam ratione & doctrina proficiſcitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid ſit forti & ſapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid ſtudia, quid artes, quibus à pueritia floruiſti, à te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere & ſentire, quia ſum Romæ, & quia curo attendoque, poſſum, id tibi affirmo, te in iſtis moleſtiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos ſumus, fortaſſe ſemper fore. Videor mihi perſpicere, primum ipſius animum, qui plurimum poteſt, propenſum ad ſalutem tuam. Non ſcribo hoc temere. quo minus familiaris ſum, hoc ſum ad inveſtigandum curioſior. Quo facilius, quibus eſt iratior, reſpondere triſtius poſſit, hoc eſt adhuc tardior ad te moleſtia liberandum: familiares vero ejus, & ii quidem qui illi jocundiſſimi ſunt, mirabiliter de te & loquuntur & ſentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius conſenſus omnium. etiam illa, quæ minimum nunc quidem poteſt, ſed poſſit neceſſe eſt, reſpub. quaſcunque vires habebit ab iis ipſis, à quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiſeram. nam & complectar ejus familiariſſimos, qui me admodum diligunt, multumque

que mecum sunt, & in ipsius me consuetu
dinem, quam adhuc meus pudor mihi clau
sit, insinuabo: & certe omnes vias perse
quar, quibus putabo ad id quod volumu
perveniri posse. In hoc toto genere plura
faciam quam scribere audeo. Cætera, qua
tibi à multis prompta esse certo scio, à me
sunt paratissima. nihil in re familiari me
est quod ego meum malim esse quam tuum
Hac de re & de hoc genere toto hoc scribo
parcius, quod te (id quod ipse confido) spera
re malo, te esse usurum tuis. Extremum il
lud est, ut te horter & obsecrem, animo u
maximo sis, nec ea solum memineris qua
ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam
quæ ipse ingenio studioque peperisti. Qua
si colliges, & sperabis omnia optime, & qua
accident, qualiacunque erunt, sapienter feres
Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego
quæ pertinere ad te intelligam, studiosissime
omnia diligentissimeque curabo, tuorum-
que tristissimo meo tempore meritorum erga
me memoriam conservabo. Vale.

XXII. M. T. Cicero Cn. Plancio S. D.

BINAS a te accepi litteras, Corcyræ da-
tas: quarum alteris mihi gratulabare,
quod audisses meam me pristinam dignita-
tem obtinere; alteris dicebas, te velle, quæ
egissem, bene ac feliciter evenire. Ego au-
tem,

tem, si dignitas est bene de repub. sentire, & bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam: sin autem in eo dignitas est, quod sentias, aut re efficere, si possis, aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis. agiturque præclare, si nosmetipsos regere possumus, ut ea quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in ejusmodi bello, cujus exitus ex altera parte cædem ostentat, ex altera servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor, hæc me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas, pertimescebam; videbamque quanto periculo de jure publico disceptaretur armis: quibus si ii vicissent, ad quos ego, pacis spe non belli cupiditate adductus accesseram, intelligebam tamen, & iratorum hominum & cupidorum & insolentium quam crudelis esset futura victoria; sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me hæc prædicentem atque optime consulentem, saluti suæ malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo quod egerim, gratularis: te ita velle certo scio; sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam remp. offen-

 dissem.

diſſem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, cariſſima mea ſalus & meæ fortunæ eſſe debebant, cum propter eorum ſcelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil inſidiis vacuum viderem, novarum me neceſſitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de noſtris rebus ſatis, vel etiam nimium multa. De tuis, velim ut eo ſis animo quo debes eſſe: id eſt, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. ſi enim ſtatus erit aliquis civitatis, quicunque erit, te omnium periculorum video expertem fore. nam alteros tibi jam placatos eſſe intelligo, alteros nunquam iratos fuiſſe. De mea autem in te voluntate ſic velim judices: me, quibuſcunque rebus opus eſſe intelligam, quanquam videam quis ſim hoc tempore, & quid poſſim, opera tamen & conſilio, ſtudio quidem certe, rei, famæ, ſaluti tuæ præſto futurum. Tu velim, & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quam diligentiſsime certiorem. Vale.

XXIII. M. T. C. Plancio S. D.

Accepi perbreves tuas litteras: quibus id, quod ſcire cupiebam, cognoſcere non potui; cognovi autem id quod mihi dubium non fuit. nam quam fortiter ferres communes miſerias non intellexi: quam me amares facile perſpexi. ſed hoc ſcieram: illud ſi ſciſſem, ad id meas litteras accommodaſſem.

daſſem. Sed tamen etſi antea ſcripſi quæ exiſtimavi ſcribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio exiſtimares eſſe. in magno omnes, ſed tamen in communi ſumus. Quare non debes aut propriam fortunam & præcipuam poſtulare, aut communem recuſare. Quapropter eo animo ſimus inter nos, quo ſemper fuimus: quod de te ſperare, de me præſtare poſſum. Vale.

XXIV. M. T. C. L. Lucceio Q. F. S. D.

Coram me tecum eadem hæc agere ſæpe conantem deterruit pudor quidam pæne ſubruſticus: quæ nunc expromam abſens audacius. epiſtola enim non erubeſcit. Ardeo cupiditate incredibili, neque (ut ego arbitror) reprehendenda, nomen ut noſtrum ſcriptis illuſtretur & celebretur tuis. Quod etſi mihi ſæpe oſtendis te eſſe facturum, tamen ignoſcas velim huic feſtinationi meæ. Genus enim ſcriptorum tuorum etſi erat ſemper à me vehementer exſpectatum, tamen vicit opinionem meam, neque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrime res noſtras monumentis commendari tuis. Non enim me ſolum commemoratio poſteritatis ad ſpem quandam immortalitatis rapit, ſed etiam illa cupiditas, ut vel autoritate teſtimonii tui, vel indicio benevolentiæ, vel

ſuavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, hæc cum ſcribebam, eram neſcius, quantis oneribus premerere ſuſceptarum rerum & jam inſtitutarum. ſed, quia videbam Italici belli & civilis hiſtoriam jam pæne à te eſſe perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri; deeſſe mihi nolui, quin te admonerem ut cogitares, conjunctene malles cum cæteris rebus noſtra contexere, an, ut multi Græci fecerunt (Calliſthenes Troicum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes à perpetuis ſuis hiſtoriis ea quæ dixi bella ſeparaverunt) tu quoque item civilem conjurationem ab hoſtilibus externiſque bellis ſejungeres. Equidem ad noſtram laudem non multum video intereſſe: ſed ad properationem meam quiddam intereſt, non te exſpectare dum ad locum venias; at ſtatim cauſam illam totam & tempus arripere. Et ſimul, ſi uno in argumento unaque in perſona mens tua tota verſabitur, cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura ſunt. Neque tamen ignoro quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam (poteſt enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam ut ornes me poſtulem. Quid, ſi illa tibi non tantopere videntur ornanda? ſed tamen, qui ſemel verecundiæ fines tranſierit, eum bene & naviter oportet eſſe impudentem. Itaque te plane etiam atque

que etiam rogo, ut & ornes ea vehementius etiam quam fortaſſe ſentis, & in eo leges hiſtoriæ negligas, gratiamque illam, de qua ſuaviſſime quodam in proœmio ſcripſiſti, à qua te affici non magis potuiſſe demonſtras, quam Herculem Xenophontium illum à voluptate, ea ſi me tibi vehementius commendabit, ne adſpernere, amorique noſtro pluſculum etiam quam concedit veritas, largiare. Quod ſi te adducemus ut hoc ſuſcipias, erit (ut mihi perſuadeo) materies digna facultate & copia tua. A principio enim conjurationis uſque ad reditum noſtrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici poſſe. In quo & illa poteris uti civilium commutationum ſcientia, vel in explicandis cauſis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, cum & reprehendes ea quæ vituperanda duces, &, quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis, & ſi liberius, ut conſueſti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, inſidias, proditionem notabis. Multam etiam caſus noſtri tibi varietatem in ſcribendo ſuppeditabunt, plenam cujuſdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo ſcripto retinere poſſit. NIHIL eſt enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates fortunæque viciſſitudines: quæ etſi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jocundæ. HABET enim præ-

teriti doloris ſecura recordatio delectationem : cæteris vero, nulla perfunctis propria moleſtia, caſus alienos ſine ullo dolore intuentibus, etiam ipſa miſericordia eſt jocunda. Quem enim noſtrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi avelli jubet ſpiculum, poſteaquam ei percontanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum: ut etiam in vulneris dolore, æquo animo cum laude moreretur. Cujus ſtudium in legendo non erectum Themiſtoclis fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipſe annalium mediocriter nos retinet quaſi enumeratione fastorum: at viri ſæpe excellentis ancipites variique caſus habent admirationem, exſpectationem, lætitiam, moleſtiam, ſpem, timorem: ſi vero exitu notabili concluduntur, expletur animus jocundiſſimæ lectionis voluptate. Quo mihi acciderit optatius, ſi in hac ſententia fueris, ut à continentibus tuis ſcriptis, in quibus perpetuam rerum geſtarum hiſtoriam complecteris, ſecernas hanc quaſi fabulam rerum eventorumque noſtrorum. habet enim varios actus, multaſque actiones & conſiliorum & temporum. Ac non vereor ne aſſentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, cum hoc demonſtrem, me à te potiſſimum ornari celebrarique velle. neque enim tu is es, qui quid ſis neſcias, & qui non eos magis qui te non admirentur

invidos, quam eos qui laudent, aſſentatores arbitrere. Neque autem ego ſum ita demens, ut me ſempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipſe quoque in me commendando propriam ingenii gloriam conſequatur. Neque enim Alexander ille gratiæ cauſa ab Apelle potiſſimum pingi, & à Lyſippo fingi volebat, ſed quod illorum artem cum ipſis, tum etiam ſibi gloriæ fore putabat. Atque illi artifices, corporis ſimulacra ignotis nota faciebant: quæ vel ſi nulla ſint, nihilo ſunt tamen obſcuriores clari viri. Nec minus enim eſt Spartiates Ageſilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem ſuam paſſus eſt eſſe, quam qui in eo genere laborarunt. Unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium ſtatuaſque ſuperavit. Atq; hoc præſtantius mihi fuerit & ad lætitiam animi & ad memoriæ dignitatem, ſi in tua ſcripta pervenero, quam ſi in cæterorū; quod non ingenium mihi ſolum ſuppeditatum fuerit tuum, ſicut Timoleonti à Timæo, aut ab Herodoto Themiſtocli, ſed etiam autoritas clariſſimi & ſpectatiſſimi viri, & in reipub. maximis graviſſimiſque cauſis cogniti, atque inprimis probati: ut mihi non ſolum præconium, quod, cum in Sigæum veniſſet, Alexander ab Homero Achilli tributum eſſe dixit, ſed etiam grave teſtimonium impertitum clari hominis magnique videa-

tur. Placet enim Hector ille mihi Nævianus, qui non tantum laudari se lætatur, sed addit etiam, à laudato viro. Quod si à te non impetro, hoc est, si qua te res impedierit (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortasse facere, quod nonnulli sæpe reprehendunt; scribam ipse de me, multorum tamen exemplo & clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere vitia: & verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum, & prætereant, si quid forte reprehendendum est. Accedit etiam ut minor sit fides, minor autoritas, multi denique reprehendant, & dicant verecundiores esse præcones ludorum gymnicorum, qui, cum cæteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magna voce pronunciarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium præconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse prædicent.

Hæc nos vitare cupimus, &, si recipis causam nostram, vitabimus: idque ut facias, rogamus. Ac, ne forte mirere, cur cum mihi sæpe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, à te id nunc tantopere, & tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus, & ut cęteri, viven-

ventibus nobis, ex libris tuis nos cognoscant, & nosmetipsi vivi gloriola nostra perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis, & ea quæ habes instituta, perpolies, nosque diliges. Vale.

XXV. M. T. C. L. Lucceio S. D.

QUANQUAM ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est, (declarat enim summam benevolentiam conjunctam pari prudentia) tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, & optime contra fortunam paratum armatumque cognovi. Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, NON aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio cum mihi non omnino excidisset (etenim penitus insederat) vi tamen tempestatum & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa: cui te opitulari & video, & id feciisse etiam proximis litteris, multumque profeciisse, sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibiq; non significandum solum, sed etiam declarandum, arbitror, nihil

mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto, quam te ipsum præceptorem fortitudinis, quod tu mihi videris spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. casus enim gladiatorii, similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione à te collectæ, vetabant me reipub. penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres; alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque omne esse fateare? circumspice omnia membra reipub. quæ notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quæ persequerer, si aut melius eà viderem quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore. quanquam tuis monitis præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo & domestica feremus, ut censes, & publica paulo etiam fortius fortasse quam tu ipse qui percipis. te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam in omni desperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris & præcipis. Das enim mihi jocundas recordationes conscientiæ nostræ, rerumque earum, quas, te in primis autore,

autore, gessimus. præstitimus enim patriæ non minus certe quam debuimus: plus profecto quam est ab animo cujusquam aut consilio hominis postulatum. Ignoscas mihi de meipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam, transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur. tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo, &, si esse una minus poterimus quam volumus, animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur. Vale.

XXVI. L. Lucceius Q. F. S. D. M. T. Ciceroni M. F.

SI vales, bene est: ego valeo, sicut soleo, paululo tamen etiam deterius quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem. Romæ quia postea non fuisti quam à me discesseras, miratus sum: quod item nunc miror. non habeo certum quæ te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, & aliquid agas eorum quorū consuesti, gaudeo, neque reprehendo tuum consilium. nam nihil isto potest esse jocundius, non modo miseris his temporibus & luctuosis, sed etiam tranquillis

mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto, quam te ipsum præceptorem fortitudinis, quod tu mihi videris spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. casus enim gladiatorii, similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione à te collectæ, vetabant me reipub. penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres; alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque omne esse fateare? circumspice omnia membra reipub. quæ notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quæ persequerer, si aut melius ea viderem quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore. quanquam tuis monitis præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo & domestica feremus, ut censes, & publica paulo etiam fortius fortasse quam tu ipse qui percipis. te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam in omni desperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris & præcipis. Das enim mihi jocundas recordationes conscientiæ nostræ, rerumque earum, quas, te in primis autore,

autore, gessimus. præstitimus enim patriæ non minus certe quam debuimus: plus profecto quam est ab animo cujusquam aut consilio hominis postulatum. Ignoscas mihi de meipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam, transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur. tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo, &, si esse una minus poterimus quam volumus, animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur. Vale.

XXVI. L. Lucceius Q. F. S. D. M. T. Ciceroni M. F.

SI vales, bene est: ego valeo, sicut soleo, paululo tamen etiam deterius quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem. Romæ quia postea non fuisti quam à me discesseras, miratus sum: quod item nunc miror. non habeo certum quæ te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, & aliquid agas eorum quorū consuesti, gaudeo, neque reprehendo tuum consilium. nam nihil isto potest esse jocundius, non modo miseris his temporibus & luctuosis, sed etiam tranquillis

tranquillis & optatis, præſertim vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quærat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui ſemper aliquid ex ſe promat, quod alios delectet, teipſum laudibus illuſtret. Sin autem, ſicut hic dum eras, & lacrymis & triſtitiæ te tradidiſti, doleo, quia doles & angere: nec poſſum te (ſi concedis, quod ſentimus, ut liberius dicamus) non accuſare. quid enim? tu ſolus aperta non videbis, qui propter acumen occultiſſima perſpicis? tu non intelliges te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari ſollicitudines, quas elevare tua te prudentia poſtulat? Quod ſi non poſſumus aliquid proficere ſuadendo, gratia contendimus, & rogando, ſi quid noſtra cauſa vis, ut iſtis te moleſtiis laxes; & ad convictum noſtrum redeas, & ad conſuetudinem vel noſtram communem, vel tuam ſolius ac propriam. Cupio non obtundere te, ſi non delectare noſtro ſtudio: cupio deterrere ne permaneas in incepto: cum duæ res iſtæ contrariæ me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, ſi potes, obtemperes, aut in altera non offendas. Vale.

XXVII. M. T. Cicero L. Lucceio Q. F. S. D.

OMNIS amor tuus ex omnibus partibus ſe oſtendit in iis litteris, quas à te proxi-

próxime accepi ; non ille quidem mihi ignotus , sed tamen gratus & optatus : dicerem , jocundus , nisi id verbum in omne tempus perdidissem , neque ob eam unam causam quã tu suspicaris , & in qua me, lenissimis & amantissimis verbis utens , re graviter accusas , sed quod illius tanti vulneris quæ remedia esse debebant,ea nulla sunt. Quid enim ? ad amicosne confugiam ? quam multi sunt ? habuimus enim fere communes : quorum alii occiderunt , alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem , equidem & maxime vellem. vetustas est , amor , consuetudo, studia paria. quod vinculum , quæ res deest nostræ conjunctioni ; possumusne igitur esse una ? nec mehercule intelligo quid impediat : sed certe adhuc non fuimus, cum essemus vicini in Tusculano , in Puteolano. nam , quid dicam in urbe ? in qua cum forum commune sit , vicinitas non requiritur. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra ætas incidit,ut cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse perfugiũ spoliato & domesticis & forensibus ornamentis atque solatiis? Litteræ,credo, quibus utor assidue.quid enim aliud facere possum ? Sed nescio quo modo ipsæ excludere me à portu & perfugio videntur , & quasi exprobrare quod in ea vita maneam , in qua nihil insit nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris,

miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ: itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quod si id egissemus ego atque tu, (quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus) omne tempus una fuissemus, neque me valetudo tua offenderet, neque te mœror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur. quid enim est utrique nostrum aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

XXVIII. M. T. C. Titio S. D.

Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem; tamen cum longius à summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benevolentiæ, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, Homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus fortunæ telis proposita sit vita nostra: neque esse recusandum, quo minus

ea

ea, qua nati sumus, conditione vivamus : neve tamen graviter eos casus seramus, quos nullo consilio vitare possumus : eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæ, neque cæteræ consolationes, quæ sunt à sapientissimis viris usurpatæ, memoriæque & litteris proditæ, tantum videntur proficere debere, quantum status ipsæ nostræ civitatis, & hæc perturbatio temporum perditorum : cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt ; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona aut denique aliqua repub. perdidissent. Quod si tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione mœres : non facile exhaustiri tibi istum dolorem posse universum puto. Sin illa te res cruciat, (quæ magis amoris est) ut eorum qui occiderunt, miserias lugeas : ut ea non dicam quæ sæpissime & legi & audivi, NIHIL mali esse in morte, in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius quam mors ducenda sit ; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat quæ non sentiatur : hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipub. quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti, loci ? non mehercule quen-

quam

quam audivi hoc graviſſimo & peſtilentiſſimo anno adoleſcentulum aut puerum mortuum, qui mihi non à diis immortalibus ereptus ex his miſeriis, atque ex iniquiſſima conditione vitæ videretur. Quare ſi tibi unum hoc detrahi poteſt, nequid iis, quos amaſti, mali putes contigiſſe; permultum erit ex mœrore tuo diminutum. relinquetur enim ſimplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, ſed ad teipſum proprie referetur. in qua non eſt jam gravitatis ac ſapientiæ tuæ, quam tu à puero præſtitiſti, ferre immoderatius caſum incommodorum tuorum, qui ſit ab eorum quos dilexeris miſeria maloque ſejunctus. Etenim eum ſemper te & privatis in rebus & publicis præſtitiſti, tuenda tibi ut ſit gravitas, & conſtantiæ ſerviendum. Nam, quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ maximos luctus vetuſtate tollit, id nos præripere conſilio prudentiaque debemus. Etenim ſi nulla unquam fuit, liberis amiſſis, tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit; certe nos, quod eſt dies allatura, id conſilio anteferre debemus: neque exſpectare temporis medicinam, quam repræſentare ratione poſſimus. His ego litteris ſiquid profeciſſem, exiſtimabam optandum quiddam me eſſe aſſecutum: ſin minus forte valuiſſent, officio tamen eſſe functum benevolentiſſimi atque amiciſſimi: quem me tibi & fuiſſe

ſemper

semper existimes velim, & futurum esse confidas. Vale.

XXIX. M. T. C. T. Fabio S. D.

Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque præbeas, & qua conditione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit: propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi; amisisti, quod plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima pœna ab hac repub. discesserit. Tu vero qui & fortunas & liberos habeas, & nos cæterosque necessitudine & benevolentia tecum conjunctissimos, quique magnam facultatem sis habiturus nobiscum & cum omnibus tuis vivendi, & cum unum sit judicium ex tam multis quod reprehendatur, ut quod una sententia, eaque dubia, potentiæ alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam levissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis, & qui esse debet. Vale.

XXX. M. T. C.

XXX. M. T. C. L. Messinio S. D.

Gratæ mihi tuæ litteræ fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam ſine litteris arbitrabar, videndi mei te ſumma cupiditate affectum eſſe. Quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam tecum eſſe, ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. Etenim cum eſſet major & virorum & civium bonorum, & jocundorum hominum, & amantium mei, copia, tamen erat nemo, quicum eſſem libentius quam tecum, & pauci, quibuſcum æque libenter: hoc vero tempore, cum alii interierint, alii abſint, alii mutati voluntate ſint, unum mediusfidius tecum diem libentius poſuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuſcum vivo neceſſario. Noli enim exiſtimare, mihi non ſolitudinem jocundiorem eſſe, (qua tamen ipſa uti non licet) quam ſermones eorum qui frequentant domum meam, excepto uno aut ad ſummum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum cenſeo, litterulis noſtris, præterea etiam conſcientia conſiliorum meorum. Ego enim is ſum (quemadmodum tu facillime potes exiſtimare) qui nihil unquam mea potius, quam meorum civium cauſa fecerim: cui nisi invidiſſet is, quem tu nunquam amaſti (me enim amabas) & ipſe

beatus

beatus eſſet, & omnes boni. Ego ſum is qui nullius vim plus valere volui, quam honeſtum otium. idemque cum illa ipſa arma, quæ ſemper timueram, plus poſſe ſenſi quam illum conſenſum bonorum, quem ego idem effeceram, quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed & hæc & multa alia coram brevi tempore licebit. neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, niſi exſpectatio rerum Africanarum. videtur enim mihi res in propinquum adducta diſcrimen. Puto autem mea nonnihil intereſſe, quamquam id ipſum quid interſit, non ſane intelligo: veruntamen, quicquid illinc nunciatum ſit, non longe abeſſe à conſiliis amicorum. eſt enim res ipſa jam in eum locum adducta, ut, quanquam multum interſit inter eorum cauſas qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forſitan fuerit infirmior, deſperatis confirmatus eſt multum: quem etiam ſuperiores tuæ litteræ confirmarunt; quibus intellexi, quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum ſummam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuiſſe. Verum enim ſcribam: teneriore mihi animo videbare, ſicut omnes fere, qui, vita ingenua, in beata & libera civitate viximus. Sed ut illa ſecunda moderate tulimus; ſic hanc non ſolum adverſam,

sam, sed etiam funditus eversam, fortu-
nam fortiter ferre debemus; ut hoc salte
in maximis malis boni consequamur, u
mortem, quam etiam beati contemnere de
bebamus, propterea quod nullum sensu
esset habitura, nunc, sic affecti, non mo
do contemnere audeamus, sed etiam opta
re. Tu, si me diligis, fruere isto otio: ti
bique persuade, PRÆTER culpam a
peccatum, quo semper caruisti & carebis
homini accidere nihil posse, quod sit horri
bile aut pertimescendum. Ego, si videbi
tur recte fieri posse, ad te veniam brevi: si
quid acciderit ut mutandum consilium sit,
te certiorem faciam statim. Tu, ita fac
cupidus mei videndi sis, ut isthinc te ne mo
veas tam infirma valetudine, nisi ex me
prius quæsieris per litteras, quid te velim
facere. Me velim, ut facis, diligas, valetu-
dinique tuæ & tranquillitati animi servias.
Vale.

XXXI. M. T. C. A. TORQUATO S. D.

ETSI ea perturbatio est omnium rerum, ut suæ quemque fortunæ maxime pœniteat, nemoque sit quin ubivis, quam ibi ubi est, esse malit: tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore bono viro Romæ esse miserrimum sit. Nam, etsi quocunque in loco quisque est, idem est ei sensus,

ſenſus, & eadem acerbitas ex interitu rerum & publicarum & ſuarum: tamen oculi augent dolorem, qui ea quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere à miſeriis cogitationem ſinunt. Quare etſi multarum rerum deſiderio te angi neceſſe eſt: tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romæ non ſis, animum tuum libera. Etſi enim cum magna moleſtia tuos tuaque deſideras: tamen illa quidem, quæ requiris, ſuum ſtatum tenent, nec melius, ſi tu adeſſes, tenerent; nec ſunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam poſtulare, aut communem recuſare. De te autem ipſo, Torquate, eſt tuum ſic agitare animo, ut non adhibeas in conſilium cogitationum tuarum deſperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc injuſtior quam tua dignitas poſtulabat, fuit, non magna ſigna dedit animi erga te mitigati. nec tamen is, ipſe à quo ſalus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem ſalutis ſuæ. Cumque omnium bellorum exitus incerti ſint, ab altera victoria tibi periculum nullum eſſe perſpicio, quod quidem ſejunctum ſit ab omnium interitu; ab altera teipſum nunquam timuiſſe, certo ſcio. Reliquum eſt ut te idipſum, quod ego quaſi conſolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipub.

reipub. cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne consolatio ulla possit vera reperiri, præter illam quæ tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum. Si enim BENE sentire, rectèque facere, satis est ad bene beateque vivendum: vereor ne eum qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror, victoriæ præmiis ductos, patriam olim & liberos & fortunas reliquisse: sed quoddam nobis officium justum & pium & debitum reipubl. nostræque dignitati videbatur: qui neque, cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse: non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit quod fieri posse nunquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio & veritas præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum præter culpam putemus, eaque cum careamus, omnia humana placate & moderate feramus. Atque hæc eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicunque status est futurus, carere non debes. Atque hoc mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu desperationem accusare solitus es-

ses,

es, quemque autoritate tua cunctantem & diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram sed consilium improbabam. sero enim nos iis armis adversari videbam, quæ multo ante confirmata per nosmetipsos erant: dolebamque pilis & gladiis, non consiliis neque autoritatibus nostris, de jure publico disceptari. Neque ego ea quæ facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura: sed, quod & fieri posse, & exitiosum fore si evenisset, videbam, id ne accideret timebam: præsertim cum si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum quod evenit, exploratius possem promittere. iis enim rebus præstabamus, quæ non prodeunt in aciem: usu autem armorum & militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe quæso, quo me tum esse oportere censebas. Hæc eo scripsi, quod mihi nunc Philargyrus tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum solicitum solere esse vehementius. quod facere non debes, nec dubitare quin aut aliqua repub. sis futurus qui esse debes; aut perdita, non afflictiore conditione quam cæteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes & suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod & in ea urbe es, ubi nata & alta

est

est ratio ac moderatio vitæ: & habes Ser. Sulpitium, quem semper unice dilexisti, qui te profecto & benevolentia & sapientia consolatur. cujus si essemus autoritatem & consilium secuti, togati potius potentiam, quam armati victoriam subiissemus. Sed hæc longiora fortasse fuerunt quam necesse fuit. illa quæ majora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus quam tibi debeam, neminem. quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit. qui sim autem hoc tempore intelligo. Sed quia NEMO est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat nisi id quod agit, non possit navare aliquid & efficere: omne meum consilium, operam, studium, certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum. Vale.

XXXII. M. T. CICERO A. TORQUATO S. D.

SUPERIORIBUS literis, benevolentia magis adductus, quam quod res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua: neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim tum nihil opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit nihil novi.

vi. Nam, etsi quotidie aliquid audimus earum rerum quas ad te perferri existimo: summa tamen eadem est, & idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea quæ oculis cernimus. Nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo sciam. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest: tamen & belli exitum video, &, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria. Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur esse futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. ITA enim vivere ut non sit vivendum, miserrimum est: mori autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura & ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, ETSI levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc majore in discrimine esse quam quemvis aut eorum qui discesserint, aut eorum qui remanserint. alteri dimicant; alteri victorem timent. Sed hæc consolatio levis: illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor. nec enim dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa: &, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia, maximæ

curæ sunt, & dum vivam erunt. Vale.

XXXIII. M. T. C. A. TORQUATO S. D.

NOvi, quod ad te scriberem, nihil erat: & tamen, si quid esset, sciebam te à tuis certiorem fieri solere. de futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum res est ejusmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere, non diuturnum bellum fore (etsi idipsum nonnullis videatur secus) equidem, cum hæc scribebam, aliquid jam actum putabam, non quod ego certo scirem, sed, quod non difficilis erat conjectura. Nam cum omnis belli Mars communis, & cum semper incerti exitus præliorum sunt: tum hoc tempore ita magnæ utrinque copiæ, ita paratæ ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercunque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominũ confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. alteros propemodum jam sumus experti: de altero, nemo est quin cogitet quam sit metuendus iratus victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum quem consolando levare debebam, fateor me communium malorum consolationem nul-

nullam invenire præter illam, quæ tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego quotidie magis utor, CONSCIENTIAM rectæ voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum, necesse ullum magnum malum præter culpam. à qua quando tantum absumus, ut etiam optime sentiamus, eventusque magis nostri consilii, quam consilium reprehendatur; & quando præstitimus, quod debuimus: moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quæ & ad consolandum majoris ingenii, & ad ferendum singularis virtutis indigent. Illud cuivis facile est docere, cur præcipue tu dolere nihil debeas; ejus enim qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus, non est mihi dubia de tua salute sententia: de aliis autem non arbitror te exspectare quid sentiam. Reliquum est ut te angat, quod absis à tuis tamdiu. res molesta, præsertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed ut antea ad te scripsi, tempus est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet, & ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romæ sumus, miserrimum esse duco, non solum quod in omnibus malis acerbius est videre quam audire, sed etiam quod ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus,

quam ſi abeſſemus. etſi meipſum conſolatorem tuum non tantum litteræ, quibus ſemper ſtudui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meminiſti. in quo prima illa conſolatio eſt, vidiſſe me plus quam cæteros, cum cupiebam quamvis iniqua conditione pacem. Quod etſi caſu, non divinatione mea, factum eſt, tamen hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad conſolationem commune tecum eſt, ſi jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea repub. avellar, qua carendum eſſe doleam, præſertim cum id ſine ullo ſenſu futurum ſit. Adjuvat etiam ætas & acta jam vita, quæ cum curſu ſuo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipſa pæne perduxerit. Poſtremo, is vir, vel etiam ii viri, hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eandem fortunam, ſi res cogat, recuſare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum eſt tantum malum quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali ſit, quam in illo ipſo quod timetur, deſino: præſertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus ſit. Sed hæc ſatis multa, vel plura potius quam neceſſe fuit. facit autem non loquacitas mea, ſed benevolentia longiores epiſtolas. Servium diſceſſiſſe Athenis moleſte tuli. non enim dubito quin magnæ tibi levationi ſit ſolitus eſſe quotidianus

congressus & sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi & prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes & soles, tua virtute sustentes. Ego, quæ te velle, quæque ad te & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. quæ cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

XXXIV. M. T. CICERO CÆCINÆ S. D.

VEREOR ne desideres officium meum, quod tibi pro nostra & meritorum multorum & studiorum & partiũ conjunctione deesse non debet: sed tamen vereor ne litterarum à me officium requiras: quas tibi & jampridem & sæpe misissẽ, nisi quotidie melius exspectans, gratulationem quam confirmationem animi tui, complecti litteris maluissem. Nunc autem, ut spero, brevi gratulabimur: itaque in aliud tempus id argumentum epistolæ differo. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse & audio & spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis, autoritate confirmandum etiam atque etiam puto; nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut afflictum & jam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cujus incolumitate non plus dubitem quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex repub. expulissent ii, qui illam cadere posse, stante me,

non putarant : memini me ex multis hoſpitibus, qui ad me ex Aſia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioſo & celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quædam Etruſcæ diſciplinæ, quam à patre, nobiliſſimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit : nec nos quidem noſtra divinatio fallet, quam tum ſapientiſſimorum virorum monumentis atque præceptis, plurimoque, ut tu ſcis, doctrinæ ſtudio, tum magno etiam uſu tractandæ reipublicæ, magnaque noſtrorum temporum varietate conſecuti ſumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obſcuris rebus tamque perturbatis unquam omnino fefellit. Dicerem, quæ antea futura dixiſſem, ni vererer ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi ſunt teſtes, me & initio, ne conjungeret ſe cum Cæſare, monuiſſe Pompejum, & poſtea, ne ſejungeret. conjunctione frangi ſenatus opes, disjunctione civile bellum excitari videbam. Atqui utebar familiariſſime Cæſare, Pompejum faciebam plurimi : ſed erat meum conſilium cum fidele Pompejo, tum ſalutare utrique. Quæ præterea præviderim, prætereo. nolo enim hunc de me optime meritum exiſtimare, ea me ſuaſiſſe Pompejo, quibus ille ſi paruiſſet, eſſet hic quidem clarus in toga & princeps, ſed tantas opes quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hiſpaniam cenſui. quod ſi feciſſet, civile bellum

nullum

nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis, non tam pugnavi ut liceret, quam ut, quando ipso consule pugnante, populus jusserat, haberetur. Causa belli orta est: quid ego prætermisi aut monitorum aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est autoritas mea non tam à Pompejo, (nam is movebatur) quam ab iis qui duce Pompejo freti, peropportunam & rebus domesticis & cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est, quiescente me: depulsum ex Italia, manente me quoad potui. sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. veritus sum deesse Pompeji saluti, cum ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam profectus. Quo in bello nihil adversi accidit non prædicente me. Quare, quando (ut augures & astrologi solent) ego quoque augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te autoritatem augurii & divinationis meæ, debet habere fidem nostra prædictio. Non igitur ex alitis involatu, nec è cantu sinistro oscinis, (ut in nostra disciplina est) nec è tripudiis solistimis, aut somniis, tibi auguror: sed habeo alia signa quæ observem; quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis vel erroris.

Notantur autem mihi ad divinandum ſigna duplici quadam via : quarum alteram duco è Cæſare ipſo , alteram è temporum civilium natura atque ratione . In Cæſare hæc ſunt: mitis clemenſque natura , qualis exprimitur præclare illo libro querelarum tuarum. Accedit , quod mirifice ingeniis excellentibus, quale eſt tuum , delectatur. Præterea cedit multorum juſtis & officio incenſis , non inanibus aut ambitioſis voluntatibus. In quo vehementer eum conſentiens Etruria movebit. Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat ſe ſuſtinere cauſas poſſe multorum , ſi tibi , cui juſtius videtur iraſci poſſe, conceſſerit. Quæ eſt igitur (inquies) ſpes ab irato ? Ex eodem fonte ſe hauſturum intelligit laudes ſuas , è quo ſit leviter aſperſus. Poſtremo, homo eſt valde acutus & multum providens : intelligit te , hominem in parte Italiæ minime contemnenda facile omnium nobiliſſimum , & in communi republica cuivis ſummorum tuæ ætatis , vel ingenio , vel gratia , vel fama populi Rom. parem , non poſſe prohiberi à repub. diutius. Nolet hoc temporis potius eſſe aliquando beneficium, quam jam ſuum. Dixi de Cæſare : nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo eſt tam inimicus ei cauſæ , quam Pompejus, animatus melius quam paratus , ſuſceperat, qui nos malos cives dicere aut homines improbos audeat. In quo admirari ſoleo gravita-

vitatem & justitiam & sapientiam Cæsaris. nunquam nisi honorificentissime Pompejum appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista & victoriæ sunt facta, non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus? Cassium sibi legavit: Brutum Galliæ præfecit, Sulpitium Græciæ: Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur hæc spectant? rerum hoc natura & civilium temporum non patietur: nec manens nec mutata ratio feret, primum ut non in causa pari eadem sit & conditio & fortuna omnium; deinde, ut in eam civitatem boni viri & boni cives, nulla ignominia notati, non revertantur, in quam tot, nefariorum scelerum condemnati, reverterunt. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem, te, si explorata victoria arma sumpsisses pro republica (ita enim tum putabas) non nimis esse laudandum: sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere ut vinceremur, putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantæ delectationi in rebus adversis litteræ esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum vel co-

mitum tuorum graviſſimos caſus. etiam externos multos claros viros nominarem. LEVAT enim dolorem communis quaſi legis & humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam, quemadmodum hic, & quanta in turba quantaque in confuſione rerum omnium, viveremus. neceſſe eſt enim minore deſiderio perdita repub. carere, quam bona. Sed hoc genere nihil opus eſt. incolumem te cito, ut ſpero, vel potius ut perſpicio, videbimus. Interea tibi abſenti, & huic, qui adeſt, imagini animi & corporis tui, conſtantiſſimo atque optimo filio tuo ſtudium, officium, operam, laborem meum, jampridem & pollicitus ſum, & detuli nunc hoc amplius, quod me amiciſſime quotidie magis Cæſar amplectitur, familiares quidem ejus ſicuti neminem. apud quem quicquid valebo vel autoritate, vel gratia, valebo tibi. Tu cura ut cum firmitudine te animi, tum etiam ſpe optima, ſuſtentes. Vale.

XXXV. CÆCINA CICERONI S. D.

QVOD tibi non tam celeriter liber eſt redditus, ignoſce timori noſtro, & miſerere temporis. Filius, ut audio, pertimuit (neque injuria) ſi liber exiſſet, quando non tam intereſt quo animo ſcribatur, quam quo accipiatur, ne ea res inepte mihi noceret; cum præſertim adhuc ſtyli pœnas dem. Qua quidem

dem in re singulari sum fato: nam cum mendum scripturæ litura tollatur, stultitia fama multetur; meus error exsilio corrigitur: cujus summa criminis est, quod armatus adversario maledixi. Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit: nemo quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quamprimum Cæsar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit & persuasus est, quid irascitur ei qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus qui multa Deos venerati sint contra ejus salutem? Sed, ut eodem revertar, causa hæc fuit timoris: Scripsi de te parce mediusfidius & timide, non revocans me ipse, sed pæne refugiens. Genus autem hoc scripturæ non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere, quis ignorat? solutum existimatur esse, alteri maledicere; tamen cavendum est ne in petulantiam incidas: impeditum, seipsum laudare, ne vitium arrogantiæ subsequatur: solum vero liberum, alterum laudare; de quo quicquid detrahas, necesse est aut infirmitati aut invidiæ assignetur. Ac nescio an tibi gratius opportuniusque acciderit. nam quod præstare non poteram, primum erat non attingere: secundum beneficium, quam parcissime facere. sed tamen ego me quidem sustinui: multa minui, multa sustuli; complura ne posui quidem. QUEMADMODUM igitur

igitur ſcalarum gradus, ſi alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquas, ruinæ periculum ſtruas, non aſcenſum pares: ſic tot malis tum victum, tum fractum ſtudium ſcribendi, quid dignum auribus aut probabile poteſt efferre? Cum vero ad ipſius Cæſaris nomen veni, toto corpore contremiſco, non pœnæ metu, ſed ipſius judicii. totum enim Cæſarem non novi. Quem putas animum eſſe, ubi ſecum loquitur? hoc probabit: hoc verbum ſuſpicioſum eſt. Quid ſi muto? at vereor ne pejus ſit. Age vero laudo aliquem. num offendo? cum porro non offendam, quid ſi non vult? Armati ſtylum perſequitur, victi & nondum reſtituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves tibi per Brutum, & ad excuſationem ſocium quæris. Vbi hoc tu omnium patronus facis, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, ſentire oportet? In hac igitur calumnia timoris, & cæcæ ſuſpicionis tormento, cum plurima ad alieni ſenſus conjecturam, non ad ſuum judicium ſcribantur, quam difficile ſit evadere, ſi minus expertus es (quod te ad omnia ſummum atque excellens armavit ingenium) nos ſentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret, & auferret: aut ea conditione daret, ſi reciperes te correcturum: hoc eſt, ſi totum alium faceres. De Aſiatico itinere, quanquam ſumma me neceſſitas premebat,

bat, ut imperaſti feci. Te pro me quid horter? Vides tempus veniſſe quo neceſſe ſit de nobis conſtitui. Nihil eſt, mi Cicero, quod filium meum exſpectes. adoleſcens eſt; omnia excogitare, vel ſtudio, vel ætate, vel metu non poteſt. Totum negotium tu ſuſtineas oportet: in te mihi omnes ſpes eſt. tu pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæſar, tenes, à te omnia proficiſcantur, & per te ad exitum perducantur neceſſe eſt. apud ipſum multum, apud ejus omnes plurimum potes. Unum ſi tibi perſuaſeris, non hoc eſſe tui muneris, ſi quid rogatus fueris ut facias, (quanquam id magnum & amplum eſt) ſed totum tuum eſſe onus, perficies: niſi forte aut in miſeria nimis ſtulte, aut in amicitia nimis imprudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excuſationem tuæ vitæ conſuetudo dat. nam quod ita conſueviſti pro amicis laborare, non jam ſic ſperant abs te, ſed etiam ſic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit; peto à te ne exeat: aut ita corrigas, ne mihi noceat. Vale.

XXXVI. M. T. C. THORANIO S. D.

ETSI cum hæc ad te ſcriberem, aut appropinquare exitus hujus calamitoſiſſimi belli, aut jam aliquid actum & confectum videbatur: tamen quotidie commemorabam,

te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, & me tibi; solosque nos vidisse quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima, quæ aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri & sapientes, Domitii & Lentuli, timidum esse dicebant (& eram plane: timebam enim ne evenirent ea quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo, & ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam: nunc vero everſis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quicquid evenerit, ferre moderate: præsertim cum omnium rerum mors sit extremum; & mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reip. consuluisse, &, hac amissa, salutem retinere voluisse. Hæc scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti mecum & sententia & voluntate, eadem cogitares. MAGNA enim consolatio est, cum recordere, etiamsi secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando aliquo reip. statu nos frui, interque nos conferre solicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo.

De

De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuæ, liberisque tuis summo cum studio præsto semper futurum. Vale.

XXXVII. M. T. C. M. MARIO S. D.

SI te dolor aliquis corporis, aut infirmitas valetudinis tuæ tenuit, quo minus ad ludos venires: fortunæ magis tribuo quam sapientiæ tuæ. Sin hæc, quæ cæteri mirantur, contemnenda duxisti, & cum per valetudinem posses, venire tamen noluisti: utrumque lætor, & sine dolore corporis te fuisse, & animo valuisse, cum ea quæ sine causa mirantur alii, neglexeris: modo ut tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amœnitate pæne solus relictus. Neque tamen dubito quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti, & patefecisti Seianum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris: cum illi interea, qui te isthic reliquerunt, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas iis delectationibus, quas tibiipsi ad arbitrium tuum compararas. nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet P. Mæcius probavisset. Omnino, si quæris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi. conjecturam enim facio de meo. Nam primum honoris causa in scenam redierant ii,

rant ii, quos ego honoris causa de scena decessisse arbitrabar. delectæ vero tuæ noster Æsopus ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. is jurare cum cœpisset, vox eum defecit in illo loco, SI sciens fallo. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem. quo quidem apparatu non dubito quin animo æquissimo careueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytemnestra? aut in Equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus & equitatus, ut in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. Quod si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo: dummodo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit; næ tu haud paulo plus quam quisquam nostrum, delectationis habuisti. Non enim te puto Græcos aut Oscos ludos desiderasse, præsertim cum Oscos ludos vel in senatu nostro spectare possis, Græcos vero ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Græca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompejus confitetur se & operam & oleum perdidisse. Reliquæ sunt venationes, binæ per dies quinque magnificæ, nemo negat: sed quæ

potest

potest esse homini politico delectatio, cum aut homo imbecillus à valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? Quæ tamen si videnda sunt, sæpe vidisti: neque nos, qui hæc spectavimus, quicquam novi vidimus. Elephantorum extremus dies fuit: in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla exstitit: quinetiam misericordia quædam consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem. His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi pæne me in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem populum haberem quam Æsopus habuit, libenter mehercule artem desinerem, tecumque & cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea tædebat, cum & ætas & ambitio hortabantur, & licebat denique, quem nollebam, non defendere: tum vero hoc tempore vita nulla est. neque enim fructum ullum laboris exspecto: & cogor nonnunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro causas omnes aliquando vivendi arbitratu meo: teque, & istam rationem otii tui, & laudo vehementer & probo: quodque nos minus intervisis, hoc fero animo æquiore, quod si Romæ esses, tamen

tamen neque nos lepore tuo, neque te, si quis est in me, meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas: quibus si me relaxaro (nam ut plane exsolvam, non postulo) teipsum quidem, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto quid sit humaniter vivere. Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuæ sustenta & tuere, ut facis, ut nostras villas obire, & mecum nostra simul lecticula concursare possis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te: quod me quadam epistola subjovitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid ejusmodi scriberem, quo minus te prætermisisse ludos pœniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque vises, neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuæ. Vale.

XXXVIII. M. T. C. MARIO S. D.

PERSÆPE mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, & (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quinetiam ipsum diem memoria teneo. Nam ad III. idus Majas, Lentulo & Marcello coss. cum in Pompejanum vesperi veniissem, tu mihi solicito animo præsto

præſto fuiſti. Solicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare ne officio deeſſem: ſi proficiſcerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidiſti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem quid eſſet optimum factu. pudori tamen malui famæque cedere, quam ſalutis meæ rationem ducere. Cujus me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi quo veneram: primum neque magnas copias, neque bellicoſas: deinde, extra ducem paucoſque præterea, (de principibus loquor) reliqui primum in ipſo bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipſam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum ampliſſimorum virorum. quid quæris? nihil boni præter cauſam. Quæ cum vidiſſem, deſperans victoriam, primum cœpi ſuadere pacem, cujus fueram ſemper autor: deinde, cum ab ea ſententia Pompejus valde abhorreret, ſuadere inſtitui ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, & in ea ſententia videbatur fore, & fuiſſet fortaſſe, niſi quadam ex pugna cœpiſſet ſuis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille ſummus, nullus imperator fuit. Signa tyrone & collectitio exercitu cum legionibus robuſtiſſimis contulit: victus, turpiſſime, amiſſis etiam caſtris,

ſtris, ſolus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci: nec putavi, cum integri pares non fuiſſemus, fractos ſuperiores fore. Diſceſſi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas inſidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Iubam confugiendum, aut capiendus tanquam exſilio locus, aut conſciſcenda mors voluntaria. Certe nihil fuit præterea, ſi te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis nihil tolerabilius exſilio, præſertim innocenti, ubi nulla adjuncta eſt turpitudo: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil ſit quod videre poſſis ſine dolore. Ego cum meis (ſi quicquam nunc cujuſpiam eſt) etiam in meis eſſe malui. quæ acciderunt, omnia dixi futura. veni domum, non quod optima vivendi conditio eſſet, ſed tamen, ſi eſſet aliqua forma reipub. tanquam in patria ut eſſem; ſi nulla, tanquam in exſilio. Mortem mihi cur conſciſcerem, cauſa nulla viſa eſt: cur optarem, multæ. vetus eſt enim, UBI non ſis qui fueris, non eſſe cur velis vivere. Sed tamen, VACARE culpa magnum eſt ſolatium. præſertim cum habeam duas res, quibus me ſuſtentem, optimarum artium ſcientiam, & maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Hæc ad te ſcripſi verboſius,

sius; & tibi molestus fui, quod te cum mei, tum reipub. cognovi amantissimum. Notum tibi omne consilium meum esse volui, ut primum scires, me nunquam voluisse plus quenquam posse quam universam remp. postea autem quam alicujus culpa tantum valeret unus, ut ei obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu, & eo duce in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam, reliquis omnibus postquam non potuerim; mihi ipsi finem feciſſe belli: nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exsulem esse, non incommodiore loco quam si me Rhodum aut Mitylenas contulissem. Hæc tecum coram malueram: sed, quia longius fiebat, volui per litteras eadem, ut haberes quod diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim qui, cum meus interitus nihil fuerit reipub. profuturus, criminis loco putent esse quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos periisse: qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent; armis enim inferiores, non causa, fuissent. Habes epistolam verbosiorem fortasse quam velles. quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quæ volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo. Vale.

XXXIX. Do-

XXXIX. Dolabella M. T. Ciceroni S. D.

SI vales, gaudeo: & ipſe valeo, & Tullia noſtra recte valet. Terentia minus belle habuit: ſed certum ſcio, jam convaluiſſe eam. præterea rectiſſime ſunt apud te omnia. Etſi nullo tempore in ſuſpicionem tibi debui venire, partium cauſa potius, quam tua, tibi ſuadere ut te aut cum Cæſare nobiſcumque conjungeres, aut certe in otium referres: præcipue nunc, jam inclinata victoria, ne poſſum quidem in ullam aliam incidere opinionem, niſi in eam, in qua ſcilicet tua de re tibi ſuadere videar, quod pie tacere non poſſum. Tu autem, mi Cicero, ſic hæc accipies, ut, ſive probabuntur tibi, ſive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditiſſimo tibi & cogitata & ſcripta eſſe judices. Animadvertis Cn. Pompejum nec nominis ſui, nec rerum geſtarum gloria, nec etiam regum aut nationum clientelis, quas oſtentare crebro ſolebat, eſſe tutum, & hoc etiam quod infimo cuique contigit, illi non poſſe contingere, ut honeſte effugere poſſit, pulſo Italia, amiſſis Hiſpaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique. quod neſcio an ulli unquam noſtro acciderit imperatori. Quamobrem quid aut ille ſperare poſſit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia. ſic enim facillime, quod tibi utiliſſimum erit

conſilii

consilii capies. Illud autem à te peto, ut, si jam ille evitaverit hoc periculum, & se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas, & aliquando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum est jam à te vel officio, vel familiaritati; satisfactum etiam partibus, & ei reipub. quam tu probabas: reliquum est, ubi nunc est resp. ibi simus, potius quam, dum illam veterem sequimur, simus in nulla. Quare velim, mi jocundissime Cicero, si forte Pompejus, pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. quod si eris facturus, velim mihi scribas: ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quæcunque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibiipsi impetrare: & meas tamen preces apud eum non minimum autoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei & humanitatis, curare ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, & à te mihi litteras referat. Vale.

XL. M. T. C. Dolabellæ Suo S. D.

Vel meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem: nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis multum levaret.

levaret. Sed quoniam brevi tempore, u
opinio noſtra eſt, te ſum viſurus, ita me af
fectum offendes, ut multum à te poſſim ju
vari. non quo ita ſim fractus, ut aut hom
nem me eſſe oblitus ſim, aut fortunæ ſuccum
bendum putem: ſed tamen hilaritas illa no
ſtra, & ſuavitas, quæ te præter cæteros de
lectabat, erepta mihi omnis eſt; firmitatem
tamen & conſtantiam, ſi modo fuit aliqua
do in nobis, eandem cognoſces quam rel
quiſti. Quod ſcribis, prælia te mea cau
ſuſtinere: non tam id laboro, ut, ſi qui mi
obtrectent, à te refutentur, quam intelli
cupio (quod certe intelligitur) me à te ama
ri. quod ut facias, te etiam atque etiam ro
go: ignoſcaſque brevitati mearum litte
rum; nam & celeriter una futuros nos arbi
tror, & nondum ſatis confirmatus ſum ad
ſcribendum. Vale.

XLI. M. T. C. DOLABELLÆ COS. S. D.

ETSI contentus eram, mi Dolabella, tu
gloria, ſatiſque ex ea magnam lætitiam
voluptatemque capiebam: tamen non poſ
ſum non confiteri, cumulari me maximo
gaudio, quod vulgo hominum opinio ſocium
me adſcribat tuis laudibus. Neminem conve
(convenio autem quotidie plurimos. ſun
enim permulti optimi viri, qui valetudini
cauſa in hæc loca conveniant, præterea e
muni

municipiis frequentes neceſſarii mei) quia omnes, cum te ſummis laudibus ad cœlum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. negant enim ſe dubitare quin tu meis præceptis & conſiliis obtemperans, præſtantiſſimum te civem & ſingularem conſulem præbeas. Quibus ego quanquam veriſſime poſſum reſpondere, te, quæ facias, tuo judicio & tua ſponte facere, nec cujuſquam egere conſilio: tamen neque plane aſſentior, ne imminuam tuam laudem, ſi omnis à meis conſiliis profecta videatur; neque valde nego; ſum enim avidior etiam, quam ſatis eſt, gloriæ. Eſt tamen non alienum à dignitate tua, quod ipſi Agamemnoni, regum regi, fuit honeſtum, habere aliquem in conſiliis capiundis Neſtorem: mihi vero glorioſum, te juvenem conſulem florere laudibus, quaſi alumnum diſciplinæ meæ. L. quidem Cæſar, cum ad eum ægrotum Neapolim veniſſem, quanquam erat oppreſſus potius corporis doloribus, tamen antequam ne plane ſalutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum ſi ego apud ſororis filium valerem, jam ſalvi eſſe poſſemus. Dolabellæ vero tuo & gratulor & gratias ago: quem quidem, poſt te conſulem, ſolum poſſumus vere conſulem dicere. Deinde multa de facto, ac de re geſta: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil

reipub. salutarius. atque hæc una vox omnium est. A te autē peto ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. quanquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus sum,) libentius omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti: tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. NIHIL est enim (mihi crede) virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum esse videbatur. Quis erat qui putaret, ad eum amorem quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare, quid est quod ego te horter, ut dignitati & gloriæ servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? neminem habeo clariorem quam teipsum. te imitere oportet, tecum ipse certes. nec licet quidem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratu-

gratulatione magis utendum est. contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, & cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine tum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim concionem tuam: nihil illa sapientius. ita pedetentim & gradatim tum accessus à te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur & urbem periculo, & civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. quo facto intelligere debes in te positam esse remp. tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, à quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam remp. nosque conservas, fac ut diligentissime teipsum, mi Dolabella, custodias. Vale.

XLII. M.T.C. PAPIRIO PÆTO S.D.

DUABUS tuis epistolis respondebo: uni, quam triduo ante acceperam à Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuæ: quam tibi perspectam esse gaudeo: sed (mihi

crede) non perinde ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam cum à satis multis (non enim possum aliter dicere) & coli me videam, & diligi, nemo est illorum omnium mihi te jocundior. nam quod me amas, quod id & jampridem & constanter facis, est id quidem magnum, atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jocundus, id est proprie tuum. Accedunt non Attici, sed salliores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem (existimes licet quod lubet) mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, præsertim cum eas videam primum oblitas Latio tum cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bracchatis & transalpinis nationibus; ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, (vere ut dicam) Crassos quoque & Lælios videre videor. Moriar, si præter te quenquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ & vernaculæ festivitatis agnoscere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuisse? Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanæ fuisse, sed autorem commorationis urbanæ: neque ego aliter

ter accepi: intellexi tamen idem quod his intelligo litteris, non exiſtimaſſe te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, ſed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras, & illa tempora: quid ſimile? ne mihi quidem ipſi tunc placebat diutius abeſſe ab reipub. cuſtodia. ſedebamus enim in puppi, clavumque tenebamus: nunc autem vix eſt in ſententina locus. An minus multa S C. futura putas, ſi ego ſim Neapoli? Romæ cum ſum, & urgeo forum, S C. ſcribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum. Et quidem, cum in mentem venit, ponor ad ſcribendum: & ante audio S C. in Armeniam & Syriam eſſe perlatum, quod in meam ſententiam factum eſſe dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re eſſe factam. Atque hoc nolim me jocari putes. nam mihi ſcito jam à regibus ultimis allatas eſſe litteras, quibus mihi gratias agant quod ſe mea ſententia reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, ſed omnino natos neſciebam. Quid ergo eſt? tamen quamdiu hic erit noſter hic præfectus moribus, parebo autoritati tuæ: cum vero abierit, ad fungos me tuos conferam. Domum ſi habebo, in denos dies, ſingulos ſumptuariæ legis conferam: ſin minus invenero quod placeat, decrevi habitare apud te. ſcio enim me nihil gratius tibi facere poſſe. Domum

Sullanam desperabam jam, ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abjeci. Tu, velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cætera mihi probabuntur. Vale.

XLIII. M. T. C. Papirio Pæto S. D.

Delectaverunt me litteræ tuæ: in quibus primū amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem ne Silius suo nuncio aliquid mihi solicitudinis attulisset. de quo & tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo; facile ut intelligerem te esse commotum: & ego tibi accurate rescripseram, ut, quoquomodo, in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura, aut certe levarem. Sed quando proximis quoque litteris ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res: sic, mi Pæte, habeto, quicquid arte fieri potuerit, (nō enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est) sed tamen quicquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandā & colligendam, summo studio me consecutum esse, necfrustra ut arbitror. sic enim color, sic observor ab omnibus iis qui à Cæsare diliguntur, ut ab iis me amari putem. Nam, etsi Non facile dijudicatur amor verus & fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cætera sunt signa communia:

sed

sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi; quod & nostra fortuna ea est, & illorum, ut simulandi causa non sit. De illo autem quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam, nisi quod omnia sunt incerta, cum à jure discessum est: nec præstari quicquã potest, quale futurum sit quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nulla re à me offensus est animus: est enim adhibita in ea re ipsa summa à nobis moderatio. ut enim olim arbitrabar esse meum, libere loqui cujus opera esset in civitate libertas; sic ea nunc amissa, nihil loqui quod offendat aut illius, aut eorũ qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim nonnullorum acute aut facete dictorum offensionẽ, fama ingenii mihi est abjicienda. quod si id possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium, &, ut Servius frater tuus (quem litteratissimum fuisse judico) facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod tritas haberet aures notandis generibus poëtarum, & consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, cum volumina jam confecerit ἀπαρεθεγμάτων, si quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere. quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, cum dixi, nec

Sullanam desperabam jam, ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abjeci. Tu, velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cætera mihi probabuntur. Vale.

XLIII. M. T. C. Papirio Pæto S. D.

Delectaverunt me litteræ tuæ: in quibus primū amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem ne Silius tuo nuncio aliquid mihi solicitudinis attulisset. de quo & tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo; facile ut intelligerem te esse commotum: & ego tibi accurate rescripseram, ut, quoquomodo, in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura, aut certe levarem. Sed quando proximis quoque litteris ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res: sic, mi Pæte, habeto, quicquid arte fieri potuerit, (nō enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est) sed tamen quicquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandā & colligendam, summo studio me consecutum esse, nec frustra ut arbitror. sic enim color, sic observor ab omnibus iis qui à Cæsare diliguntur, ut ab iis me amari putem. Nam, etsi Non facile dijudicatur amor verus & fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cætera sunt signa communia: sed

ſed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi; quod & noſtra fortuna ea eſt, & illorum, ut ſimulandi cauſa non ſit. De illo autem quem penes eſt omnis poteſtas, nihil video quod timeam, niſi quod omnia ſunt incerta, cum à jure diſceſſum eſt: nec præſtari quicquã poteſt, quale futurum ſit quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipſius nulla re à me offenſus eſt animus: eſt enim adhibita in ea re ipſa ſumma à nobis moderatio. ut enim olim arbitrabar eſſe meum, libere loqui cujus opera eſſet in civitate libertas; ſic ea nunc amiſſa, nihil loqui quod offendat aut illius, aut eorũ qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem ſi velim nonnullorum acute aut facete dictorum offenſionẽ, fama ingenii mihi eſt abjicienda. quod ſi id poſſem, non recuſarem. Sed tamen ipſe Cæſar habet peracre judicium, &, ut Servius frater tuus (quem litteratiſſimum fuiſſe judico) facile diceret, hic verſus Plauti non eſt, hic eſt, quod tritas haberet aures notandis generibus poëtarum, & conſuetudine legendi: ſic audio Cæſarem, cum volumina jam confecerit ἀναπεθεγμάτων, ſi quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non ſit, rejicere ſolere. quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in ſermone vario multa, quæ fortaſſe illis, cum dixi, nec

illiterata nec inſulſa eſſe videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipſe mandavit. ſic fit ut, ſi quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Oenomao tuo nihil utor: etſi poſuiſti joco verſus Attianos. Sed quæ eſt invidia? aut quid nunc mihi invideri poteſt? Verum fac eſſe omnia. ſic video philoſophis placuiſſe, iis qui mihi ſoli videntur vim virtutis tenere, NIHIL eſſe ſapientis præſtare, niſi culpam. qua videor mihi dupliciter carere: & quod ea ſenſerim, quæ rectiſſima fuerunt; & quod, cum viderem præſidii non ſatis eſſe ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim: ergo in officio boni civis certe non ſum reprehendendus. Reliquum eſt ne quid ſtulte, ne quid temere dicam faciamve contra potentes. id quoque puto eſſe ſapientis. Cætera vero, quid quiſque me dixiſſe dicat, aut quomodo ille accipiat, aut qua fide mecum vivant ii qui me aſſidue colunt & obſervant, præſtare non poſſum. Ita fit ut & ſuperiorum conſiliorum conſcientia & præſentis temporis moderatione me conſoler, & illam Attii ſimilitudinem non modo jam ad invidiam, ſed ad fortunam transferam: quam exiſtimo, levem & imbecillam, ab animo firmo & gravi, tanquam fluctum à ſaxo, frangi oportere. Etenim, cum plena ſint monumenta Græcorum, quemadmodum ſapientiſſimi

tiſſimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracuſis, cum ſervientibus ſuis civitatibus, fuerint ipſi quodam modo liberi: ego me non putem tueri meum ſtatum ſic poſſe, ut neque offendam animum cujuſquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas: quando tu, ſecundum Oenomaum Attii, non ut olim ſolebat, Atellanum, ſed, ut nunc fit, mimum introduxiſti. Quem tu mihi pompilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea iſta ferebantur antea: nunc mutata res eſt. Hirtium ego & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros. puto enim te audiſſe, (ſi forte ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud illos cœnitare. Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil eſt. tum enim cum rem augebas, quæſtiunculis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam æquo animo bona perdas, non eo ſis conſilio, ut cum me hoſpitio recipias, æſtimationem te aliquam putes accipere. Etiam hæc levior eſt plaga ab amico, quam à debitore. Nec tamen eas cœnas quæro ut magnæ reliquiæ fiant. quod erit, magnificum ſit & lautum. Memini te mihi Phameæ cœnam narrare. temporius fiat: cætera eodem modo. Quod ſi perſeveras me ad matris tuæ cœnam vocare, feram id quoque. volo enim videre animum, qui mihi audeat iſta, quæ ſcribis, apponere, aut etiam

illiterata nec inſulſa eſſe videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipſe mandavit. ſic fit ut, ſi quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Oenomao tuo nihil utor: etſi poſuiſti joco verſus Attianos. Sed quæ eſt invidia? aut quid nunc mihi invideri poteſt? Verum fac eſſe omnia. ſic video philoſophis placuiſſe, iis qui mihi ſoli videntur vim virtutis tenere, NIHIL eſſe ſapientis præſtare, niſi culpam. qua videor mihi dupliciter carere: & quod ea ſenſerim, quæ rectiſſima fuerunt; & quod, cum viderem præſidii non ſatis eſſe ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim: ergo in officio boni civis certe non ſum reprehendendus. Reliquum eſt ne quid ſtulte, ne quid temere dicam faciamve contra potentes. id quoque puto eſſe ſapientis. Cætera vero, quid quiſque me dixiſſe dicat, aut quomodo ille accipiat, aut qua fide mecum vivant ii qui me aſſidue colunt & obſervant, præſtare non poſſum. Ita fit ut & ſuperiorum conſiliorum conſcientia & præſentis temporis moderatione me conſoler, & illam Attii ſimilitudinem non modo jam ad invidiam, ſed ad fortunam transferam: quam exiſtimo, levem & imbecillam, ab animo firmo & gravi, tanquam fluctum à ſaxo, frangi oportere. Etenim, cum plena ſint monumenta Græcorum, quemadmodum ſapientiſſimi

tiſſimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracuſis, cum ſervientibus ſuis civitatibus, fuerint ipſi quodam modo liberi: ego me non putem tueri meum ſtatum ſic poſſe, ut neque offendam animum cujuſquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas: quando tu, ſecundum Oenomaum Attii, non ut olim ſolebat, Atellanum, ſed, ut nunc fit, mimum introduxiſti. Quem tu mihi pompilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea iſta ferebantur antea: nunc mutata res eſt. Hirtium ego & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros. puto enim te audiſſe, (ſi forte ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud illos cœnitare. Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil eſt. tum enim cum rem augebas, quæſtiunculis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam æquo animo bona perdas, non eo ſis conſilio, ut cum me hoſpitio recipias, æſtimationem te aliquam putes accipere. Etiam hæc levior eſt plaga ab amico, quam à debitore. Nec tamen eas cœnas quæro ut magnæ reliquiæ fiant. quod erit, magnificum ſit & lautum. Memini te mihi Phameæ cœnam narrare. temporius fiat: cætera eodem modo. Quod ſi perſeveras me ad matris tuæ cœnam vocare, feram id quoque. volo enim videre animum, qui mihi audeat iſta, quæ ſcribis, apponere, aut etiam

polypum Miniani Jovis ſimilem. Crede mihi, non audebis ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimeſces. neque eſt quod in promulſide ſpei ponas aliquid; quam totam ſuſtuli. ſolebam enim antea delectari oleis & lucanicis tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modo iſto venire. Tu vero (volo enim abſtergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum ſumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cætera more noſtro. ſuperiora illa luſimus. De villa Seliciana & curaſti diligenter, & ſcripſiſti facetiſſime. Itaque puto me prætermiſſurum. ſalis enim ſatis eſt, ſannionum parum. Vale.

XLIV. M. T. C. PAPIRIO PÆTO S. D.

NON tu homo ridiculus es, qui cum Balbus noſter apud te fuerit, ex me quæras quid de iſtis municipiis & agris futurum putem? quaſi aut ego quicquam ſciam quod iſte neſciat; aut ſi quid aliquando ſcio, non ex iſto ſoleam ſcire. Imo vero, ſi me amas, tu fac ut ſciam quid de nobis futurum ſit. habuiſti enim in tua poteſtate, ex quo vel ex ſobrio, vel certe ex ebrio, ſcire poſſes. Sed ego iſta, mi Pæte, non quæro. primum quia de lucro prope jam quadriennium vivimus (ſi aut hoc lucrum eſt, aut hæc vita, ſuperſtitem reipub. vivere) deinde, quod ſcire quoque mihi videor

deor quid futurum ſit. fiet enim quodcunque volent qui valebunt: valebunt autem ſemper arma. Nobis igitur ſatis eſſe debet, quicquid conceditur. hoc ſi quis pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum & Capenatem metiuntur. hic non longe abeſt à Tuſculano. Nihil tamen timeo: fruor, dum licet; opto ut ſemper liceat. Si id minus contigerit, tamen quando ego, vir fortis, idemque philoſophus, vivere pulcherrimum duxi, non poſſum eum non diligere, cujus beneficio id conſecutus ſum. qui ſi cupiat eſſe remp. qualem fortaſſe & ille vult, & omnes optare debemus; quid faciat tamen non habet: ita ſe cum multis colligavit. Sed longius progredior. ſcribo enim ad te. Hoc tamen ſcito, non modo me, qui conſiliis non interſum, ſed ne ipſum quidem principem ſcire quid futurum ſit. Nos enim illi ſervimus, ipſe temporibus. ita nec ille, quid tempora poſtulatura ſint, nec nos, quid ille cogitet, ſcire poſſumus. Hæc tibi antea non reſcripſi, non quod ceſſator eſſe ſolerem, præſertim in litteris: ſed cum explorati nihil haberem, nec tibi ſolicitudinem ex dubitatione mea, nec ſpem ex affirmatione aſſerre volui. Illud tamen adſcribam, quod eſt veriſſimum, me his temporibus adhuc de iſto periculo nihil audiſſe. Tu tamen pro tua ſapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcunque erunt. Vale.

XLV. M. T.

XLV. M. T. C. PAPIRIO PÆTO S. D.

CUM essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obviam miseram, ut iidem me quam maxime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi, probari tibi meum consilium, quod ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse; sic ego, sublatis judiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium: multa enim consequor. primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad hæc tempora. id cujusmodi sit, nescio: tantum video, nullius adhuc consilia me huic anteponere, nisi forte mori melius fuit. in lectulo, fateor; sed non accidit: in acie non fui. Cæteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœde perierunt: at Cato præclare. Jam isthuc quidem cum volemus licebit: demus modo operam ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit: id quod agimus. Ergo hoc primum. sequitur illud: ipse melior fio, primum valetudine, quam, intermissis exercitationibus, amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retuliſſem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes:

plures

plures jam pavones confeci, quam tu pullos columbinos. tu isthic te Atteriano jure delectato, ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, & disce jam περιλήμματα, quæ quæris. etsi sus Minervam. Sed quando, ut video, æstimationes tuas vendere non potes, neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. satius est hic cruditate, quam isthic fame. Video te bona perdidisse: spero idem isthuc familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto quem tibi reliquum dicis esse (quando cantherium comedisti) Romam pervehi. sella tibi erit in ludo, tanquam hypodidascalo, proxima: eam pulvinus sequetur. Vale.

XLVI. M. T. C. Papirio Pæto S. D.

TAmen à malitia non discedis: tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum: recta enim à porta domum meam venisse. neque hoc admiror quod non ad tuam potius: sed illud, quod nec ad suam. Ego autem tribus primis verbis, Quid noster Pætus? At ille adjurans, nusquam se unquam libentius. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes:

sin

sin autem obsonio, peto à te ne pluris esse Balbos quam diſertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit: sed si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te sero à me certiorem factum putes. Vale.

XLVII. M. T. C. PAPIRIO PÆTO S. D.

DUPLICITER delectatus sum tuis litteris: & quod ipse risi, & quod te intellexi jam posse ridere. Me autem à te, ut scurram velitem, malis oneratum esse, non molestè tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse. habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. at quem virum? non eum quem tu solitus es promulside conficere. integram famem ad ovum affero: itaque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, ô hominem facilem, ô hospitem non gravem, abierunt. nam omnem nostram de repub. curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commendationem causarum abjecimus: in Epicuri nos, adversarii nostri, castra conjecimus: nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam; veterem, dico, cum in sumptum habebas: etsi nunquam plura prædia habuisti. Proinde te para: cum homine edaci tibi res est, & qui jam aliquid intelligat, ὀψιμαθεῖς autem homi-

nes

nes scis quam insolentes sint. dediscendæ tibi sunt sportellæ & artolagani tui. Nos jam ex areis tantum habemus, ut Verrium tuum, & Camillum (qua munditia homines! qua elegantia!) vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam: etiam Hirtio cœnam dedi, sine pavone tamen. in ea cœna cocus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Hæc igitur est nunc vita nostra. mane salutamus domi & bonos viros multos, sed tristes, & hos lætos victores: qui me quidem perofficiose & peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo: aut scribo, aut lego. Veniunt etiam qui me audiant, quasi doctum hominem, quia paulo sum quam ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam & gravius & diutius quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua comedam. statui enim tibi ne ægroto quidem parcere. Vale.

XLVIII. M. T. PAPIRIO PÆTO S. D.

AIN' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses: cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud à Trabea, sed potius ἀποφθεγμα meum. Veruntamen quid ego tibi videor

deor

ſin autem obſonio, peto à te ne pluris eſſe Balbos quam diſertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit: ſed ſi me expediero, ut in iſta loca venire poſſim, non committam, ut te ſero à me certiorem factum putes. Vale.

XLVII. M. T. C. PAPIRIO PÆTO S. D.

DUPLICITER delectatus ſum tuis litteris: & quod ipſe riſi, & quod te intellexi jam poſſe ridere. Me autem à te, ut ſcurram velitem, malis oneratum eſſe, non moleſte tuli. Illud doleo, in iſta loca venire me, ut conſtitueram, non potuiſſe. habuiſſes enim non hoſpitem, ſed contubernalem. at quem virum? non eum quem tu ſolitus es promulſide conficere. integram famem ad ovum affero: itaque ad aſſum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ ſolebas antea laudare, ô hominem facilem, ô hoſpitem non gravem, abierunt. nam omnem noſtram de repub. curam, cogitationem de dicenda in ſenatu ſententia, commendationem cauſarum abjecimus: in Epicuri nos, adverſarii noſtri, caſtra conjecimus: nec tamen ad hanc inſolentiam, ſed ad illam tuam lautitiam; veterem, dico, cum in ſumptum habebas: etſi nunquam plura prædia habuiſti. Proinde te para: cum homine edaci tibi res eſt, & qui jam aliquid intelligat, ὀψιμαθεῖς autem homi-

nes

nes scis quam insolentes sint. dediscendæ tibi sunt sportellæ & artolagani tui. Nos jam ex areis tantum habemus, ut Verrium tuum, & Camillum (qua munditia homines! qua elegantia!) vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam: etiam Hirtio cœnam dedi, sine pavone tamen. in ea cœna cocus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Hæc igitur est nunc vita nostra. mane salutamus domi & bonos viros multos, sed tristes, & hos lætos victores: qui me quidem perofficiose & peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo: aut scribo, aut lego. Veniunt etiam qui me audiant, quasi doctum hominem, quia paulo sum quam ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam & gravius & diutius quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua comedam. statui enim tibi ne ægroto quidem parcere. Vale.

XLVIII. M. T. PAPIRIO PÆTO S. D.

AIN' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses: cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud à Trabea, sed potius ἀποφθεγμα meum. Veruntamen quid ego tibi videor

deor

deor in epistolis? nonne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut judicio, aut concioni? quin ipsa judicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, & eas tenues, agimus subtilius: capitis, aut famæ, scilicet ornatius. epistolas vero quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pæte, qui tibi venit in mentem negare, Papirium quenquam unquam nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricii minorum gentium: quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui consul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea censor cum eodem fuisset, annis post R. C. CCCXII. sed tum Papisii dicebamini. Post hunc XIII. fuerunt, sella curuli, ante L. Papirium Crassum, qui primus Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore magistro equitum factus est, annis post R. C. CCCCXV. & quadriennio post consul cum C. Duillio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus: deinde L. Masso ædilitius; inde multi Massones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas volo. Deinde Carbones & Turdi insequuntur. Hi plebeii fuerunt: quos contemnas censeo. Nam præter hunc Cn. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis è repub. Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem, & ejus fratrem scurram: quid his improbius?

probius? De hoc amico meo, & Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Marcus, P. Flacco accusante condemnatus, fur magnus ex Sicilia. Cajus, accusante Lucio Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur, Is, & tribunus plebis seditiosus, & P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero qui Lilybæi à Pompeio nostro interfectus est, improbior nemo (meo judicio) fuit. jam pater ejus, accusatus à M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres cënseo revertare. plebeii quam fuerint importuni vides. Vale.

XLIX. M. T. C. PAPIRIO PÆTO S.D.

AMO verecundiam, vel potius libertatem loquendi. atque hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto; etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est: sed, ut dico, placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. Sic enim differunt, nihil esse obscœnum, nihil turpe dictu. nam si quod sit in obscœnitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. in re non est. Itaque non modo in comœdiis res ipsa narratur; ut ille in Demiurgo modo, (forte nosti canticum: meministi Roscium) Ita me destituit nudum? totus est sermo verbis tectus, re impudentior: sed etiam in tragœdiis. quid est enim illud? Quæ mulier una? quid, inquam, est?

est. Usurpata duplex cubile. Quid illud? Pheræi hic cubile inire est ausus. Quid est? Virginem me quondam invitam per vim violat? Jupiter bone, violat? Atqui idem significat: sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. si enim quod verbo significatur, id turpe non est; verbum quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine; cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant, ex quo est propter similitudinem peniculus: at hodie penis est in obscœnis. At vero Piso ille Frugi in annalibus suis, queritur adolescentes peni deditos esse. quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. sed quia multi, factum est tam obscœnum, quam id verbum quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, cum nos te volumus convenire, num obscœnum est? Memini in senatu disertum consularem ita eloqui, Hanc culpam, majorem, an illam, dicam? Potuit obscœnius? non, inquis; non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. docui autem in re non esse: nusquam igitur est. Liberis dare operam, quam honeste dicitur. etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audeant dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen: is Connus vocitatus est: num id obscœnum

putas?

putas? Cum loquimur, terni, nihil flagitii dicimus: at cum bini, obſcœnum eſt. Græcis quidem, inquies. Nihil eſt ergo in verbo, quando & ego Græce ſcio: & tamen tibi dico, bini: idque tu facis, quaſi ego Græce, non Latine dixerim. Ruta & menta, recte utrumque. volo mentam puſillam ſta appellare, ut rutulã. non licet. Bella tectoriola dicis: dic ergo etiã pavimenta iſto modo: non potes. Vides igitur nihil eſſe niſi ineptias: turpitudinem nec in verbo eſſe, nec in re. itaque nuſquam eſſe. Ergo in verbis honeſtis obſcœna ponimus. quid enim? non honeſtũ verbũ eſt diviſio? at ineſt obſcœnum. cui reſpondet intercapedo. num hæc ergo obſcœna ſunt? Nos autem ridicule: ſi dicimus, ille patrẽ ſtrangulavit, honorem non præfamur: ſin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus eſt. Et quidẽ jam non etiam obſcœna verba pro obſcœnis ſunt, batuit, inquit, impudenter: depſit, multo impudentius. atqui neutrum eſt obſcœnum. STULTORUM plena ſunt omnia. Teſtes, verbum honeſtiſſimum in judicio, alio loco non nimis. At honeſti Colei Lanuini, Cliternini non honeſti. Quid? ipſa res modo honeſta, modo turpis. ſuppedit, flagitiũ eſt: jam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes ſcholã Stoicam. ὁ σοφὸς δὲ θυρῶν ἕνεκα. quã multa ex uno verbo tuo? Te adverſus me omnia audere, gratum eſt. ego ſervo, & ſervabo (ſic enim aſſuevi) Platonis verecundiã. Itaq; tectis verbis

verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. sed illi etiam crepitus aiunt æque liberos, ac ructus, esse oportere. honorem igitur Kalendis Martiis. Tu me diliges, & valebis.

L. M. T. C. Papirio Pæto S. D.

Heri veni in Cumanum: cras ad te fortasse: sed, cum certum sciam, faciam te paulo ante certiorem. Etsi M. Ceparius, cum mihi in sylva Gallinaria obviam venisset, quæsissemque quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares, tuli scilicet molestè, ut debui: sed tamen constitui ad te venire, ut & viderem te, & viserem, & cœnarem etiam. non enim arbitror coquum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem cum minimè edacem, tum inimicum cœnis sumptuosis. Vale.

LI. M. T. C. Papirio Pæto S. D.

Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem quantum possem, etiamsi ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem ejus causa laborare: cum vero & ex tuis litteris, & illius ad me missis, intelligam & judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse, non possum ei non amicus esse; neque solum tua commendatione,

datione, quæ apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac judicio meo. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis, & cautionis, & diligentiæ fuisse litteras tuas. quibus litteris congruentes fuerunt aliæ postea multorum. Nam & Aquini & Fabrateriæ consilia sunt inita de me, quæ te video inaudisse: &, quasi divinarent, quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi à te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. utinam ea fortuna reipub. sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere. Sed hæc hactenus. Te ad cœnas itare desisse, moleste fero. magna enim te delectatione & voluptate privasti: deinde etiam vereor (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud quod solebas, desiscas, & obliviscare cœnulas facere. nam si tum cum habebas quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurina quidem, cum ei rem demonstrassem, & vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum, summæ reipub. demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem, tum cum Favonius flaret, revertisses: hoc tempore fieri posse, si forte tu frigus ferre non posses. Sed mehercule, mi Pæte, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, jocundis,

jocundis, amantibus tui, vivas. Nihil est aptius vitæ, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum; quæ maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus: ut sapientius nostri, quam Græci; illi συμπόσια, aut σύνδειπνα, id est, compotationes, aut concœnationes; nos convivia, quod tum maxime simul vivitur. Vides ut te philosophando revocare coner ad cœnas? Cura ut valeas. id, foris cœnitando, facillime consequere. Sed cave, si me amas, existimes me, quod jocosius scribam, abjeciſſe curam reipub. Sic tibi, mi Pæte, persuade, me dies ac noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum prætermitto monendi, agendi, providendi. hoc denique animo sum, ut si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

LII. M. T. C. Imp. Papirio Pæto S. D.

Summum me ducem litteræ tuæ reddidere. plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris, Pyrrhi te libros & Cyneæ video lectitasse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis. hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima, contra equitem Parthum

Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quocum imperatore tibi negotium sit. Κύρε παιδείαν quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur alias coram, &, ut spero, brevi. nunc ades ad imperandum vel ad parendum potius. sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio (quod scire te arbitror) summus mihi est usus: valdeque eum diligo, cum propter summam probitatem ejus, ac singularem modestiam, tum quod in iis controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera ejus uti soleo. Is cum ad me Laodiceam venisset, mecumque eum ego esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem à Q. Fabio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fabius pergraviter tulit; existimavitque fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Pæte, negotium totum suscipe, molestia Fabium libera. Auctoritate tua nobis opus est, & consilio, & etiam gratia. Noli pati litigare fratres, & judiciis turpibus conflictari. Mathonem & Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum

Fabium

Fabium reddideris. id ille in te positum esse putat, mihique persuadet. Vale.

LIII. M. T. C. PAPIRIO PÆTO S. D.

ACCUBUERAM hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? Apud Volumnium Eutrapelum, & quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse severitatem nostram? quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. angar? excruciemne me? quid assequar? deinde, quem ad finem? Vivas, inquis, in literis. An quicquam me aliud agere censes? haud possem vivere, nisi in literis viverem: sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus. à quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cœna, quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti; tamen quid potius faciam, prius quam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille, Quem adspectabant, cujus ob os Graii ora obvertebant sua? Non mehercule suspicatus sum illam adfore: sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset objectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, non habeor à Laide. Græce hoc melius. tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum

rum ne juvenem quidem movit unquam, ne nunc ſenem. convivio delector. ibi loquor aliquid, quod in ſolum, ut dicitur: & gemitum etiam in riſus maximos transfero. An tu id melius, qui etiam philoſophum irriſeris? cum ille, ſi quis quid quæreret, dixiſſet, cœnam te quærere à mane dixeris? Ille Baro te putabat quæſiturum, unum cœlum eſſet, an innumerabilia. quid ad te? At hercule cœna nunquid ad te? ibi præſertim? Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut ſcribitur: deinde, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, ſi ulla nunc lex eſt, ſed etiam intra legem, & quidem aliquanto. Quare nihil eſt quod adventum noſtrum extimeſcas. non multi cibi hoſpitem accipies, ſed multi joci. Vale.

LIV. Cicero Planco Imp. Cos. Des. S. P. D.

BINAS à te accepi litteras eodem exemplo: quod ipſum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ. Intellexi enim te laborare ut ad me tuæ exſpectatiſſimæ literæ perferrentur: ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad judicandum, amoremne erga me tuum, an animum in remp. pluris æſtimandum putarem. Eſt omnino patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima, ſed amor voluntatiſque conjunctio

plus certe habet ſuavitatis. Itaq; commemoratio tua paternæ neceſſitudinis, benevolentiæque ejus, quam erga me à pueritia contuliſſes, cæterarumque rerum quæ ad eam ſententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerat. Rurſus, declaratio animi tui, quem haberes de repub. quemque habiturus eſſes, mihi erat jocundiſſima: eoque major erat hæc lætitia, quod ad illa ſuperiora accedebat. Itaque te non hortor ſolum, mi Plance, ſed plane etiam oro (quod feci iis litteris, quibus tu humaniſſime reſpondiſti) ut tota mente omnique animi impetu in remp. incumbas. Nihil eſt quod tibi majori fructui gloriæque eſſe poſſit. NEC quicquam ex omnibus rebus humanis eſt præclarius, aut præſtantius, quam de repub. bene mereri. adhuc enim patitur tua ſumma humanitas & ſapientia, me quod ſentiam, libere dicere. Fortuna ſuffragante videris res maximas conſecutus, quod quanquam ſine virtute non potuiſſes, tamen ex maxima parte ea quæ es adeptus, fortuna temporibuſque tribuuntur. his temporibus difficillimis reipub. quicquid ſubveneris, id erit totum & proprium tuum. Incredibile eſt omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium. magna ſpes in te & in tuo exercitu, magna exſpectatio, cujus, per deos, gratiæ gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium; ſic fa-

veo,

veo, ut mihi: sic hortor, ut & pro patria, & amicissimum. Vale.

LV. Plancus Imp. Cos. Des. Coss. Prætt. Trib. Pl. S.P. Pl. Q. R. S. D.

SI cui forte videor diutius & hominum exspectationem & spem reipub. de mea voluntate tenuisse suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quicquam ulli pollicendum. Non enim præteritam culpam videri volo redemisse, sed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore enunciare. Non me præteribat, in tanta solicitudine hominum, & tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis: magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut, celeriter pollicendo, magna in spe ad proficiendum impedimenta opponerem, aut, si in eo mihi temperavissem, majores occasiones ad opitulandum haberem: expeditius iter communis salutis, quam meæ laudis, esse volui. Nam quis in ea fortuna quæ mea est, & ab ea vita quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe quam in manibus habeo, aut sordidum quicquam pati, aut pernicioſum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, & magni laboris, &

multæ impenſæ opus fuit, ut, quæ reipub. boniſque omnibus polliceremur, exitu præſtaremus, neque ad auxilium patriæ nudi cũ bona voluntate, ſed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis ſæpe præmiis ſolicitatus, ut ab repub. potius moderata, quam ab uno infinita, ſperaret. confirmandæ complures civitates, quæ ſuperiore anno largitionibus conceſſionibuſque præmiorum erant obligatæ; ut & illa vana putarent, & eadem à melioribus autoribus petenda exiſtimarent. eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibuſque præfuerunt, ut potius cum pluribus ſocietatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funeſtam orbi terrarum victoriam pareremus. Muniendi vero noſmetipſi fuimus, aucto exercitu, auxiliiſque multiplicatis, ut, cum præferremus ſenſus aperte, tum etiam invitis quibuſdam, ſciri quid defenſuri eſſemus, non eſſet periculoſum. Itaque nunquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum conſiliorum pervenirem, & ſimulaſſe invitum, & diſſimulaſſe cum dolore: quod præmatura denunciatio boni civis imparati quam periculoſa eſſet, ex caſu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque ſtrenuo, plura etiam verbo quam ſcriptura mandata dedimus, ut & tectius ad vos perferrentur, & nos

eſſemus

eſſemus tutiores: quibuſque rebus & communem ſalutem muniri, & nos armari conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi poteſt, curam reipub. ſummæ defendendæ jampridem apud nos excubare. Nunc, cum Deûm benignitate ab omni re ſimus paratiores, non ſolum bene ſperare de nobis homines, ſed explorate judicare volumus. Legiones habeo quinque ſub ſignis, & ſua fide virtuteque reipub. conjunctiſſimas, & noſtra liberalite nobis obſequentes: provinciam omnium civitatum conſenſu paratiſſimam, & ſumma contentione ad officia certantem: equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam ſuam ſalutem libertatemque conficere poſſunt. Ipſe ita ſum animo paratus vel provinciam tueri, vel ire quo reſpub. vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, ut vel omnem impetum belli in me convertere non recuſem, ſi modo meo caſu aut confirmare patriæ ſalutem, aut periculum morari poſſim. Hæc ſi jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque ſtatu civitatis, polliceor in damno meæ laudis, reipub. commodo lætabor; ſin ad ſocietatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam, conſilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo: mihi quidem ipſi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate ſatis magnus eſt paratus.

multæ impenſæ opus fuit, ut, quæ reipub. boniſque omnibus polliceremur, exitu præſtaremus, neque ad auxilium patriæ nudi cũ bona voluntate, ſed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis ſæpe præmiis ſolicitatus, ut ab repub. potius moderata, quam ab uno infinita, ſperaret. confirmandæ complures civitates, quæ ſuperiore anno largitionibus conceſſionibuſque præmiorum erant obligatæ; ut & illa vana putarent, & eadem à melioribus autoribus petenda exiſtimarent. eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibuſque præfuerunt, ut potius cum pluribus ſocietatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funeſtam orbi terrarum victoriam pareremus. Muniendi vero noſmetipſi fuimus, aucto exercitu, auxiliiſque multiplicatis, ut, cum præferremus ſenſus aperte, tum etiam invitis quibuſdam, ſciri quid defenſuri eſſemus, non eſſet periculoſum. Itaque nunquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum conſiliorum pervenirem, & ſimulaſſe invitum, & diſſimulaſſe cum dolore: quod præmatura denunciatio boni civis imparati quam periculoſa eſſet, ex caſu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque ſtrenuo, plura etiam verbo quam ſcriptura mandata dedimus, ut & tectius ad vos perferrentur, & nos

eſſemus

essemus tutiores: quibusque rebus & communem salutem muniri, & nos armari conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi potest, curam reipub. summæ defendendæ jampridem apud nos excubare. Nunc, cum Deûm benignitate ab omni re simus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate judicare volumus. Legiones habeo quinque sub signis, & sua fide virtuteque reipub. conjunctissimas, & nostra liberalite nobis obsequentes: provinciam omnium civitatum consensu paratissimam, & summa contentione ad officia certantem: equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus vel provinciam tueri, vel ire quo respub. vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, ut vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriæ salutem, aut periculum morari possim. Hæc si jam expeditis omnibus rebus, tranquillisque statu civitatis, polliceor in damno meæ laudis, reipub. commodo lætabor; sin ad societatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam, consilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo: mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus.

tus. Eos vero, qui meam autoritatem, & multo magis vestram fidem secuti, nec ulla spe decipi, nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur. Vale.

LVI. Brutus, et Cassius Præt. Antonio Cos. S. D.

LITERAS tuas legimus, similimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas quæ à te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessivimus injuria, neque miraturum credidimus, si prætores, & ea dignitate homines, aliquid edicto postulassemus à consule. Quod si indignaris ausos esse id facere; concede nobis ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto & Cassio tribui. Nam de delectibus habitis, & pecuniis imperatis, exercitibus solicitatis, & nunciis trans mare missis, quod te quæstum esse negas: nos quidem tibi credimus, optimo animo te feciſſe: sed tamen neque agnoscimus quicquam eorum, & te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris objiceres. Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita, non licere prætoribus, concordiæ ac libertatis causa, per edictum de suo jure decedere, quin consul arma minetur. Quorum fiducia, nihil est quod nos terreas, neque enim decet, aut conveni

venit nobis, periculo ulli submittere animum nostrum: neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur ut bellum civile suscitare vellemus, litteræ tuæ nihil proficerent. NULLA enim minantis autoritas apud liberos est. sed pulcre intelligis, non posse nos quoquam impelli: & fortassis ea reminaciter agis, ut judicium nostrum metus videatur. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus etiam in libera repub. magnum atque honestum esse. vocemus te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam, æstimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque quam diu vixerit Cæsar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quæsumus, consilia tua reipub. salutaria sint, ac tibi: si minus, ut, salva atque honesta republica, tibi quam minimum noceant, optamus. Prid. non. Sext.

LVII. M. T. C. BRUTO IMP. S. D.

PERMAGNI interest, quo tibi hæc tempore epistola reddita sit, utrum, cum solicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei præcepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ. Nam quemad-

modum coram, qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt: sic epistolæ offendunt, non loco redditæ. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit, & ille, cui mandavi, satis scite & commode tempus ad te cepit adeundi; confido me, quod velim, à te facile impetraturum. L. Lamia præturam petit. hoc ego utor uno omnium plurimum. magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi ejus est familiaritate jocundius. Magno præterea beneficio ejus, magnoque merito sum obligatus. nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proque mea salute acerrime propugnaret, à Gabinio cos. relegatus est: quod ante id tempus civi Romano Romæ contigit nemini. Hoc cum populus Rom. meminerit, meipsum non meminisse turpissimum est. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quanquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, usus magnificentissimo munere ædilitio: tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quando equitum centurias tenes, in quibus regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus: ponam in extremo, quod sentio. nihil est, Brute, cum omnia à te exspectem,

ſpectem, quod mihi gratius facere poſſis. Vale.

LVIII. Brutus Imp. Ciceroni S. D.

QUOD pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mihi cum eſſet dictum, neque à me contemptum, noviſſime Labeo Segulius, homo ſui ſimillimus, narravit mihi, apud Cæſarem te fuiſſe, multumque ſermonem de te habitum eſſe: ipſum Cæſarem nihil ſane de te queſtum, niſi dictum, quod diceret te dixiſſe laudandum adoleſcentem, ornandum, tollendum; ſe non eſſe commiſſurum, ut tolli poſſit. Hoc ego Labeonem credo illi retuliſſe, aut finxiſſe dictum, non ab adoleſcente prolatum. Veteranos vero peſſime loqui, volebat Labeo me credere, & tibi ab iis inſtare periculum, maximeque indignari, quod in Xviris neque Cæſar, neque ego habiti eſſemus, atque omnia ad veſtrum arbitrium eſſent collata. Hæc cum audiſſem, & jam in itinere eſſem, committendum non putavi, prius ut Alpes tranſgrederer, quam, quid iſthic ageretur, ſcirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, jactatione verborum, & denunciatione periculi ſperare eos, te perterrefacto, adoleſcente impulſo, poſſe magna conſequi præmia, & totam iſtam cantilenam ex hoc

pendere, ut quamplurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum esse volo, & insidias vitantem. nihil enim tua mihi vita potest esse jocundius, neque carius. Illud vide, ne, timendo, magis timere cogare: &c, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras. primum, quod deliderant de decemviris, facies: deinde, de præmiis si tibi videtur, agros militum eorum qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nostrum: de nummis, lente, ac ratione habita pecuniæ: senatum de ea re constituturum. Quatuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Syllanis, & agro Campano. æqualiter, aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. Hæc me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te, & cupiditas otii, quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. legiones armo, paro: spero me non pessimũ exercitum habiturum ad omnes casus, & impetus hominum. de exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Cæsar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe; tuorumque aliquem mitte, siquid reconditum magis erit, meque scire opus esse putaveris. Vale. VIII. Kal. Jun. Eporædia.

LIX. M. T.

LIX. M. T. C. BRUTO IMP. S. D.

DII iſti Segulio male faciant, homini nequiſſimo omnium, qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt. Quid? tu illum tecum ſolum, aut cum Cæſare, qui neminem prætermiſerit, quicum loqui potuerit, cui non eadem iſta dixerit? Te tamen, mi Brute, ſic amo, ut debeo, quod iſtud, quicquid eſſet nugarum, me ſcire voluiſti. ſignum enim magnum amoris dediſti. Nam quod idem Segulius ait veteranos queri, quod tu & Cæſar in decemviris non eſſetis: utinam ne ego quidem eſſem. quid enim moleſtius? Sed tamen, cum ego ſenſiſſem, de iis qui exercitus haberent, ſententiam ferri oportere; iidem illi qui ſolent, reclamarunt: itaque excepti etiam eſtis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas quærit: non quod veterem comederit (nullam enim habuit) ſed hanc ipſam, recentem, novam devoravit. Quod autem ſcribis, te, quod pro te ipſo non facias, id pro me facere, ut de me timeas aliquid; omni te, vir optime, mihique cariſſime Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ provideri poterunt, non fallar in iis: quæ cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro. ſim etenim impudens, ſi plus poſtulem, quam hominibus

mini à rerum natura tribui poteſt. Quod mihi præcipis, ut caveam, ne timendo magis timere cogar; & ſapienter & amiciſſime præcipis: ſed velim tibi perſuadeas, cum te conſtet excellere hoc genere virtutis, ut nunquam extimeſcas, nunquam perturbere, me huic tuæ virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam quicquam, & cavebo omnia. Sed vide ne tua jam, mi Brute, culpa futura ſit, ſi ego quicquam timeam. tuis enim opibus, & conſulatu tuo, etiamſi timidi eſſemus, tamen omnem timorem abjiceremus: præſertim cum perſuaſum omnibus eſſet, mihique maxime, nos à te unice diligi. Conſiliis tuis, quæ ſcribis, de quatuor legionibus, deque agris aſſignandis ab utriſque veſtrum, vehementer aſſentior. Itaque, cum quidam de collegis noſtris agrariam curationem ſigurirent, diſturbavi rem, totamque vobis integram reſervavi. Si quid erit occultius, &, ut ſcribis, reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litteræ perferantur. Vale. Prid. Non. Jun.

LX. M. T. C. Matio S. D.

Nondum ſatis conſtitui, moleſtiæne plus, an voluptatis attulerit mihi Trebatius noſter, homo tum plenus officii, tum utriuſque noſtrum amantiſſimus. Nam cum in Tuſculanum veſperi veniſſem, poſtridie ille

ille ad me, nondum ſatis firmo corpore cum eſſet, mane venit. Quem cum objurgarem, quod parum valetudini parceret: tum ille, nihil ſibi fuiſſe longius, quam ut me videret. Nunquidnam, inquam, novi? detulit ad me querelam tuam: de qua prius quam reſpondeo, pauca præponam. Quantum memoria repetere prę terita poſſum, nemo eſt mihi te amicus antiquior. ſed VETUSTAS habet aliquid commune cum multis, amor non habet. Dilexi te quo die cognovi, meque à te diligi judicavi. Tuus deinde diſceſſus, iſque diuturnus, ambitio noſtra, & vitæ diſſimilitudo, non eſt paſſa voluntates noſtras conſuetudine conglutinari. tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Cæſar eſſet in Gallia. quod enim vehementer mihi utile eſſe putabas, nec inutile ipſi Cæſari, perfeciſti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in ſuis. Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiariſſime dicta, ſcripta, communicata ſunt. graviora enim ſunt conſecuta. Et initio belli civilis, cum Brunduſium verſus ires ad Cæſarem, veniſti ad me in Formianum. primum, hoc ipſum quanti, prę ſertim temporibus illis? deinde, oblitum me putas conſilii, ſermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus intereſſe memini Trebatium. Nec vero oblitus ſum litterarum tuarum, quas ad me miſiſti, cum Cæſari obviam veniſſem

nisſem in agro, ut arbitror, Trebulano. Secutum illud tempus eſt, cum me ad Pompejum proficiſci ſive pudor meus coëgit, ſive officium, ſive fortuna. quod officium tuum, quod ſtudium vel in abſentem me, vel in præſentes meos deſuit? quem porro omnes mei & mihi & ſibi te amiciorem judicaverunt? Veni Brundiſium: oblitumne me putas, qua celeritate, utprimum audieris, ad me Tarento advolaris? quæ tua fuerit aſſeſſio, oratio, confirmatio animi mei fracti communium miſeriarum metu? Tandem aliquando Romæ eſſe cœpimus: quid deſuit noſtræ familiaritati? In maximis rebus, quonam modo me gererem adverſus Cæſarem, uſus tuo conſilio ſum. In reliquis officiis cui tu tribuiſti, excepto Cæſare, præter me, ut domum ventitares, horaſque multas ſæpe ſuaviſſimo ſermone conſumeres? tum cum etiam, ſi meminiſti, ut hæc φιλοσοφούμενα ſcriberem, tu me impuliſti. Poſt Cæſaris reditum, quid tibi majori curæ fuit, quam ut eſſem ego illi quam familiariſſimus? quod effeceras. Quorſum igitur hæc oratio longior quam putaram? quia ſum admiratus, te, qui hæc noſſe deberes, quicquam à me commiſſum, quod eſſet alienum noſtra amicitia, credidiſſe. nam præter hæc, quæ commemoravi, quæ teſtata ſunt & illuſtria, habeo multa occultiora, quæ vix verbis exſequi poſſum. Omnia me tua delectant, ſed

maxime

maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos, humanitas, literæ. quapropter redeo nunc ad querelam. Ego te suffragium tulisse in illa lege primum non credidi: deinde, si credidissem, nunquam id sine aliqua justa causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quicquid facias: malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius quam à te facta sint, proferantur. Ea si tu non audis, quid dicam nescio. equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio à te contra inimicos meos solere defendi. Defensio autem est duplex: alia sunt quæ liquidò negare soleam, ut de isto ipso suffragio; alia quæ defendam à te pie fieri & humane, ut de curatione ludorum. Sed te hominem doctissimum non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse: vel in eam, qua ego uti soleo, laudandam esse fidem & humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas; vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriæ vitæ amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatæ ad te disputationes meæ. Illa vero duo, quæ maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius quam ego commemorat, aut sæpius, te & non suscipiendi belli civilis gravissimum autorem fuisse, & moderandæ victoriæ? in quo qui mihi

mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum. quibus nisi credideris, me omnis officii & humanitatis expertem judicaris. quo nec mihi gravius quicquam potest esse, nec à te alienius. Vale.

LXI. Matius Ciceroni S. D.

MAGNAM voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem cognovi. de qua etsi non dubitabam; tamen, quia maximi existimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram, nihil à me commissum esse, quod boni cujusquam offenderet animum. eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quicquam persuaderi potuisse, præsertim in quem mea propensa & perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quando, ut volui, scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat, tua singulari bonitate & amicitia nostra sæpe restitisti. nota enim mihi sunt, quæ in me post Cæsaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero, atque eum, quem dilexi, periisse, indignor. aiunt enim patriam amicitiæ præponendam esse: perinde ac si jam vicerint,

vicerint, obitum ejus reipub. fuiſſe utilem. Sed non agam aſtute. fateor me ad iſtum gradum ſapientiæ non perveniſſe. neque enim Cæſarem in diſſenſione civili ſum ſecutus: ſed amicum, quanquam re offendebar, tamen non deſerui: neque bellum unquam civile aut etiam cauſam diſſenſionis probavi, quam etiam naſcentem extingui ſumme ſtudui. Itaque in victoria hominis neceſſarii, neque honoris, neque pecuniæ dulcedine ſum captus: quibus præmiis reliqui, minus apud éum quam ego cum poſſent, immoderate ſunt abuſi. Atque etiam res familiaris mea, lege Cæſaris diminuta eſt: cujus beneficio plerique qui Cæſaris morte lætantur, remanſerunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, æque ac pro mea ſalute laboravi. Poſſum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, à quo id impetratum eſt, periiſſe, non indignari? cum præſertim iidem homines illi & invidiæ & exitio fuerint. Plecteris ergo, inquiunt, quando factum noſtrum improbare audes. O ſuperbiam inauditam, alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impune licere! At hæc etiam ſervis ſemper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent, ſuo potius quam alterius arbitrio. quæ nunc, ut quidem iſti dictitant, libertatis autores metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. nullius unquam periculi terroribus ab officio,

cio, aut ab humanitate deſciſcam. NUNQUAM enim honeſtam mortem fugiendam, ſæpe etiam appetendam, putavi. Sed quid mihi ſuccenſent, ſi id opto, ut pœniteat eos ſui facti? cupio enim Cæſaris mortem omnibus eſſe acerbam. at debeo pro civili parte rempub. velle ſalvam. Id quidem me cupere, niſi & anteacta vita & reliqua mea ſpes, tacente me, probat, dicendo vincere non poſtulo. Quare majorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas: mihique, ſi ſentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis eſſe poſſe. An quod adoleſcens præſtiti, cum etiam errare cum excuſatione poſſem, id nunc ætate præcipitata commutem, ac me ipſe retexam? non faciam, neque, quod diſpliceat, committam, præterquam quod hominis mihi conjunctiſſimi ac viri ampliſſimi doleo gravem caſum. Quod ſi aliter eſſem animatus, nunquam, quod facerem, negarem, ne & in peccando improbus, & in diſſimulando timidus ac vanus æſtimarer. At ludos, quos Cæſaris victoriæ Cæſar adoleſcens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad ſtatum reipub. pertinebat. Quod tamen munus & hominis amiciſſimi memoriæ ac honoribus præſtare etiam mortui debui; & optimæ ſpei adoleſcenti, ac digniſſimo Cæſare, petenti negare non potui. Veni etiam conſulis Antonii ſæpe domum ſalutandi

cauſa:

causa : ad quem , qui me parum patriæ amantem esse existimant , rogandi quidem aliquid aut auferendi causa frequentes ventitasse reperies. Sed quæ hæc est arrogantia, quod Cæsar nunquam interpellavit , quin, quibus vellem , atque etiam quos ipse non diligebat , tamen iis uterer , eos qui mihi amicum eripuerunt , carpendo me , efficere conari ne quos velim diligam ? Sed non vereor, ne aut meæ vitæ modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores; aut etiam ii , qui me non amant propter meam in Cæsarem constantiam, non malint mei quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitæ in otio Rhodi degam : sin casus aliquis interpellarit , ita ero Romæ , ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas gratias ago , quod tuum erga me animum , simplicem atque amicum, aperuit; & quod eum, quem semper dilexi lubenter, quo magis jure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale , & me dilige.

LXII. C. Trebonius Ciceroni S. D.

SI vales , bene est. Athenas veni ad XI Kalend. Jun. atque ibi, quod maxime optabam , vidi filium tuum , deditum optimis studiis , summaque modestiæ fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim , scire potes,

cio, aut ab humanitate deſciſcam. NUNQUAM enim honeſtam mortem fugiendam, ſæpe etiam appetendam, putavi. Sed quid mihi ſuccenſent, ſi id opto, ut pœniteat eos ſui facti? cupio enim Cæſaris mortem omnibus eſſe acerbam. at debeo pro civili parte rempub. velle ſalvam. Id quidem me cupere, niſi & anteacta vita & reliqua mea ſpes, tacente me, probat, dicendo vincere non poſtulo. Quare majorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas: mihique, ſi ſentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis eſſe poſſe. An quod adoleſcens præſtiti, cum etiam errare cum excuſatione poſſem, id nunc ætate præcipitata commutem, ac me ipſe retexam? non faciam, neque, quod diſpliceat, committam, præterquam quod hominis mihi conjunctiſſimi ac viri ampliſſimi doleo gravem caſum. Quod ſi aliter eſſem animatus, nunquam, quod facerem, negarem, ne & in peccando improbus, & in diſſimulando timidus ac vanus æſtimarer. At ludos, quos Cæſaris victoriæ Cæſar adoleſcens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad ſtatum reipub. pertinebat. Quod tamen munus & hominis amiciſſimi memoriæ ac honoribus præſtare etiam mortui debui; & optimæ ſpei adoleſcenti, ac digniſſimo Cæſare, petenti negare non potui. Veni etiam conſulis Antonii ſæpe domum ſalutandi

cauſa:

cauſa : ad quem , qui me parum patriæ amantem eſſe exiſtimant , rogandi quidem aliquid aut auferendi cauſa frequentes ventitaſſe reperies. Sed quæ hæc eſt arrogantia, quod Cæſar nunquam interpellavit, quin, quibus vellem , atque etiam quos ipſe non diligebat , tamen iis uterer , eos qui mihi amicum eripuerunt , carpendo me , efficere conari ne quos velim diligam ? Sed non vereor, ne aut meæ vitæ modeſtia parum valitura ſit in poſterum contra falſos rumores; aut etiam ii , qui me non amant propter meam in Cæſarem conſtantiam, non malint mei quam ſui ſimiles amicos habere. Mihi quidem ſi optata contingent, quod reliquum eſt vitæ in otio Rhodi degam : ſin caſus aliquis interpellarit , ita ero Romæ , ut recte fieri ſemper cupiam. Trebatio noſtro magnas gratias ago , quod tuum erga me animum , ſimplicem atque amicum, aperuit; & quod eum, quem ſemper dilexi lubenter, quo magis jure colere atque obſervare deberem, fecit. Bene vale , & me dilige.

LXII. C. Trebonius Ciceroni S. D.

SI vales , bene eſt. Athenas veni ad XI Kalend. Jun. atque ibi, quod maxime optabam , vidi filium tuum , deditum optimis ſtudiis , ſummaque modeſtiæ fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim , ſcire potes,

potes, etiam me tacente. non enim neſcis, quanti te faciam, & quam pro noſtro veterrimo veriſſimoque amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. nihil adoleſcente tuo, atque adeo noſtro, (nihil enim mihi à te poteſt eſſe ſejunctum) aut amabilius omnibus iis qui Athenis ſunt, eſt, aut ſtudioſius earum artium, quas tu maxime amas, hoc eſt optimarum. Itaque tibi, quod vere facere poſſum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis, quod eum, quem neceſſe erat diligere, qualiſcunque eſſet, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. qui cum mihi in ſermone injeciſſet, ſe velle Aſiam viſere, non modo invitatus, ſed etiam rogatus eſt à me, ut id potiſſimum, nobis obtinentibus provinciam, faceret. cui nos & caritate, & amore tuum officium præſtituros, non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curæ, ut Cratippus una cum eo ſit, ne putes in Aſia feriatum illum ab iis ſtudiis, in quæ tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, & ingreſſum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo indies longius, diſcendo, exercendoque ſe, procedat. Vos quid ageretis in republica, cum has litteras dabam, non ſciebam. audiebam quædam turbulenta: quæ ſcilicet cupio eſſe falſa, ut

aliquando

aliquando otiosa libertate fruamur: quod vel minime adhuc mihi contigit. Ego tamen, nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti, concinnavi tibi munusculum ex instituto meo, & dictum, cum magno nostro honore à te dictū, concluſi, & tibi infra subscripsi. In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis δύσρμωνέστερος videbor; turpitudo personæ ejus, in quā liberius invehimur, nos vindicabit. Ignoſces etiam iracundiæ noſtræ, quæ justa est in ejusmodi & homines, & cives. Deinde, quī magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum etiam si odio par fuerit in eos, quos læsit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adjunges me quamprimum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Cæsaris scribas, non patiaris me minimam partem & rei & amoris tui ferre. Vale, & matrem, meosque tibi commendatos habe. D. VIII. kal. Jun. Athenis.

LXIII. M. T. C. CORNIFICIO S. D.

ITANE? præter litigatores, nemo ad te meas litteras? multæ istæ quidem. tu enim perfeciſti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret. Sed quis unquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim?

derim? aut quid mihi jocundius, quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te, aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem, quibus equidem me à te provocari oporteret. Quamvis enim occupatus sis, ocii tamen plus habes: aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, & à me litteras crebriores, cum tu mihi raras mittas, flagitare. Nam cum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rempublicam mihi tuendam putabam; tum hoc tempore multo distineor vehementius. Ut enim gravius ægrotant ii, qui, cum levati morbo viderentur, in eum deintegro inciderunt: sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac pene sublato, renovatum bellum gerere conamur. Sed hæc hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut à te vinci possim aut officiis, aut amore.

LXIV. M. T. C. S. D. Terentiæ, Tulliolæ, et Ciceroni, suis.

Accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego lacrymis prope delevi. Conficior enim mœrore, mea Terentia; nec me

meæ

meæ miſeriæ magis excruciant, quam tuæ, veſtræque. Ego autem hoc miſerior ſum quam tu, quæ es miſerrima, quod ipſa calamitas communis eſt utriuſque noſtrum, ſed culpa mea propria eſt. meum fuit officium, vel legatione vitare periculum, vel diligentia & copiis reſiſtere, vel cadere fortiter. Hoc miſerius, turpius, indignius nobis nihil fuit. Quare cum dolore conficior, tum etiam pudore. Pudet enim me, uxori meæ optimæ, ſuaviſſimis liberis virtutem & diligentiam non præſtitiſſe. Nam mihi ante oculos dies noctesque verſatur ſqualor veſter, & mœror, & infirmitas valetudinis tuæ: ſpes autem ſalutis pertenuis oſtenditur. Inimici ſunt multi, invidi pene omnes. Ejicere nos magnum fuit, excludere facile eſt. Sed tamen, quamdiu vos eritis in ſpe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidiſſe videantur. Ut tuto ſim, quod laboras, id mihi nunc facillimum eſt, quem etiam inimici volunt vivere in tantis miſeriis. Ego tamen faciam quæ præcipis. Cura ut valeas: & ita tibi perſuadeas, mihi te carius nihil eſſe, nec unquam fuiſſe. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor: itaque debilitor lacrymis. Valete. Pridie Kal. Decembris Dyrrhachii.

LXV. M. T.

LXV. M. T. C. Imp. M. Catoni S. D.

Summa tua autoritas fecit, meumque perpetuum de tua ſingulari virtute judicium, ut magni mea intereſſe putarem, & res eas quas geſſiſſem, tibi notas eſſe, & non ignorari à te qua æquitate & continentia tuerer ſocios, provinciamque adminiſtrarem. His enim à te cognitis, arbitrabar facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in provinciam pridie kal. Sext. veniſſem, & propter anni tempus ad exercitum mihi confeſtim eſſe eundum viderem, biduum Laodiceæ fui, deinde Apameæ quatriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuiſſent, multas civitates acerbiſſimis tributis, graviſſimis uſuris, & falſo ære alieno liberavi. Cumque ante adventum meum ſeditione quadam exercitus eſſet diſſipatus, quinque cohortes ſine legato, ſine tribuno militum, denique etiam ſine centurione ullo apud Philomelum conſediſſent, reliquus exercitus eſſet in Lycaonia: M. Anneio legato imperavi ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret, coactoque in unum locum exercitu, caſtra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod cum ab illo diligenter eſſet actum, ego in caſtra ad VII. kal. Sept. veni: cum interea ſuperioribus diebus

bus ex S. C. & evocatorum firmam manum, & equitatum ſatis idoneum, & populorum liberorum, regumque ſociorum auxilia voluntaria comparaviſſem. Interim cum, exercitu luſtrato, iter in Ciliciam facere cœpiſſem, kalend. Sept. legati à rege Commageno ad me miſſi, pertumultuoſe, neque tamen non vere, Parthos in Syriam tranſiſſe, nunciaverunt. Quo audito, vehementer ſum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Aſia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi. Nam ſi me in Ciliciam demiſiſſem, Ciliciam quidem ipſam, propter montis Amani naturam, facile tenuiſſem; (duo ſunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis præſidiis propter anguſtias intercludi poteſt: nec eſt quicquam Cilicia contra Syriam munitius) ſed me Cappadocia movebat, quæ patet à Syria, regeſque habet finitimos, qui etiamſi ſunt amici nobis, tamen apertè Parthis inimici eſſe non audent. Itaque in Cappadocia extrema, non longe à Tauro, apud oppidum Cybiſtra caſtra feci, ut & Ciliciam tuerer, & Cappadociam tenens, nova finitimorum conſilia impedirem. Interea in hoc tanto motu, tantaque exſpectatione maximi belli, rex Dejotarus, cui non ſine cauſa plurimum ſemper & meo, & tuo, & ſenatus judicio tribu-

tum est, vir cum benevolentia & fide erga populum Rom. singulari, tum præsentia, magnitudine & animi & consilii, legatos ad me misit, se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cujus ego studio officioque commotus, egi ei per litteras gratias: idque ut maturaret, hortatus sum. Cum autem ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essem commoratus, regem Ariobarzanem, cujus salutem à senatu te autore commendatam habebam, præsentibus insidiis nec opinantem liberavi: neque solum ei saluti fui, sed etiam curavi ut cum autoritate regnaret. Metram, & eum, quem tu diligenter mihi commendaras, Athenæum, importunitate Athenaidis exsilio multatos, maxima apud regem autoritate gratiaque constitui. Cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se (quod facturus putabatur) defenderet, adolescens & equitatu & peditatu, & pecunia paratus, & toto, iis qui novari aliquid volebant; perfeci ut è regno ille discederet, rexque sine tumultu, ac sine armis, omni autoritate aulæ communita, regnum cum dignitate obtineret. Interea cognovi multorum litteris, atque nunciis, magnas Parthorum copias & Arabum ad oppidum Antiochiam accessisse, magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis, & à cohorte

horte prætoria, quæ erat Epiphaneæ præſidii cauſa, occidione occiſum. Quare cum viderem, à Cappadocia Parthorum copias averſas non longe à finibus eſſe Ciliciæ, quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hoſtem ab Antiochia receſſiſſe, Bibulum Antiochiæ eſſe cognovi, Dejotarumque confeſtim, jam ad me venientem cum magno & firmo equitatu & peditatu, & cum omnibus ſuis copiis, certiorem feci, non videri eſſe cauſam cur abeſſet à regno, meque ad eum, ſi quid forte novi acciditſet, ſtatim litteras nuntioſque miſſurum eſſe. Cumque eo animo veniſſem, ut utrique provinciæ, ſi ita tempus ferret, ſubvenirem: tamen id, quod jam ante ſtatueram vehementer intereſſe utriuſque provinciæ, pacare Amanum, & perpetuum hoſtem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me diſcedere ab eo monte ſimulaſſem, & alias partes Ciliciæ petere, abeſſemque ab Amano iter unius diei, & caſtra apud Epiphaneam feciſſem; ad IV. idus Octobr. cum adveſperaſceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut ad III. id. Oct. cum luceſceret, in Amanum aſcenderem: diſtributiſque cohortibus & auxiliis, cum aliis Quinctus frater legatus mecum ſimul, aliis C. Pomtinus legatus, reliquis M. Anneius & L. Tulleius legati præeſſent, pleroſque nec opinantes oppreſſimus, qui occiſi

captique ſunt, intercluſi fuga. Eranam autem, quæ fuit non vici inſtar, ſed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram & Commorim, acriter & diu repugnantibus, Pomtino illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore uſque ad horam diei decimã magna multitudine hoſtium occiſa, cepimus: caſtellaque ſex capta; complura incendimus. His rebus ita geſtis, caſtra in radicib. Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum: & in reliquiis Amani delendis agriſque vaſtandis, (quæ pars ejus montis meæ provinciæ eſt) id tempus omne conſumpſimus. Confectis his rebus, ad oppidum Elutherocilicum Pindeniſſũ exercitum adduxi. Quod cum eſſet altiſſimo & munitiſſmo loco, ab iisque incoleretur, qui ne regibus quidem unquam paruiſſent, cum & fugitivos reciperent, & Parthorum adventum acerrime exſpectarent; ad exiſtimationem imperii pertinere arbitratus ſum, comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam cæterorum animi, qui alieni eſſent ab imperio noſtro, frangerentur. Vallo & foſſa circumdedi: ſex caſtellis caſtriſque maximis ſepſi: aggere, vineis, turribus oppugnavi: uſuſque tormentis multis, multis ſagittariis, magno labore meo, ſine ulla moleſtia ſumptuve ſociorum, ſeptimo quinquageſimo die rem confeci, ut omnibus partibus urbis diſturbatis aut incenſis, compulſi in poteſtatem

meam

meam pervenirent. His erant finitimi, pari scelere & audacia, Tibarani. ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hyberna dimisi: Quinct. fratrem negotio præposui, ut in vicis aut captis, aut male pacatis, exercitus collocaretur. Nunc velim tibi hic persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris. Idque etsi talibus de rebus gravissimos homines & rogare solere & rogari scio, tamen admonendum potius te à me quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis sæpissime ornasti, qui oratione, qui prædicatione, qui summis laudibus in senatu, in concionibus, ad cœlum extulisti: cujus ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude conjuncto, omnia consequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, si referretur ob eas res quas is consul in urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non, ut multis, repub. bene gesta, sed, ut nemini, repub. conservata. Mitto quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates & subieris, & multo etiã magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris: quod denique inimicum meum, tuum inimicum putaris; cu-

jus etiam interitum, ut facile intelligerem mihi quantum tribueres, Milonis cauſa in ſenatu defendenda approbaris. A me autem hæc ſunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, ſed in veri teſtimonii atque judicii: non ut præſtantiſſimas tuas virtutes tacitus admirarer, (quis enim in te id non facit?) ſed in omnibus orationibus, ſententiis dicendis, cauſis agendis, omnibus ſcriptis, Græcis, Latinis, omni denique varietate litterarum mearū, te non modo iis quos vidiſſemus, ſed iis de de quibus audiſſemus, omnibus anteferrem. Quæres foraſſe quid ſit, quod ego hoc neſcio quid gratulationis & honoris à ſenatu tanti æſtimem. Agam jam tecum familiariter, ut eſt & ſtudiis & officiis noſtris mutuis & ſumma amicitia dignū, & neceſſitudine etiam paterna. Si quiſquam fuit unquam remotus, & natura, & magis etiam (ut mihi quidē ſentire videor) ratione atque doctrina, ab inani laude, & ſermonibus vulgi, ego profecto is ſum. Teſtis eſt conſulatus meus: in quo, ſicut in reliqua vita, fateor ea me ſtudioſe ſecutum, exquibus vera gloria naſci poſſet: ipſam quidem gloriam per ſe nunquam putavi expetendam. Itaque & provinciam ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexi. Sacerdotium denique cum (quemadmodum te exiſtimare arbitror) non difficillime conſequi poſſem, non appetivi. Idem poſt injuriam acceptam (quam tu reipub.

pub. calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam) studui quam ornatissima senatus populique Rom. de me judicia intercedere. Itaque & augur postea fieri volui, quod antea neglexeram; & eum honorem, qui à senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum à me olim, nunc mihi expetendum puto. Huic meæ voluntati (in qua inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus injuriæ) ut faveas adjutorque sis, quod paulo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo: sed ita, si non jejunum hoc nescio quid, quod ego gessi, & contemnendum videbitur, sed tale, atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus, honores summos à senatu consecuti sint. Equidem etiam mihi illud animadvertisse videor, (scis enim quam attente te audire soleam) te non tam res gestas, quam mores, instituta, atque vitam imperatorum spectare solere in habendis aut non habendis honoribus. Quod si mea causa considerabis, reperies me, exercitu imbecillo, contra metu maximi belli firmissimum præsidium habuisse æquitatem & continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quæ nullis legionibus consequi potuissem: ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem, animosque novarum rerum exspectatione suspensos, ad veteris imperii benevolentiam traducerem. Sed nimis hæc

multa de me: præsertim ad te, à quo uno omnium sociorum querelæ audiuntur. Cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant. Cumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quæ mihi optatissima sunt, prædicabunt: tum duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus insula, & Cappadociæ regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Dejotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quæ si etiam majora sunt, & in omnibus seculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias, vincerent; est profecto tuum, cum ad res bellicas hæc, quæ rariora & difficiliora sunt, genera virtutis adjunxeris, ipsas etiam illas res gestas justiores esse, & majores, putare. Extremum illud est, ut quasi diffidens rogationi meæ, philosophiam ad te allegem: qua nec mihi carior ulla unquam res in vita fuit, nec hominum generi majus à diis munus ullum est datum. Hæc igitur, quæ mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum (quibus à pueritia dediti ac devincti, soli propemodum nos philosophiam illam veram & antiquam, quæ quibusdam ocii esse ac desidiæ videtur, in forum, atque in rempub. atque in ipsam aciem pene deduximus) tecum agit de mea laude: cui negari à Catone fas esse non puto. Quamobrem sic tibi persuadeas velim, si mihi tua sententia tributus honos ex meis

litteris

litteris fuerit, me existimaturum, cum autoritate tua, tum benevolentia erga me, mihi, quod maxime cupierim, contigisse. Vale.

LXVI. M. CATO M. CICERONI IMP. S. D.

QUOD & respub. me & nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari industria administrare gaudeam. Itaque, quod pro meo judicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem, sententia mea & decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione, & continentia, reipub. provisum est, diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo. Quod si triumphi prærogativam putas supplicationem, & idcirco cassum potius quam te laudari vis: neque supplicationem sequitur semper triumphus, & triumpho multo clarius est senatum judicare, potius mansuetudine & innocentia imperatoris provinciam, quam vi militum, aut benignitate deorum, retentam atque conservatam esse; quod ego mea sententia censebam. Atq; hæc ego idcirco ad te contra con-

ſuetudinem meam pluribus ſcripſi, ut, quod maxime volo, exiſtimes me laborare, ut tibi perſuadeam me & voluiſſe de tua majeſtate, quod ampliſſimum ſum arbitratus, & quod tu maluiſti, factum eſſe gaudere. Vale, & nos dilige, & inſtituto itinere ſeveritatem diligentiamque ſociis & reipublicæ præſta.

LXVII. M. T. C. CATONI S. D.

LÆTUS ſum laudari me (inquit Hector, opinor apud Nævium) abs te, pater, laudato viro. Ea eſt enim profecto jocunda laus, quæ ab iis proficiſcitur qui ipſi in laude vixerunt. Ego vero, vel gratulatione litterarum tuarum, vel teſtimoniis ſententiæ dictæ, nihil eſt quod me non aſſecutum putem. Idque mihi tum ampliſſimum, tum gratiſſimum eſt, te libenter amicitiæ dediſſe quod liquido veritati dares. Et, ſi non modo unus, verum etiam multi Catones eſſent in civitate noſtra, in qua unum exſtitiſſe mirabile eſt; quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? nam ad meum ſenſum, & ad illud ſincerum ac ſubtile judicium nihil poteſt eſſe laudabilius, quam ea tua oratio, quæ eſt ad me perſcripta & à meis neceſſariis. Sed cauſam meæ voluntatis (non enim dicam cupiditatis) expoſui tibi ſuperioribus litteris,

ris. Quæ etiamsi parum justa tibi visa est, hanc tamen habet rationem, ut non nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur à senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem illum ordinem, pro meis ob rempublicam susceptis laboribus, me non indignum honore, usitato præsertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, cum tuo judicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id quod maluero, acciderit, gaudeas: sic enim feciste te, & sensisse, & scripsisse video: resque ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis fuisse jocundum, quod scribendo assuisti. Hæc enim S. C. non ignoro ab amicissimis ejus, cujus de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo: atque utinam republ. meliore quam timeo. Vale.

LXVIII. Tullius et Cicero meus, et frater, et fratris F. Tironi suo S. D.

Paulo facilius putavi posse me ferre desiderium tui; sed plane non fero. Et quanquam magni ad honorem nostrum interest, quamprimum ad urbem me venire: tamen peccasse mihi videor, qui à te discesserim. Sed quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus, nisi confirmato corpore, nolles,

nolles navigare; approbavi tuum consilium: neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. Sin; postea quam cibum cepisti, videris tibi me posse consequi: tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret; aut, si tu morarere, statim ad me rediret. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuæ fieri possit, nihil me malle quam te esse mecum: sin intelliges opus esse, te Patris, convalescendi causa, paulum commorari, nihil me malle, quam te valere. Si statim navigas, nos Leucade consequere: sin te confirmare vis, & comites, & tempestates, & navem idoneam ut habeas diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, videto, (si me amas) ne te Marionis adventus & hæ litteræ moveant. Quod valetudini tuæ maxime conducet, si feceris, maxime obtemperaris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus. amor, ut valentem videamus, hortatur; desiderium, ut quamprimum. illud igitur potius. Cura ergo potissimum ut valeas. de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. Non. Novemb. Vale.

LXIX. Q. Cicero Tironi Suo S. D.

VERBERAVI te cogitationis tacito duntaxat convitio, quod fasciculus alter ad me

ad me jam ſine tuis litteris perlatus eſt. Non potes effugere hujus culpæ pœnam te patrono. Marcus eſt adhibendus : iſque diu & multis lucubrationibus commentata oratione vide ut probare poſſit te non peccaſſe. Plane te rogo , ſicut olim matrem noſtram facere memini , quæ lagenas etiam inanes obſignabat , ne dicerentur inanes aliquæ fuiſſe , quæ furtim eſſent exſiccatæ : ſic tu, etiamſi quod ſcribas non habebis , ſcribito tamen , ne furtum ceſſationis quæſiviſſe videaris. valde enim mihi ſemper & vera & dulcia tuis epiſtolis nunciantur. Ama nos, & vale.

LXX. Cicero Bruto S.

FUngerer officio , quo tu functus es in meo luctu , teque per litteras conſolarer, niſi ſcirem iis remediis , quibus meum dolorem tu levaſſes , te in tuo non egere : ac velim facilius , quam tunc mihi , nunc tibi tute medeare. Eſt enim alienum tanto viro, ut es tu , quod alteri præceperit , id ipſum facere non poſſe. Me quidem cum rationes, quas collegeras , tum autoritas tua à nimio mœrore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer , quam deceret virum , præſertim eum qui alios conſolari ſoleret , accuſaſti me per litteras gravioribus verbis , quam tua conſuetudo ferebat. itaque judicium tuum magni æſtimans , idque veritus , me

ipſe

ipſe collegi, & ea quæ didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi tua autoritate addita. Ac mihi tum Brute, officio ſolum erat, & naturæ: tibi nunc, populo, & ſcenæ (ut dicitur) ſerviendum eſt. Nam cum in te non ſolum exercitus tui, ſed omnium civium, ac pene gentium conjecti oculi ſint: minime decet, propter quem fortiores cæteri ſumus, eum ipſum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepiſti tu quidem dolorem (id enim amiſiſti, cui ſimile in terris nihil fuit) & eſt dolendum in tam gravi vulnere, ne id ipſum, carere omni ſenſu doloris, ſit miſerius quam dolere: ſed ut modice cæteris utile eſt, tibi neceſſe eſt. Scriberem plura, niſi ad te hæc ipſa nimis multa eſſent. Nos te, tuumque exercitum exſpectamus: ſine quo, ut reliqua ex ſententia ſuccedant, vix ſatis liberi videmur fore. De tota republica plura ſcribam, & fortaſſe jam certiora, iis literis, quas Veteri noſtro cogitabam dare.

LXXI. Brutus Ciceroni S.

DE M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui ſi eripuerit ſe nobis (quod velim temere atque incurioſe de illo ſuſpicati ſint homines) oro atque obſecro te, Cicero, neceſſitudinem noſtram, tuamque in me benevolentiam obteſtans, ſororis meæ liberos obliviſcaris eſſe Lepidi filios, meque his in patris locum ſucceſſiſſe exiſtimes. Hoc ſi à te

si à te impetro, nihil profecto dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt: nihil ego possum in sororis meæ liberos facere, quo possit expleri voluntas mea, aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur; aut ego matri, ac sorori, puerisque illis præstaturus sum, si nihil valuerit apud te, reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus? Scribere multa ad te neque possum præ solicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum, & confirmandum; nulla spes est, facturum te quod volo, & quod oportet. Quare noli exspectare longas preces: intuere meipsum, qui hoc à te vel à Cicerone conjunctissimo homine privatim, vel à consulari, tali viro, remota necessitudine privata, impetrare debeo. Quid sis facturus, velim mihi quamprimum rescribas. Kal. Quint. ex castris.

LXXII. Cicero Bruto S.

Messalam habes. Quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem quæ gerantur, qu æque sint in repub. quam tibi is exponet, qui & optime omnia novit, & elegantissime expedire, & deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, (quanquam non est necesse ea me

ea me ad te, quæ tibi nota ſunt, ſcribere: ſed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo ſilentio præterire) cave putes, probitate, conſtantia, cura, ſtudio reipub. quicquam illi eſſe ſimile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quanquam in hac ipſa ſapientia plus apparet: ita gravi judicio, multaque arte ſe exercuit in veriſſimo genere dicendi. Tanta autem induſtria eſt, tantumque evigilat in ſtudio, ut non maxima ingenio (quod in eo ſummum eſt) gratia habenda videatur. Sed provehor amore: non enim id propoſitum eſt huic epiſtolæ, Meſſalam ut laudem, præſertim ad Brutum, cui & virtus illius non minus, quam mihi, nota eſt, & hæc ipſa ſtudia, quæ laudo, notiora. quem cum à me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te, tanquam ad alterum me proficiſcens, & officio fungebatur, & laudem maximam ſequebatur. Sed hæc hactenus. Venio nunc, longo ſane intervallo, ad quandam epiſtolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis eſſem nimius, & tanquam prodigus. Tu hoc: alius fortaſſe, quod in animadverſione pœnaque durior: niſi fortaſſe, utrumque tu. Quod ſi ita eſt, utriuſque rei meum judicium tibi cupio eſſe notiſſimum: neque ſolum, ut Solonis dictum uſurpem, qui & ſapiens

sapiens unus fuit ex septem, & legum scriptor solus ex septem. Is rempub. duabus rebus contineri dixit, præmio, & pœna. est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, & quædam in utroque genere mediocritas. Sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, alienum non puto aperire. Post interitum Cæsaris, & vestras memorabiles idus Martias, Brute, quid ego prætermissum à vobis quantamque impendere reipubl. tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta, vobis vero parta divina gloria: sed instrumentum regni delatum ad Lepidum, & Antonium, quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His, ardentibus perturbandæ reipub. cupiditate, quod opponi posset præsidium non habebamus. Erexerat enim se civitas in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius excessistis Urbe ea, quam liberaratis: Italiæ sua vobis studia profitenti remisistis. Itaque cum teneri urbem à parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio; mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. TETRUM enim spectaculum, oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate præcisa. sed animus idem,

qui

qui ſemper infixus in patriæ charitate, diſceſſum ab ejus periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico curſu, cum Eteſiarum diebus Auſter me in Italiam, quaſi diſſuaſor mei conſilii, retuliſſet, te vidi Veliæ, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas; quoniam Stoici veſtri negant fugere ſapientes. Romam ut veni, ſtatim me obtuli Antonii ſceleri atque dementiæ. Quem cum in me incitaviſſem, conſilia inire cœpi Brutina plane (veſtri enim hæc ſunt propria ſanguinis) reipub. liberandæ. Longa ſunt quæ reſtant, prætereunda; ſunt enim de me. tantum dico, Cæſarem hunc adoleſcentem, per quem adhuc ſumus, ſi verum fateri volumus, fluxiſſe ex fonte conſiliorum meorum. Huic habiti à me honores nulli quidem, Brute, niſi debiti, nulli niſi neceſſarii. Ut enim primum libertatem revocare cœpimus, cum ſe nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commoviſſet, ut jam id ſcire poſſemus, atque omne præſidium eſſet in puero, qui à cervicibus noſtris avertiſſet Antonium: quis honos ei non fuit decernendus? quanquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quanquam videbatur illi ætati honorificum, tamen erat exercitum habenti neceſſarium. Quid enim eſt ſine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis

tionis primo Servius, post majorem etiam Servilius. nihil tum. nimium videbatur. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria grati reperimur. Ego enim D. Bruto liberato, cum lætissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset; decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur. In eoque sum majorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Laurentiæ tribuerunt, cui vos, pontifices, ad aram in Velabro facere soletis. Quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimæ victoriæ sempiternam memoriam volebam. Atque illo die cognovi paulo plures in senatu malevolos esse, quam gratos. Eos per ipsos dies effudi (si ita vis) honores in mortuos Hirtium, & Pansam, Aquilam etiam: quod quis reprehendit, nisi qui, depositio metu, præteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quæ etiam posteris posset esse salutaris: exstare enim volebam in crudelissimos hostes monimenta odii publici sempiterna. Suspicer illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in republica rudibus, non probatur, quod, ut ovanti introire Cæsari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit,

aperi-

aperiendum non eſt: ne magis videar providus fuiſſe, quam gratus. Hoc ipſum nimium: quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Præclara illa quidem ingenia, quæ gloria invitantur: ſed ſenatus etiam ſapiens, qui, qua quemque reputat, modo honeſta, ad rempub. juvandam poſſe adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur: cui cum ſtatuam in Roſtris ſtatuiſſemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore ſtuduimus à furore revocare: vicit amentia leviſſimi hominis noſtram prudentiam. Nec tamen tantum in ſtatuenda Lepidi ſtatua factum eſt mali, quantum in evertenda boni. Satis multa de honoribus: nunc de pœna pauca ſunt dicenda. Intellexi enim ex tuis ſæpe litteris, te in iis, quos bello deviciſti, clementiam tuam velle laudari. Exiſtimo equidem, nil à te, niſi ſapienter, ſed ſceleris pœnam prætermittere (id enim eſt quod vocatur ignoſcere) etiamſi in cæteris rebus tolerabile eſt, in hoc bello pernicioſum puto. Nullum enim bellum civile fuit in noſtra republica omnium, quæ memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracunque pars viciſſet, tamen aliqua forma eſſet futura reipublicæ. Hoc bello victores quam rempublicam ſimus habituri, non facile affirmarim: victis certe nulla unquam erit. Dixi igitur ſententias in Antonium, dixi in Lepidum ſeveras: neque

tam

tam ulciſcendi cauſa, quam, ut & in præſens ſceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem, & in poſterum documentum ſtatuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari: quanquam hæc quidem ſententia non magis mea fuit, quam omnium. In qua videtur illud eſſe crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, pœna pervenit. ſed id & antiquum eſt, & omnium civitatum: ſiquidem etiam Themiſtoclis liberi eguerunt. &, ſi judicio damnatos eadem pœna ſequitur cives, quî potuimus leniores eſſe in hoſtes? quid autem queri poteſt quiſquam de me, qui, ſi viciſſet, acerbiorem ſe in me futurum fuiſſe confiteatur, neceſſe eſt? Habes rationem mearum ſententiarum de hoc genere duntaxat honoris, & pœnæ: nam de cæteris rebus quid ſenſerim, quidque cenſuerim, audiſſe te arbitror. Sed hęc quidem non ita neceſſaria. Illud valde neceſſarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quamprimum. ſumma eſt expectatio tui. qui ſi Italiam attigeris, ad te concurſus fiet omnium. Sive enim vicerimus (qui quidem pulcherrime viceramus, niſi Lepidus perdere omnia, & perire ipſe cum ſuis concupiviſſet) tua nobis autoritate opus eſt ad collocandum aliquem civitatis ſtatum: ſive etiam nunc certamen reliquum eſt, maxima ſpes eſt cum in autoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera per Deos: ſcis enim

enim quantum ſit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuæ filiis quam diligenter conſulam, ſpero te ex matris & ex ſororis literis cogniturum: qua in cauſa majorem habeo rationem tuæ voluntatis, quæ mihi chariſſima eſt, quam, ut quibuſdam videor, conſtantiæ meæ. Sed ego nulla in re malo, quam te amando, conſtans & eſſe, & videri.

LXXIII. BRUTUS CICERONI S.

PARTICULAM litterarum tuarum, quas miſiſti Octavio, legi, miſſam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de ſalute mea, nulla me nova voluptate affecit. non ſolum enim uſitatum, ſed etiam quotidianum eſt, aliquid audire de te, quod pro noſtra dignitate fideliter atque honorifice dixeris, aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere poſſum, eadem illa pars epiſtolæ, ſcriptæ ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam ſuppliciter ac demiſſe (quid ſcribam? pudet conditionis ac fortunæ, ſed tamen ſcribendum eſt: commendas noſtram ſalutem illi: quæ morte qua non perniciosior?) ut prorſus præ te feras non ſublatam dominationem, ſed dominum commutatum eſſe. Verba tua recognoſce, & aude negare, ſervientis adverſus regem iſtas eſſe preces. Unum ais eſſe, quod ab eo poſtuletur, & ex-

& exſpectetur: ut eos cives, de quibus viri boni, populuſque Rom. bene exiſtimet, ſalvos velit. Quid ſi nolit? non erimus? atqui non eſſe, quam eſſe per illum, præſtat. Ego mediusfidius non exiſtimo tam omnes Deos averſos eſſe à ſalute populi Rom. ut Octavius orandus ſit pro ſalute cujuſquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Iuvat enim magnifice loqui: & certe decet adverſus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut à quoque petendum ſit. Hoc tu, Cicero, poſſe fateris Octavium, & illi amicus es: aut, ſi me charum habes, vis Romæ videri; cum, ut ibi eſſe poſſem, commendandus puero illi fuerim? cui quid agis gratias, ſi, ut nos ſalvos eſſe velit, & patiatur, rogandum putas? an hoc pro beneficio eſt habendum, quod ſe, quam Antonium, eſſe maluerit, à quo iſta petenda eſſent? vindici quidem alienæ dominationis, non vicario, ecquis ſupplicat, ut optime meritis de repub. liceat eſſe ſalvis? Iſta vero imbecillitas, & deſperatio, cujus culpa non magis in te reſidet, quam in omnibus aliis, & Cæſarem in cupiditatem regni impulit, & Antonio poſt interitum illius perſuaſit, ut interfecti locum occupare conaretur, & nunc puerum iſtum extulit, ut tu judicares, precibus eſſe impetrandam ſalutem talibus viris, miſericordiaque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud

ulla

ulla alia re. Quod si Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus: neque magis irritatus esset Antonius regno Cæsaris, quam ob ejusdem mortem deterritus. Tu quidem consularis, & tantorum scelerum vindex (quibus oppressis, vereor ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies) quî potes intueri quæ gesseris, simul & ista vel probare, vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat hæc, salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem habere à quibus ipse libertatem accepisset, esse arbitrium suum de repub. Quærenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur: scilicet, ut illo prohibito, regaremus alterum, qui se in ejus locum reponi pateretur? an ut esset sui juris ac mancipii respublica? nisi forte non de servitute, sed de conditione serviendi recusatum est à nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis, atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. Quid enim negotiis, quorum patientiam videret maximum suæ dominationis præsidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram, & libertatem. Hic ipse puer, quem Cæsaris nomen incitare videtur in

Cæsaris

Cæsaris interfectores, quanti æstimet (si sit commercio locus) posse nobis autoribus tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere, & pecunias habere, & dici consulares volumus? Cæterum nequicquam perierit ille: cujus interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilominus servituri eramus? nulla cura adhibetur. Sed mihi prius omnia dii deæque eripuerint, quam illud judicium, quo non modo hæredi ejus quem occidi non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si reviviscat, ut, patiente me, plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore cæteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? quî porro id, quod petis, fieri potest ut impetres? rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem, & libertatem, quî possumus accipere? An tu Romæ habitare, id putas incolumem esse? res, non locus, oportet præstet isthuc mihi. neque incolumis fui Cæsare vivo, nisi postquam illud conscivi facinus: neque usquam exsul esse possum, dum servire, & pati contumelias, pejus odero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, cum ab eo qui tyranni nomen ascivit sibi (cum in Græcis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur) petitur, ut

vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim (aut putem ullam) quæ ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi; cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute, sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Cæsari tuo, ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care æstimas tot annos, quot ista ætas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. Deinde, quod pulcherrime fecisti, ac facis in Antonium, vide ne convertatur à laude maximi animi, ad opinionem formidinis. nam si Octavius tibi placet à quo de nostra salute petendum sit, non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quæsisse videberis: quem quod laudas ob ea quæ adhuc fecit, plane probo; sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Cum vero judicas tantum illi non modo licere, sed etiam à te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos: nimium magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respub. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat; iis qui illud malum exciderint, cujus istæ reliquiæ sunt, nihil

quo

quo expleri possit eorum meritum, tributurum unquam populum Roman. si omnia simul congesserit. At vide quanto diligentius homines metuant, quam meminerint, quia Antonius vivat atque in armis sit. De Cæsare vero quod fieri potuit, ac debuit, transactum est, neque jam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui, quid de nobis judicaturus sit, exspectet populus Romanus? nos ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero (ut istuc revertar) is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantes ut sibi supplicetur. aut longe à servientibus abero, mihique esse judicabo Romam, ubicunque locorum esse licebit: ac vestri miserebor, quibus nec ætas, neque honores, neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meæ. Quid enim est melius, quam memoria recte factorum, & libertate contentum negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus, nec vincar ab iis qui se vinci volunt, experiarque & tentabo omnia, neque desistam abstrahere à servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quæ debet, fortuna, gaudebimus omnes: sin minus, ego tamen gaudebo. Quibus enim potius hæc vita factis

aut cogitationibus traducatur, quam iis quę pertinuerint ad liberandos cives meos ? Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere, neu diffidas : ſemper in præſentibus malis prohibendis, futura quoque, niſi ante ſit occurſum, explores, ne ſe inſinuent. Fortem, & liberum animum, quo & conſul, & nunc conſularis rempub. vindicaſti, ſine conſtantia & æquabilitate nullum eſſe putaris. fateor enim duriorem eſſe conditionẽ ſpectatæ virtutis, quam incognitæ. Benefacta pro debitis exigimus : quæ aliter eveniunt, ut decepti ab his, infeſto animo reprehendimus. Itaque reſiſtere Antonio Ciceronem, etſi magna laude dignum eſt : tamen quia ille conſul hunc conſularem merito præſtare videtur, nemo admiratur. Idem Cicero ſi flexerit adverſus alios judiciũ ſuum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio; non modo reliqui temporis gloriam eripuerit ſibi, ſed etiam præterita evaneſcere coget. nihil enim per ſe amplum eſt, niſi in quo judicii ratio exſtat. Quia neminem magis decet quam te, rempub. amare, libertatiſque defenſorem eſſe, vel ingenio, vel rebus geſtis, vel ſtudio atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius eſt rogandus, ut velit nos ſalvos eſſe: magis tu te exſuſcita, ut cã civitatem in qua maxima geſſiſti, liberam atque honeſtã fore putes, ſi modo ſint populo duces ad reſiſtendum improborum conſiliis.

C. PLI-

C. PLINII CÆCILII SECUNDI *Epistolæ aliquot.*

I. C. PLINIUS TACITO SUO S.

PETIS ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis: gratias ago. Nam video, morti ejus, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit; quamvis ipse plurima opera & mansura condiderit; multum tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos vero quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus & suis liberis & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam quod injungis. Erat Miseni, classemque imperio præsens regebat. Nono kalend. Septembris, hora dici fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. Usus ille sole mox frigidam gustaverat jacens, studebatque: poscit soleas, ascendit locum ex quo maxime miraculum illud conspici poterat.

nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Veſuvium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur, cujus ſimilitudinem & formam non alia magis arbor quam pinus expreſſerit. Nam longiſſimo veluti trunco elata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. credo, quia recenti ſpiritu evecta, deinde ſenescente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cineremve ſuſtulerat. Magnum, propiuſque noſcendum id eruditiſſimo viro viſum. Jubet Liburnicam aptari: mihi ſi venire una vellem, facit copiam. Reſpondi, ſtudere me malle: & ſorte ipſe quod ſcriberem dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ claſſiarii imminenti periculo exterriti (nam villa ea ſubjacebat, nec ulla niſi navibus fuga) ut ſe tanto diſcrimini eriperet orabant. Non vertit ille conſilium, ſed quod ſtudioſo animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes, aſcendit ipſe non Retinæ modo, ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fugiunt; rectumque curſum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo ſolutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior & denſior;

jam

jam pumices etiam, nigrique & ambuſti & fracti igne lapides; jam vadum ſubitum, ruinaque montis littora obſtantia: cunctatuſque paulum an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, inquit, *fortuna juvat*: Pomponianum pete. Stabiis erat, diremptus ſinu medio. Nam ſenſim circumactis curvatiſque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conſpicuo tamen, &, cum creſceret, proximo, ſarcinas contulerat in naves, certus fugæ, ſi contrarius ventus reſediſſet: quo tunc avunculus meus ſecundiſſimo invectus complectitur trepidantem, conſolatur, hortatur; utque timorem ejus ſua ſecuritate leniret, deferri ſe in balineum jubet; lotus accubat, cœnat, atque hilaris aut, quod eſt æque magnum, ſimilis hilari. Interim è Veſuvio monte pluribus locis latiſſimæ flammæ altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agreſtium, trepidatione ignis relictas deſertaſque, villas per ſolitudinem ardere, in remedium formidinis, dictabat: tum ſe quieti dedit, & quievit veriſſimo quidem ſomno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior & ſonantior erat, ab iis qui limini obverſabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita jam cinere mixtiſque pumicibus oppleta ſurrexerat, ut ſi lon-

gior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſeque Pomponiano cæteriſque qui pervigilarant reddit. In commune conſultant, an intra tecta ſubſiſtant, an in aperto vagentur. Nam crebris vaſtiſque tremoribus tecta nutabant, & quaſi emota ſedibus ſuis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rurſus, quanquam levium exeſorumque, pumicum caſus metuebatur. quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum adverſus decidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior denſiorque: quam tamen faces multæ variaque lumina ſolvebant. Placuit egredi in littus, & è proximo aſpicere ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vaſtum & adverſum permanebat. Ibi ſuper abjectum linteum recubans, ſemel atque iterum frigidam popoſcit, hauſitque: deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor ſulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus ſervis duobus adſurrexit, & ſtatim concidit, ut ego conjecto, craſſiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoque ſtomacho, qui illi natura invalidus & anguſtus, & frequenter interæſtuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem noviſſime viderat, tertius) corpus inventum

ventum eſt integrum, illæſum, opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quieſcenti quam defuncto ſimilior. Interim Miſeni ego & mater. Sed nihil ad hiſtoriam, nec tu aliud quam de exitu ejus ſcire voluiſti. Finem ergo faciam: unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque ſtatim cum maxime vera memorantur, audiveram, vere perſequutum: tu potiſſima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam; aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

II. C. Plinius Suræ suo S.

Et mihi diſcendi & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim ſcire, an eſſe aliquid phaſmata, & habere propriam figuram numenque aliquod putes, an inania & vana ex metu noſtro imaginem accipere. Ego ut eſſe credam inprimis eo ducor, quod audio accidiſſe Curtio Rufo: Tenuis adhuc & obſcurus obtinenti Africam comes hæſerat: inclinato die ſpatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque: perterrito Africam ſe, futurorum prænuntiam, dixit: iturum enim Romam, honoreſque geſturum, atque etiam cum ſummo imperio in eandem provinciam reverſurum, ibique moriturum. Facta ſunt omnia. Præterea, accedenti Car-

thaginem, egredientique navem, eadem figura in littore occurriſſe narratur. Ipſe certe implicitus morbo, futura præteritis, adverſa ſecundis auguratus, ſpem ſalutis, nullo ſuorum deſperante, projecit. Jam illud, nonne & magis terribile, & non minus mirum eſt, quod exponam ut accepi? Erat Athenis ſpatioſa & capax domus, ſed infamis & peſtilens. Per ſilentium noctis ſonus ferri, &, ſi attenderes acrius, ſtrepitus vinculorum longius primo, deinde è proximo reddebatur: mox apparebat idolon, ſenex macie & ſqualore confectus, promiſſa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus triſtes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus &, creſcente formidine, mors ſequebatur. Nam interdiu quoque, quanquam abſceſſerat imago, memoria imaginis oculis inhærebat; longioriſque cauſa timoris timor erat. Deſerta inde & damnata ſolitudine domus, totaque illi monſtro relicta: proſcribebatur tamen ſeu quis emere, ſeu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philoſophus Athenodorus, legit titulum: auditoque pretio, quia ſuſpecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immo tanto magis, conducit. Ubi cœpit adveſperaſcere, jubet ſterni ſibi in prima domus parte, poſcit pugillares, ſtylum, lumen:

men ; ſuos omnes in interiora dimittit: ipſe ad ſcribendum , animum , oculos , manum intendit , ne vacua mens audita ſimulacra & inanes ſibi metus fingeret. Initio , quale ubique , ſilentium noctis , deinde concuti ferrum , vincula moveri. ille non tollere oculos , non remittere ſtylum , ſed obfirmare animum , auribuſque prætendere. tum crebreſcere fragor , adventare etiam , ac jam ut in limine , jam ut intra limen audiri. reſpicit , videt , agnoſcitque narratam ſibi effigiem. Stabat innuebatque digito , ſimilis vocanti : hic contra , ut paululum exſpectaret , manu ſignificat , rurſuſque ceris & ſtylo incumbit. illa ſcribentis capiti catenis inſonabat : reſpicit rurſus idem quod prius innuentem ; nec moratus tollit lumen , & ſequitur. Ibat illa lento gradu , quaſi gravis vinculis. Poſtquam deflexit in aream domus , repente dilapſa deſerit comitem ; deſertus herbas & folia concerpta ſignum loco ponit. Poſtero die adit magiſtratus , monet ut illum locum effodi jubeant. Inveniuntur oſſa inſerta catenis & implicita , quæ corpus ævo terraque putrefactum nuda & exeſa reliquerat vinculis : collecta publice ſepeliuntur : domus poſtea rite conditis manibus caruit. Et hæc quidem affirmantibus credo : illud affirmare aliis poſſum. Eſt libertus mihi Marcus , non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quieſcebat. Is viſus eſt ſibi

bi cernere quendam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantẽ capillos. Ubi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli jacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; &, qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi forte, quod non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus datus à Caro de me libellus inventus est; ex quo conjectari potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi quod imminebat periculi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

III. C. Pli-

III. C. Plinius Tacito suo S.

Auguror (nec me fallit augurium) Historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fatebor) inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque contingat? Demonstro itaque, quanquam diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas, jucundum mihi futurum, si factum meum, cujus gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatoque Massa censuerat ut bona ejus publice custodirentur. Senecio, cum exploraſſet consules postulationibus vacaturos, convenit me: &, Qua concordia, inquit, injunctam nobis accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consules, petamusque ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi, Cum simus advocati à senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras, senatus cognitione finita. Et ille, Tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti:

recenti: ipse & natus ibi, & quæstor in ea fui. Tum ego; Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut siqua ex hoc invidia erit, non tua tantum sit. Venimus ad coss. dicit Senecio quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vixdum conticueramus, & Massa quæstus Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo prævaricationem objecerit, quod non & me reum postulavit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his quæ recte in publico fierent) missis ad me gravissimis litteris, non mihi solum, verum etiam seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. Hæc, utcunque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quanquam non exigo ut excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, & honeste factis veritas sufficit. Vale.

IV. C. Plinius Caninio suo S.

Incidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignamque isto lætissimo, altissimo, planeque poëtico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc

la hinc inde referuntur. Magna autoris fides; tametſi quid poëtæ cum fide? Is tamen autor, cui bene vel hiſtoriam ſcripturus credidiſſes. Eſt in Africa Hipponenſis colonia, mari proxima: adjacet ei navigabile ſtagnum, ex quo, in modum fluminis, æſtuarium emergit, quod vice alterna, prout æſtus aut repreſſit aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur ſtagno. Omnis hic ætas piſcandi, navigandi, atque etiam natandi ſtudio tenetur: maxime puerorum, quos otium ludusque ſolicitat. His gloria & virtus altiſſime provehi: victor ille qui longiſſime ut littus, ita ſimul nantes, reliquit. Hoc certamine puer quidem, audentior cæteris, in ulteriora tendebat: delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc ſequi, nunc circuire, poſtremo ſubire, deponere, iterum ſubire, trepidantemque perferre primum in altum: mox flexit ad littus, redditque terræ & æqualibus. Serpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipſum puerum tanquam miraculum aſpicere, interrogare, audire, narrare. Poſtero die obſident littus, proſpectant mare, & ſiquid eſt mari ſimile. Natant pueri: inter hos ille, ſed cautius. Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus, quaſi invitet, revocet, exſilit, mergitur, varioſque orbes implicitas expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc

pluribus,

pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor: accedunt, & alludunt, & appellant: tangunt etiam, pertrectantque præbentem. Creſcit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus eſt, adnatat natanti, inſilit tergo, fertur referturque, agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe: neuter timet, neuter timetur. Hujus fiducia, manſuetudo illius augetur: necnon alii pueri dextra lævaque ſimul eunt hortantes monenteſque. Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantum ſpectator & comes. Nihil enim ſimile aut faciebat, aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quam priora) delphinum geſtatorem colluſoremque puerorum in terram quoque extrahi ſolitum, areniſque ſiccatum, ubi incaluiſſet, in mare revolvi. Conſtat Octavium Avitum, legatum proconſulis, in littus educto religione prava ſuperfudiſſe unguentum, cujus illum novitatem odoremque in altum refugiſſe; nec niſi poſt multos dies viſum, languidum & mœſtum; mox, redditis viribus, priorem laſciviam & ſolita miniſteria repetiſſe. Confluebant ad ſpectaculum omnes magiſtratus, quorum adventu & mora modica reſpublica novis ſumptibus atterebatur. Poſtremo locus ipſe quietem ſuam ſecretumque perdebat. Placuit occulte interfici, ad

fici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miſeratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? Quanquam non eſt opus affingas aliquid aut adſtruas: ſufficit ne ea quæ ſunt vera minuantur. Vale.

V. C. Plinius Fusco suo S.

Quæris quemadmodum in Tuſcis diem æſtate diſponam. Evigilo cum libuit, plerumque circa horam primam, ſæpe ante, tardius raro: clauſæ feneſtræ manent. Mire enim ſilentio & tenebris animus alitur. Ab iis quæ avocant abductus, & liber, & mihi relictus, non oculos animo, ſed animum oculis ſequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia. Cogito ſi quid in manibus, cogito ad verbum ſcribenti emendantique ſimilis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Notarium voco, &, die admiſſo, quæ formaveram dicto; abit, rurſuſque revocatur, rurſuſque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta, (neque enim certum dimenſumque tempus) ut dies ſuaſit, in xyſtum me vel cryptoporticum confero; reliqua meditor & dicto; vehiculum aſcendo. Ibi quoque idem quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipſa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clare & intente, non

non tam vocis causa, quam stomachi, lego: pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi, si cum uxore, vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, &, quanquam longissimus, dies cito conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui, vel ambulavi, post somnum demum lectionemque, non vehiculo, sed (quod brevius, quia velocius) equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad se trahunt, interdumque lassato mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor aliquando; sed non sine pugillaribus, ut quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur & colonis (ut videtur ipsis) non satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ litteras nostras & isthæc urbana opera commendant. Vale.

VI. C. Plinius Trajano Imp. S.

Solenne est mihi, domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri soleat,

leat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robustioribus differant: deturne pœnitentiæ venia, an ei qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit: nomen ipsum etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum sequutus modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani: confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset quod faterentur, pervicaciam certe, & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ; quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos: mox ipso tractu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine autore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse, cum, præeunte me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent, præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera Christiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negaverunt: fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam

dam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt; ii & Christo maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem; seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri, & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam & immodicam; ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certe satis constat, propejam

pe jam deſolata templa cœpiſſe celebrari, & ſacra ſolennia diu intermiſſa repeti; paſſimque vænire victimas, quarum adhuc rariſſimus emptor inveniebatur. Ex quo facile eſt opinari, quæ turba hominum emendari poſſit, ſi ſit pœnitentiæ locus.

VII. C. Plinius Fusco suo S.

Quæris quemadmodum in ſeceſſu, quo jamdiu frueris, putem te ſtudere oportere. Utile inprimis, & multi præcipiunt, vel ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas ſplendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum ſimilia inveniendi facultas paratur: ſimul quæ legentem fefelliſſent, transferentem fugere non poſſunt. Intelligentia ex hoc & judicium acquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quaſi æmulum ſcribere, lectiſque conferre, ac ſedulo penſitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, ſi tu nonnulla, tum magnus pudor, ſi cuncta ille melius. Licebit interdum & notiſſima eligere, & certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, quia ſecreta, contentio: quanquam multos videmus ejusmodi certamina ſibi cum multa laude ſumpſiſſe, quoſque ſubſequi ſatis habebant,

bebant, dum non desperant, anteceſſiſſe. Poteris & quæ dixeris post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire; alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, & resumere impetum fractum omissumque; postremo, nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc & quasi bellatorium stylum suaserim. Ut enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas; volo epistolam diligentius scribas, volo carmina. Nam sæpe in orationes quoque non historica modo, sed prope poëtica descriptionum necessitas incidit; & pressus sermo purusque ex epistolis petitur. Fas est & carmine remitti, non dico continuo & longo, (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto & brevi, quod apte quantaslibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam quam seria consequuntur: atque adeo (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Vt laus

Vt laus eſt ceræ, mollis cedenſque ſequatur
Si doctos digitos, juſſaque fiat opus;
Et nunc informet Martẽ, caſtamq; Minervam,
Nunc Venerẽ effingat, nunc Veneris puerum;
Vtque ſacri fontes non ſola incendia ſiſtunt,
Sæpe etiam flores vernaque prata juvant:
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque ſummi oratores, ſummi etiam viri ſic ſe aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exercebantque. Nam mirum eſt, ut his opuſculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, miſericordiam, urbanitatem, omnia denique quæ ad vitam pertinent, atque etiam in foro cauſiſque verſantur. Ineſt his quoque eadem quæ aliis carminibus utilitas, quod metri neceſſitate devincti ſoluta oratione lætamur, & quod facilius eſſe comparatio oſtendit, libentius ſcribimus. Habes plura etiam fortaſſe quam requirebas; unum tamen omiſi. Non enim dixi quæ legenda arbitrarer: quanquam dixi, cum dicerem, quæ ſcribenda. Tu memineris, ſui cujuſque generis autores diligenter eligere. (Ajunt enim, multum legendum eſſe, non multa.) Qui ſint hi, adeo notum provulgatumque eſt, ut demonſtratione non egeant; & alioqui tam immodice epiſtola me extendi, ut dum tibi quemadmodum ſtudere debeas

beas ſuadeo, ſtudendi tempus abſtulerim. Quin ergo pugillares reſumis, & aliquid ex his, vel iſtud ipſum quod cœperas, ſcribis. Vale.

FINIS.

UNIVERSITY LIBRARY CAMERINO